

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ I

У нас є план і ми його дотримуватимемося

- Вступ до курсу. Культура як об'єкт міждисциплінарного дослідження
- Ранні форми культури
- Античність як тип культури
- Міфологічний простір давніх слов'ян
- Культура європейського Середньовіччя
- Культура Київської Русі
- Культура європейського Відродження.
- Українська культура ранньомодерної доби
- Культура європейського Просвітництва.
- Феномен бароко в українській культурі
- Західноєвропейська культура XIX століття
- Українська культура XIX століття
- Основні напрями розвитку української культури XX - початку XXI століть
- Глобальні проблеми сучасної світової культури

Предмет і завдання історії української та зарубіжної культури

Важливо ознайомити з основними тенденціями та формами розвитку зарубіжної та української культури від найдавніших часів до сучасності. Навчити розуміти системність і взаємозв'язок всіх складових української та зарубіжної культури та ролі кожної з них у суспільному та духовному становленні України. Культура має сформувати об'єктивний світогляд та вибудувати моральні цінності. Допомогти студентам зацікавитись духовною спадщиною українського народу та світовою культурною спадщиною і важливість її збереження.

Познайомити з шедеврами зарубіжної та української культури, допомогти осмислити взаємозв'язку та взаємовплив світових культур.

Розуміти функції та роль культури у формуванні особистості. Як взаємозв'язані суспільне виробництво матеріальних благ і духовна культура. Це має допомогти формувати власну думку спираючись на розмаїття національних культур, зокрема української і зарубіжної, та їх цінностей.

**Шо я, де я, хто я,
з ким я, чому я...?**

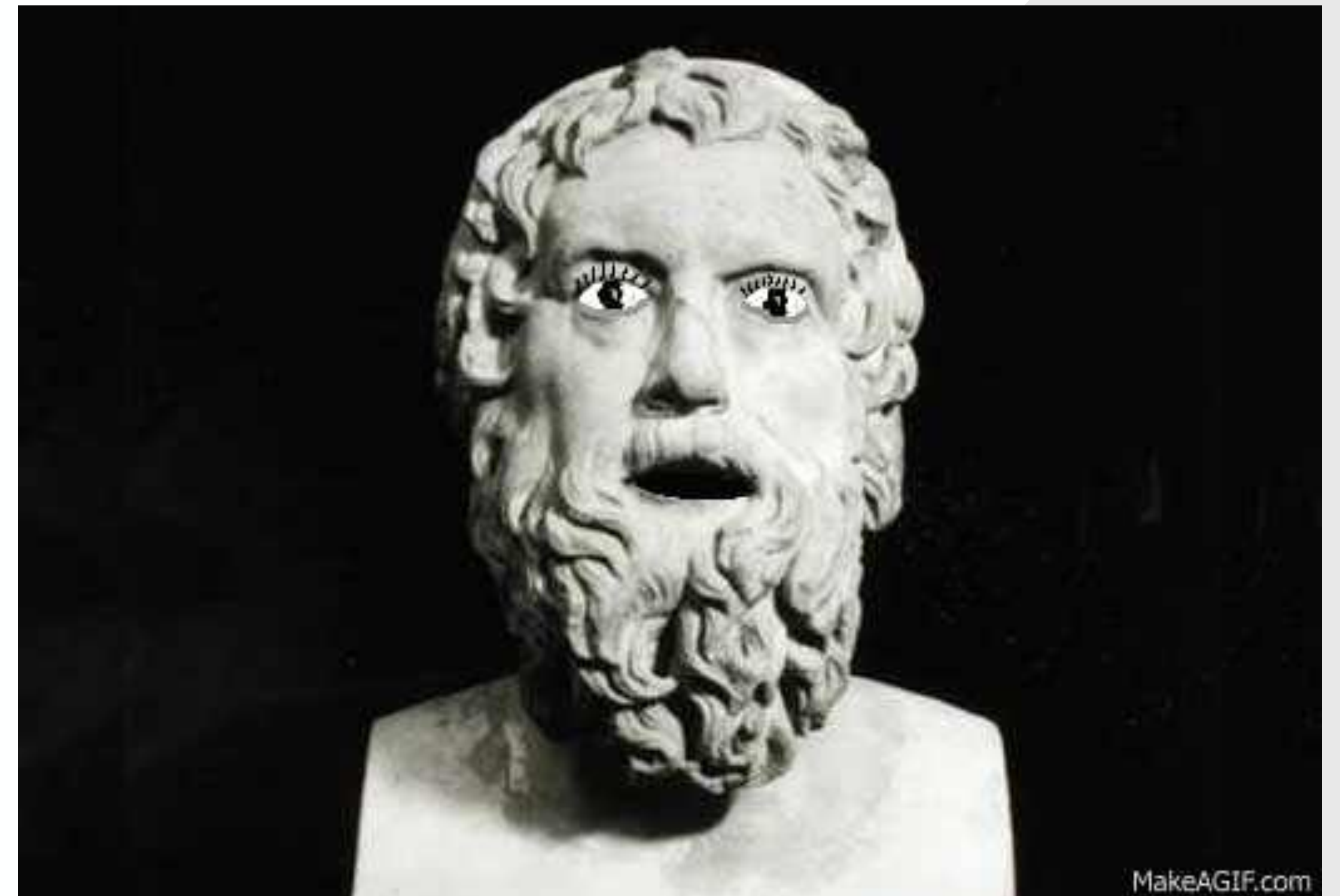

Предмет і завдання історії української та зарубіжної культури

Історія культури – це комплексне вивчення різних її сфер – історії науки і техніки, побуту, освіти і суспільної думки, фольклористики і літературознавства, історії мистецтва.

Історія людства є, передусім, історією розвитку культури. Будь яка нація цікава насамперед культурою, яка відображає якісну характеристику суспільного життя. Нації, етноси сильніші тоді, коли розвинута їх культура.

Якщо через якісь історичні колізії культура зживає себе, деградує, то суспільство, як носій цієї культури, опиняється поза історією.

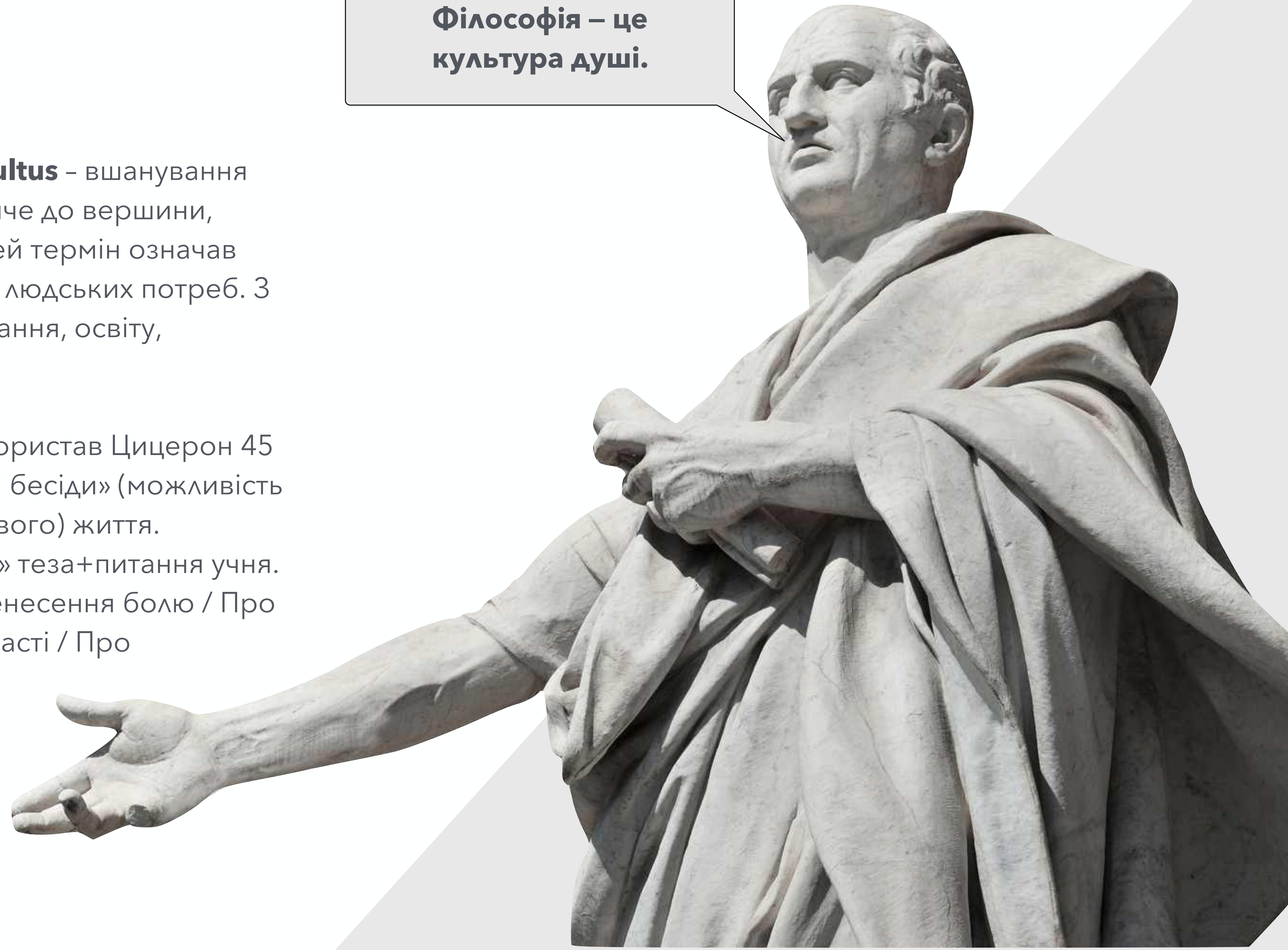

Поняття культури

Термін «культура» від лат. cultus – вшанування богів, предків тобто те, що кличе до вершини, підносить людину. Первісно цей термін означав обробіток землі відповідно до людських потреб. З часом він став означати виховання, освіту, розвиток.

Вперше на рівні філософії використав Цицерон 45 рік до не у праці «Тускуланські бесіди» (можливість досягнути блаженного (щасливого) життя). Побудовано у форматі «школа» теза+питання учня. Про зневагу смерті / Про перенесення болю / Про втіху та горе / Про інші пристрасті / Про самодостатність чеснот.

Філософія – це
культура душі.

Поняття культури

Більш схоже на сучасне трактування сформував Самуель фон Пүфендорф 1684 році – віділяє природне від створеного людиною. Починаючи з XVII ст., під культурою стали розуміти рівень розвитку розумових здібностей окремих народів. Культура vs. Натура.

У своєму сучасному значенні поняття «культура» укорінилось в європейській свідомості, стало надбанням європейської соціальної думки лише з другої половини XVIII ст. Цим поняттям позначались у той час досягнення духовної культури людей, передусім наукові знання, мистецтво, моральна досконалість та взагалі все те, що називали тоді освіченістю.

Самуель фон Пүфендорф

Поняття культури

1952 американські дослідники Кребер і Клакхон (теорія базових людських цінностей у крос-культурній психології) було 164 визначення культури, через 20 років Арам Моль («Теорія інформації та естетичне виховання» «паралельна школа» мозаїчний принцип) нарахував 250 визначень.

Всесвітня конференція з культурної політики, проведена під егідою ЮНЕСКО у 1982 р., прийняла декларацію, в якій культура тлумачиться як **комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає в себе не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій та вірувань.**

Культура являє собою якісну оцінку суспільства, кожної людини та її діянь. Під культурою, на противагу «натурі» (природі, природному), розуміють те, що безпосередньо створене людиною, і в цьому значенні – штучне. Культура є соціальним явищем і виникає лише тоді, коли люди об'єднуються у соціальні спільноти.

КУЛЬТУРА – ЦЕ ВСЕ ЩО ДОБУДОВАНО ЛЮДИНОЮ ДО ПРИРОДНОГО ОТОЧЕННЯ, ДО СВОЄЇ БІОФІЗИЧНОЇ ПРИРОДИ.

Поняття культури

Природа (жива і нежива) є корінням, фундаментом культури. За всієї своєї своєрідності культура перебуває в органічній єдності з природою. Тому, дбаючи про природу (ґрунти, води, повітря, флору, фауну), людина дбає про культуру. Руйнуючи природу, людина зменшує свої життєві шанси. Біосфера (оболонка Землі) може існувати без людини. Людина ж існувати без біосфери не здатна.

Вернадський підкреслював необхідність навчитися гармонійному спілкуванню з природою, зберігати рівновагу між нею та культурою.

Академік Шварц писав: «Жити серед природи і не впливати на неї людина не може... Завдання полягає в тому, щоб інтереси людини і природи збігались, щоб наші відносини були не боротьбою, а спілкою, від якої обидва партнери були б у виграші».

Поняття культури

В.І. Вернадський вбачав порятунок людства в розумі. На увазі мався, насамперед, розум науковий – той згусток людського інтелекту, що здатний виконувати дві найважливіші соціальні функції: творити науково технічний прогрес – основу для становлення технологічно розвинутої держави, і формувати духовний прогрес – головну умову для становлення цивілізованої країни.

Ті, що дбали про національний інтелект, плекали науку і вчених, справді вийшли у розряд цивілізованих і технологічно розвинутих країн. Ті, хто має великий науковий потенціал, відродить суспільство з попелу.

Не можна не погодитись з думкою американського соціолога Д.Белла щодо провідних націй світу «Цього доможуться лише ті, які створять найбільш ефективну систему шкіл, коледжів, університетів».

Отто Бісмарк, рейхсканцлер німецької імперії в 1871–1890 рр., говорив: «Дайте мені дві три тисячі гарних вчителів і я побудую нову державу».

Приклади ХХ століття показують, що економічне процвітання в основному зв'язане з культурою. Між сферою економіки і сферою культури існує тісний взаємозв'язок. Історія доводить: життєвий рівень будь якої країни є прямим наслідком рівня освіченості суспільства.

Поняття культури

Матеріальна культура – це засоби виробництва, житло, предмети домашнього побуту, одяг, засоби транспорту і зв'язку – все те, що є результатом виробничої, матеріальної діяльності людини.

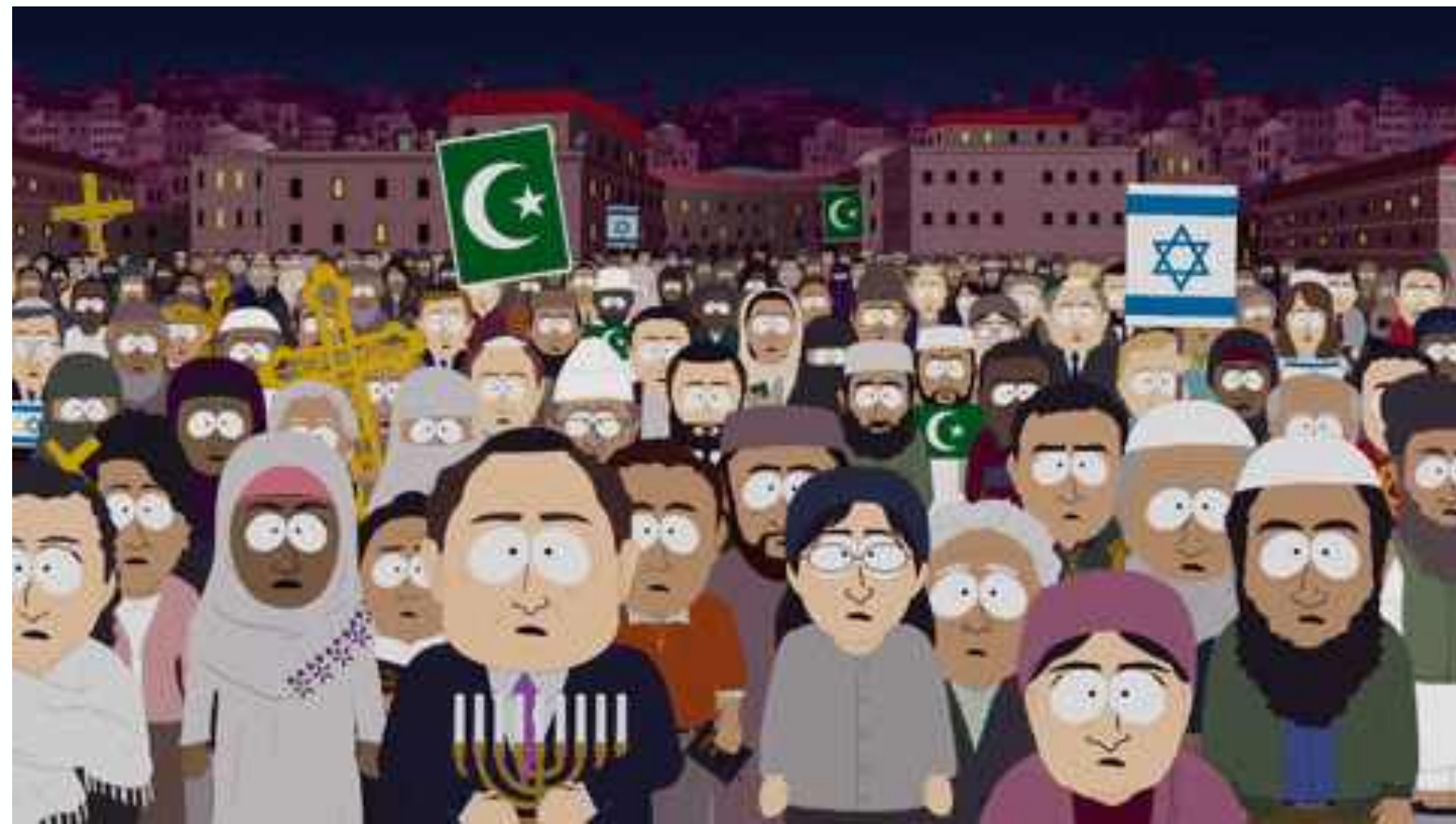
Духовна культура – це пізнання, моральність, виховання та просвіта, включаючи право, філософію, етику, естетику, науку, мистецтво, літературу, міфологію, релігію, тобто сферу свідомості, сферу духовного виробництва.

Художня культура – це об'єкти мистецтва, які поєднують у собі матеріальний і духовний прояви культури.

Вступ. Типологія культур.

Національна культура

Етнічна культура

Вступ. Типологія культур. Етнічна культура.

Етнос – (з грецької плем'я, народ) стійке соціальне угруповання людей, що виникло упродовж тривалого історичного розвитку на певній території, де люди мають усвідомлення власної єдності та відмінності від інших етносів.

Усвідомлюють свою спільність поза економічним, соціальним, політичним та конфесійним поділом. Сьогодні часто використовуємо слово народ у значенні етнос. Ознаки етносу - етнічна свідомість (відміна від інших), власна біологічна складова (раса, спільне походження), мова, культура, життєвий устрій, традиції, релігія.

Етнічна культура – це культура людей пов'язаних спільним походженням та місцем проживання (єдність по крові і ґрунту). На неї впливають природні умови. Основна риса етнічної культури – місцева обмеженість і обмеженість у соціальному просторі. Важливі фактори у формуванні – мова, релігія та психічний склад (металітет).

Етнос створює власну картину світу на основі **рідної** мови. Але володіння мовою - не дає розуміння етносу (всі говоримо англійською але не англійці). Важливими стовпами є традиції, звичаї, обряди і фольклор, які передаються від покоління до покоління на сімейному або сусідському рівні.

Етнічна культура є дописемною тому інформація передається з вуст в уста. Етнічна культура проявляється у вихованні дітей, одязі, облаштуванні житла, робочого місця, домашньому господарстві. Етнічною культурою людина оволодіває через повсякденну культуру. Це володіння повсякденними навичками та звичаями соціального середовища в якому живе людина. Процес оволодіння повсякденною культурою називається інкультурацією або загальною соціалізацією.

Вступ. Типологія культур. Національна культура.

Нація – (з латини рід, плем'я) це спільнота людей, об'єднана певною назвою, символами, географічним та етнічним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей. Ознакою нації є спільна територія, економічні зв'язки, державна мова, суверенітет народів, які належать до нації та певної території. За Рудницьким – це політичний акт спрямований у майбутнє.

Політична нація (громадянська) - спільнота громадян певної держави, незалежно від етнічного походження. На підставі громадянства.

Етнічна нація – усталена спільнота людей, об'єднана етнокультурним походженням. Це тлумачення «нації» сформувалося в першій половині XIX ст. в Німеччині та Східній Європі за умов існування багатонаціональних імперій та виникнення національно-визвольних рухів бездержавних народів. Проте в правовому контексті за умов чинності демократичних стандартів у такій національній державі «титильна» етнічна нація все одно перетворюється на складову політичної нації.

Нації виникають тоді, коли етноси прагнуть створити власне державне утворення. Вони об'єднують соціальні та етнічні групи. Це новий етап суспільного розвитку. На процес націотворення впливають формування писемної мови, доступність освіти (за допомогою освіти прищеплюється повага до власної етнічної культури), діяльність інтелектуалів, які науково досліджують і популяризують мову та культуру і здійснюють політичну агітацію. Важливими стають етапи формування національної свідомості та державотворчі процеси.

Нація стоїть над етнічною культурою (хоча ЕК виникає раніше) і вибулює більш раціонально цінності, системи норм та моделі поведінки.

Національна культура – це синтез культур різних етнічних та соціальних груп. Своєрідність НК проявляється у духовній (мова, мистецтво, релігія) та матеріальній (особливості економічного устрою, ведення господарства, традиції праці і виробництва) сферах життя. НК культура створюється інтелектуальною елітою нації. Багатство НК формується з її наукових та мистецьких досягнень, освіти і розвитку мови. Кожна ЕК і НК є унікальними і неповторними.

Поняття культури

Українська духовність ґрунтується на хліборобській культурі. Прив'язаність до землі – споконвічна українська національна риса. Землеробство – найблагородніше із людських занять. Його ідея вилилась в ємку і всезагальну заповідь наших предків: «Хто сіє хліб – той сіє правду». З цього приводу німецький філософ і теолог, батько всієї європейської землеробської науки Альберт Великий писав: «Землеробство – перше, найважливіше з мистецтв, ... справжнє багатство доставляється тільки землею, хто покращує свої землі – той торжествує перемогу». Із села вийшла вся українська культура. Там її джерела.

Основа культури – народне, фольклорне мистецтво. Народні джерела, народна культура – це те, що тримало українську культуру. Народ, який не цікавиться власним минулим, стає об'єктом, а не суб'єктом історичного процесу.

Поняття культури

Скарбницею багатовікової духовності людства є релігія. Вона сформувалась як органічна частина культури. Релігійні уявлення були властиві вже культурі первісного ладу. Рушієм нового культурного процесу стало християнство. Церква створила великі культурні цінності. Християнство і культура – нерозривні. Християнський храм концентрував найважливіші пошуки на ниві культури. Він став замовником творів мистецтва всіх видів і жанрів – архітектури, малярства, книжкової справи і гравюри, хорового співу, шкільної драми, вертепу.

Релігійні свята стимулювали утворення цілого ряду різноманітних обрядів, спрямованих на зміцнення спілкування людини з людиною. Храм, релігія – джерело морального виховання (не укради, не убий і тощо). Церква утверджує загальнолюдські ідеї добра, правди, краси, справедливості, благородства, толерантності, поваги. Це риси, за якими виразно проступають контури найбільшої християнської доброчинності – любові, милосердя та співчуття. Стан духовної атмосфери не вимірюється за допомогою якоїсь системи показників. Важливі не кількість збудованих клубів, церков, будинків культури чи куплених книжок, а той дух, що панує у цих закладах, ті почуття, які виникають у людини при читанні книжки.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Процес появи і становлення культури будь-якого народу і народності загалом і появи культури як такої в первісному суспільстві.

Теорія трудового походження культури

(Маркс 1818-1883 і Енгельс 1820-1895)

Психо-аналітична теорія походження

культури (Зігмунд Фрейд 1856-1939)

Екзистенціальна теорія походження

культури (Карл Ясперс 1883-1969)

Символічна теорія походження культури

(Ернест Кассіпер 1874-1945)

Ігрова теорія походження культури

(Йоган Хейзінг 1872-1945)

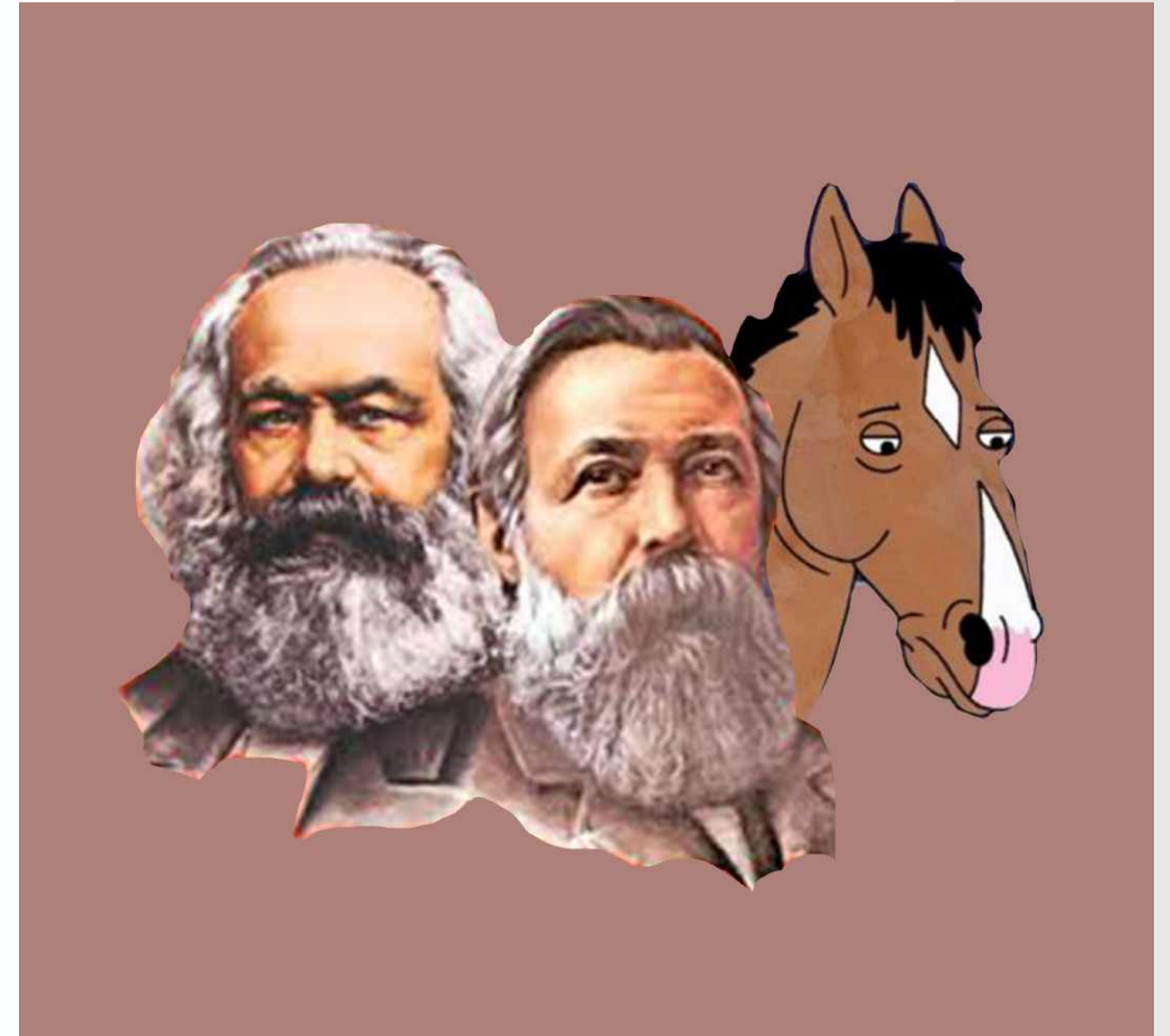
Культурогенез. Основні теорії походження культури

Теорія трудового походження культури

Теорія трудового походження культури

(Маркс 1818-1883 і Енгельс 1820-1895)

- Людина вирізняється від інших тварин здатністю до цілеспрямованої діяльності - праці.
- Людина – єдина біологічна істота , яка подала свої інстинкти.
- Людина працює і перетворює/змінює природу. Саме ця діяльність породжує культуру.
- Праця – це процес людської діяльності, який формує людину і людство.

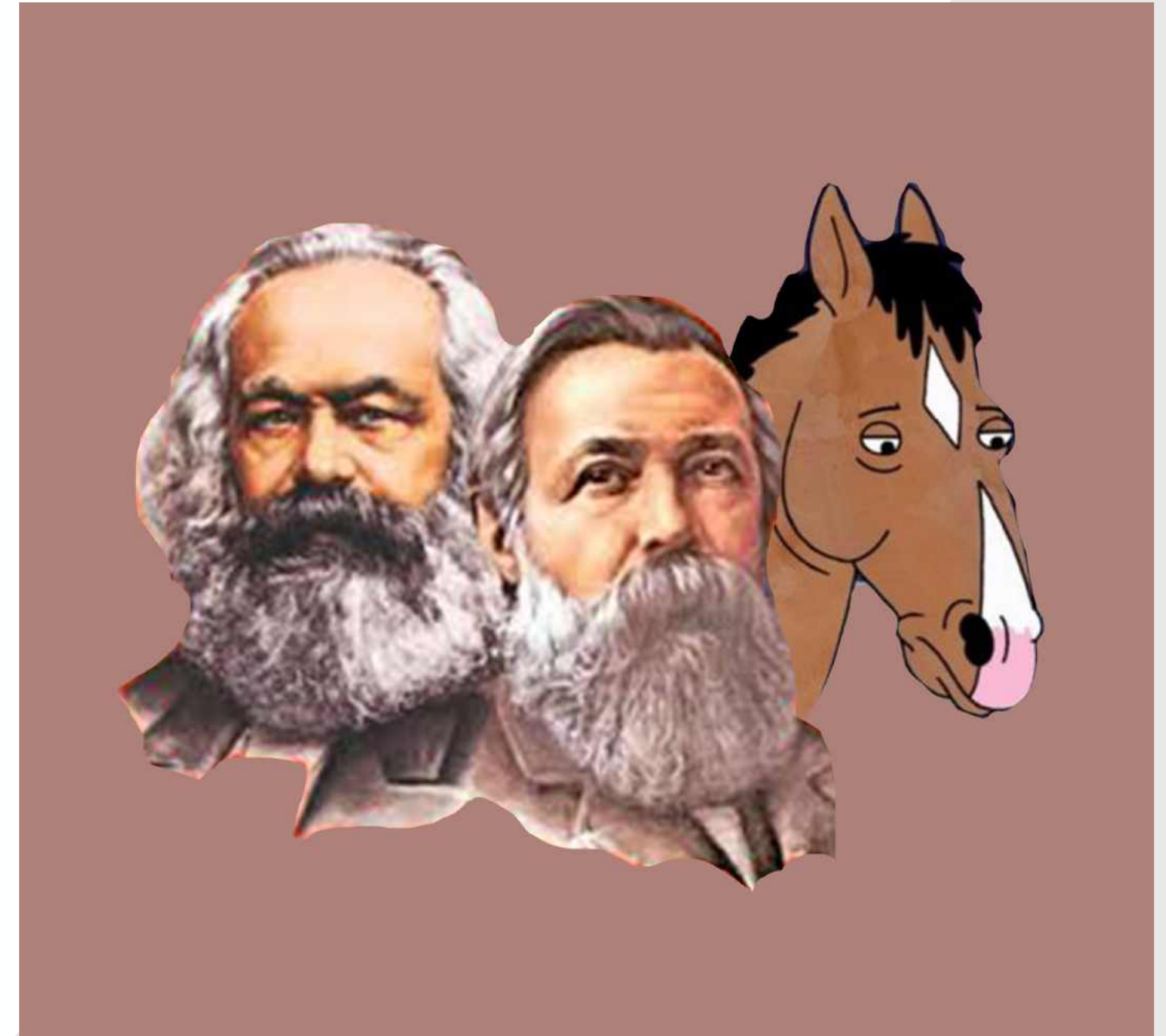

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Теорія трудового походження культури

Праця тварин навіть із задоволення потреб – інстинктивна. Так праця у суспільстві вимогала мови і суспільні відносини. Енгельс чітко сформулював ідею, що трудова діяльність первісної людини, особливо колективна, впливала на розвиток мозку, кисті руки, на прямоходіння і соціальні стосунки. Теорія виражена у формулі: «праця створила саму людину». Саме праця, виготовлення знарядь праці є тим стрижнем, навколо якого кристалізуються передумови для майбутнього культурного розмаїття.

Серед найскладніших є питання стосовно співвідношення: людина - праця, праця - свідомість. У якому сенсі можна говорити про людину як продукт праці, якщо сама праця склалася саме в процесі антропосоціогенезу? У трудовій концепції походження культури міститься логічна суперечність. Усі принципові складові культурогенезу: праця, свідомість, людина, соціальність - формуються одночасно, виступаючи водночас і передумовами, і наслідками.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Ігрова теорія походження культури

Ігрова теорія походження культури

(Йоган Хейзінг 1872-1945)

- **Основою культури та причиною її виникнення є гра.**
- **Гра має природне походження і тому є первинною. Її не називають визволенням надлишку енергії чи інстинктом**
- **Людина впливає на природу перетворює її – створює свій вигаданий символічний світ "Homo ludens".**

Гра – діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою. Гра відрізняється від роботи тим, що не ставить перед собою безпосередньо корисної мети (хоча сама гра може мати свою власну корисність), а також тісно межує з мистецтвом, хоч зазвичай не створює художніх цінностей.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Ігрова теорія походження культури

Й. Хейзінг трактує гру як сталу величину, що передує культурі, а потім супроводжує та визначає її. Він виділяє ряд ознак гри. **Свобода** – гра не може мати примусовий характер, інакше втрачається її сутність. **Обмеженість** – гра здійснюється в конкретному місці та часі, її сенс полягає в ній самій. **Напруженість** – намагання виграти та інші риси.

Гра – це своєрідна вільна діяльність, здатна повністю оволодіти гравцем та обмежити його життя правилами. Гра - це всеохоплюючий спосіб людської діяльності, універсальна категорія людського існування. Гра знаходиться *поза моральними вимірами*. Моральність чи аморальність формується залежно від того, дотримуються чи не дотримуються правил гри. Саме моральність є свідченням того, що в грі дотримуються правил.

Ігрова концепція культури **оптимістична**, оскільки гра не має кінця. Справжня гра виключає будь-яку пропаганду, адже інтерес гри у ній самій. Люди, що ламають правила гри, являють для культури найбільшу небезпеку, оскільки абсолютизують або своє Я, або своє Ми.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

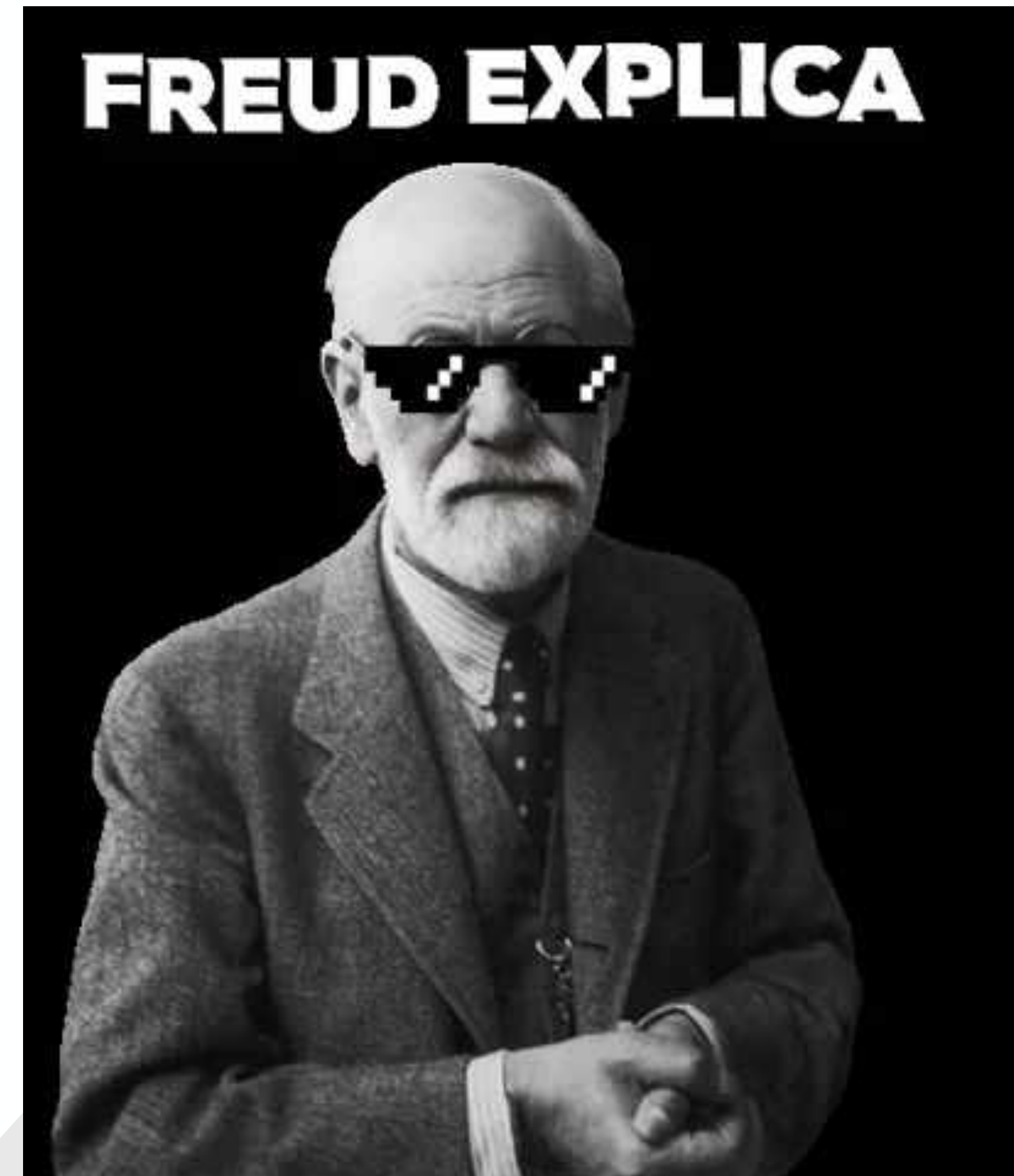
Психоаналітична теорія походження культури

Психоаналітична теорія походження культури

(Зігмунд Фрейд 1856-1939)

- Людина намагається придушити первинні сексуальні потяги (лібідо).
- Культура захищає людей від ворожого середовища.
- Культура регулює відносини між людьми, людина створює правила та змінює природу. Живе у штучному середовищі.

В основу концепції походження культури Фрейдом покладено гіпотезу про винятковий вплив позасвідомих імпульсів на поведінку людини та визнання антагонізму між природним началом в людині і культурою.

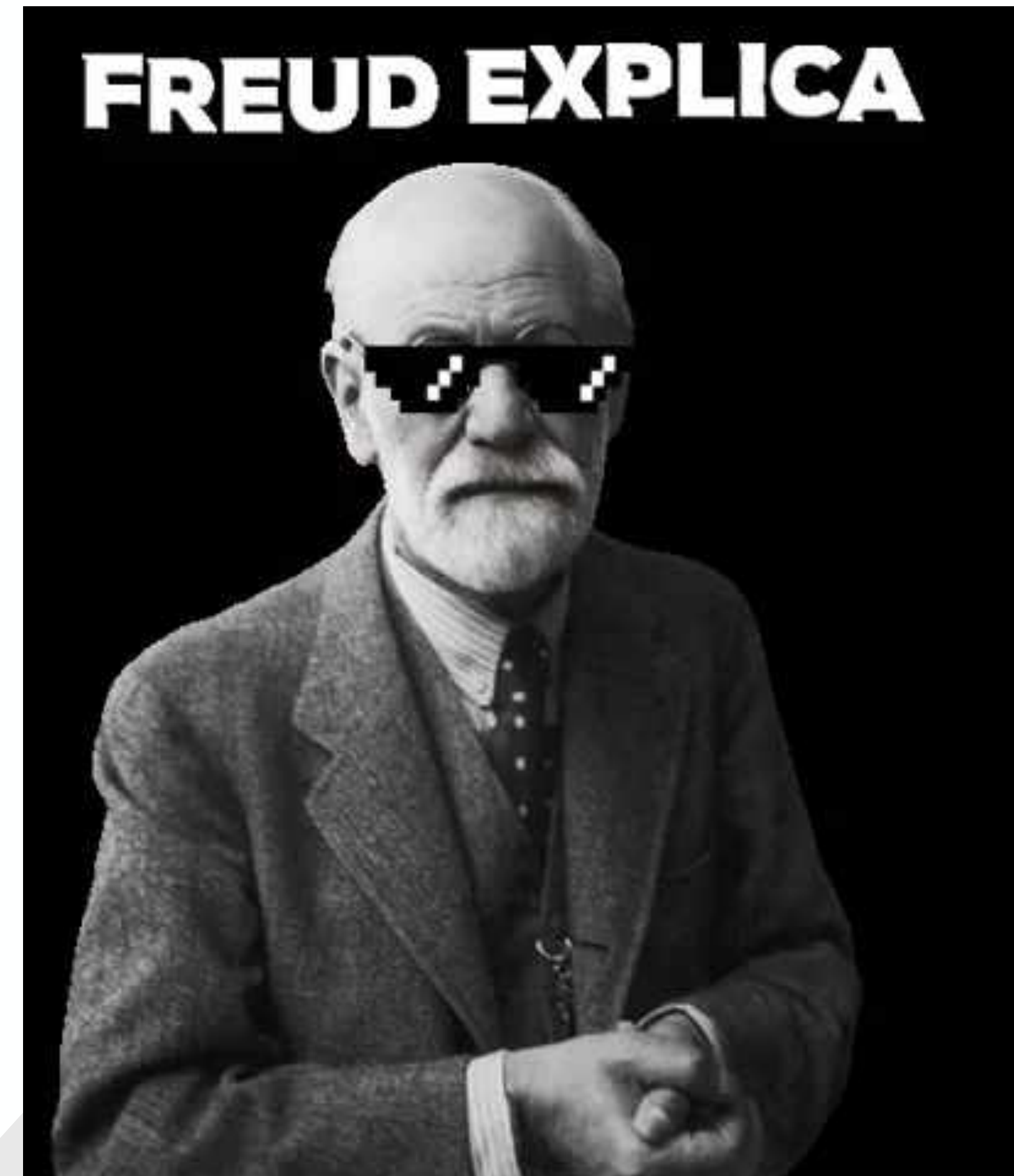

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Психо-аналітична теорія походження культури

Сфера позасвідомого трактується Фрейдом як особлива ірраціональна сила, що обумовлена могутньою енергією лібідо. Лібідо (від лат. - бажання, потяг) - це енергія бажань, статевих інстинктів, яка в силу своєї асоціальності не може отримати прямої реалізації і тому витісняється у сферу позасвідомого, проте постійно провокує людину. Засобом плідного вирішення асоціальних бажань лібідо є сублімація - процес заміни заборонених потягів цілями більш "високими", саме на досягнення яких і розтрачається енергія лібідо.

Культура, за Фрейдом, ґрунтується на відмові у задоволенні бажань позасвідомого та існує за рахунок сублімованої енергії лібідо. Сублімація імпульсів лібідо є таємницею культурної творчості. Лібідо виступає рушійною силою людської історії. Культура, за його визначенням, охоплює, по-перше, всі накопичені людьми знання та вміння, по-друге, усі інститути для впорядкування людських відносин. У цілому Фрейд оцінював культуру негативно, вважаючи її механізмом соціального придушення свободи людини.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Символічна теорія походження культури

Символічна теорія походження культури (Ернест Кассіпер 1874-1945)

- Людина недосконала біологічна істота з дуже слабо розвиненими природними інстинктами. Має жити в соціуму.
- Людина навчилась долати природну обмеженість і пристосувуватись до навколишнього середовища - створювати культуру.
- Людина в соціумі вигадує правила і створює нову реальність за допомогою символів – мова, релігії, ритуали, художні образи.

0200
+bbb64bbe9

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Символічна теорія походження культури

На думку Кассірера, в процесі еволюції людини система рецепторів, за допомогою якої біологічні види отримують зовнішні стимули, і система ефекторів, через яку вони реагують на ці стимули, була доповнена третьою - символічною системою. Символи розглядаються як рухливі і мінливі, і на відміну від сигналів, що використовувалися в експериментах Павлова і подібних, не мають чітких прив'язок до фізичного буття.

Символьна система стає своєрідним посередником людини і світу. Людина стає «настільки зануреною в лінгвістичні форми, художні образи, міфічні символи або релігійні ритуали, що не може нічого бачити і знати без втручання цього штучного посередника». Кассірер розрізняв 5 символічних форм - мову, міф, релігію, мистецтво і науку, незалежні одна від одної. Розвиток символічних форм дозволяє людству долати обмеженість і конечність, звільнитися від страху реального світу.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Екзистенціальна теорія походження культури

Екзистенціальна теорія походження культури

(Карл Ясперс 1883-1969)

- Існує «осьовий час» (800-200 рік до н.е.), коли людство усвідомило трагізм свого буття. Замислюються над тим, що життя є кінечним. В стародавніх цивілізаціях виникають перші філософські вчення (страд Китай, страд Індія страд Греція).
- Людина усвідомлює себе у світі, свої можливості і межі і буття в цілому.
- Намагаючись віднайти відповіді і порятунок людина ставить перед собою вищі цілі, вищу мету. Саме в цей час закладаються основи сучасних релігій, розроблюються основні категорії мислення - буття, матерія, рух і розвиток, простір і час, суперечність тощо.
- Людина усвідомила, що існує між природнім трансцедентним світами (бог душа, щось потойбічне). Мистецтво, філософія і релігія стають подоланням трагізму буття. Спосіб реалізації і досягнення вищої цілі.

Культурогенез. Основні теорії походження культури

Екзистенціальна теорія походження культури

У цей час у Китаї жили Конфуцій і Лао-Цзи, виникли найзначиміші напрями китайської філософії. В Індії з'явилися Упанішади, жив і проповідував своє вчення Будда, у філософській думці Індії, як і Китаю, були розглянуті всі можливості філософського збагнення дійсності, аж до скептицизму, матеріалізму, софістики й нігілізму. В Ірані Зярятустра вчив про світ, де відбувається боротьба добра зі злом; у Палестині виступали пророки - Ілія, Ісайя, Ієремія й Второісайя; у Греції - це час Гомера, філософів Парменіда, Горакліта, Платона, Арістотеля, трагіків, істориків Ксенофонта й Фукідіда. Усе, пов'язане з цими іменами, виникло майже одночасно протягом деяких століть у Китаї, Індії й на Заході незалежно одне від одного.

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ 2

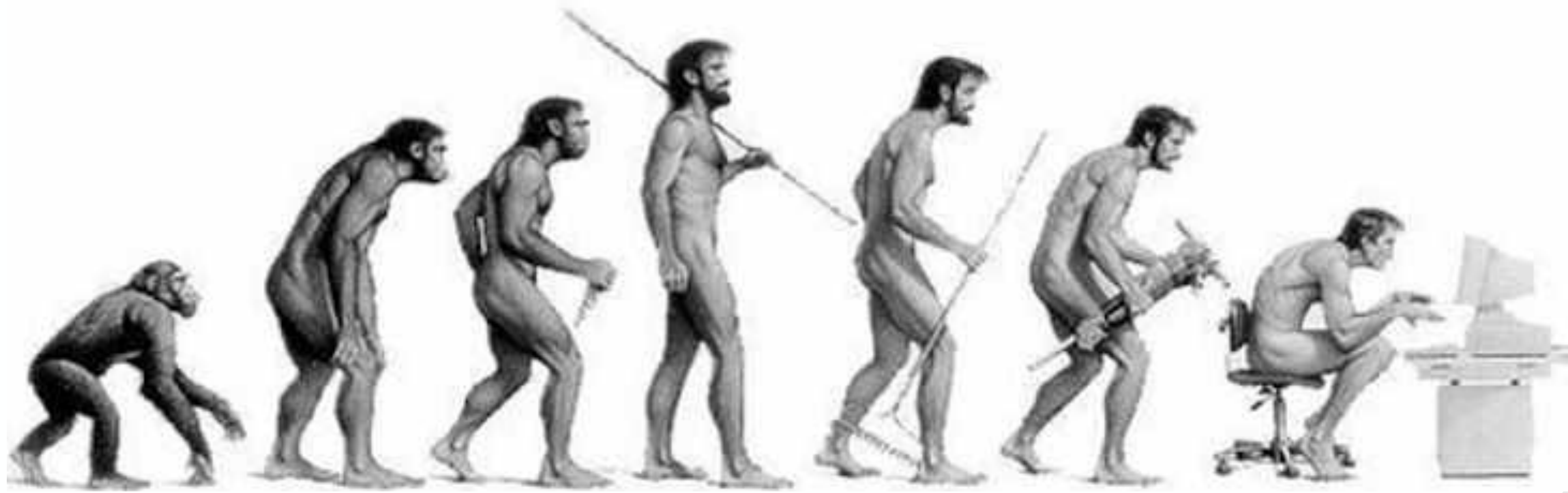

Цивілізація – це складна форма соціальної організації, яка характеризується розвиненими політичними, економічними, культурними та технологічними системами. Вона охоплює суспільства, що мають стабільні міста, писемність, державні структури, економічну спеціалізацію та культурну ідентичність.

Цивілізація для нас - це сукупність людей більше ніж це, умовно, визначено природою, проєкти які не втілить маленька кількість людей (щось монументальне, що залишилось після існування цього суспільства). Писемність, що дає нам конкретні знання і якесь відтворювальне господарство. І як результат виникнення ієрархії (нерівність).

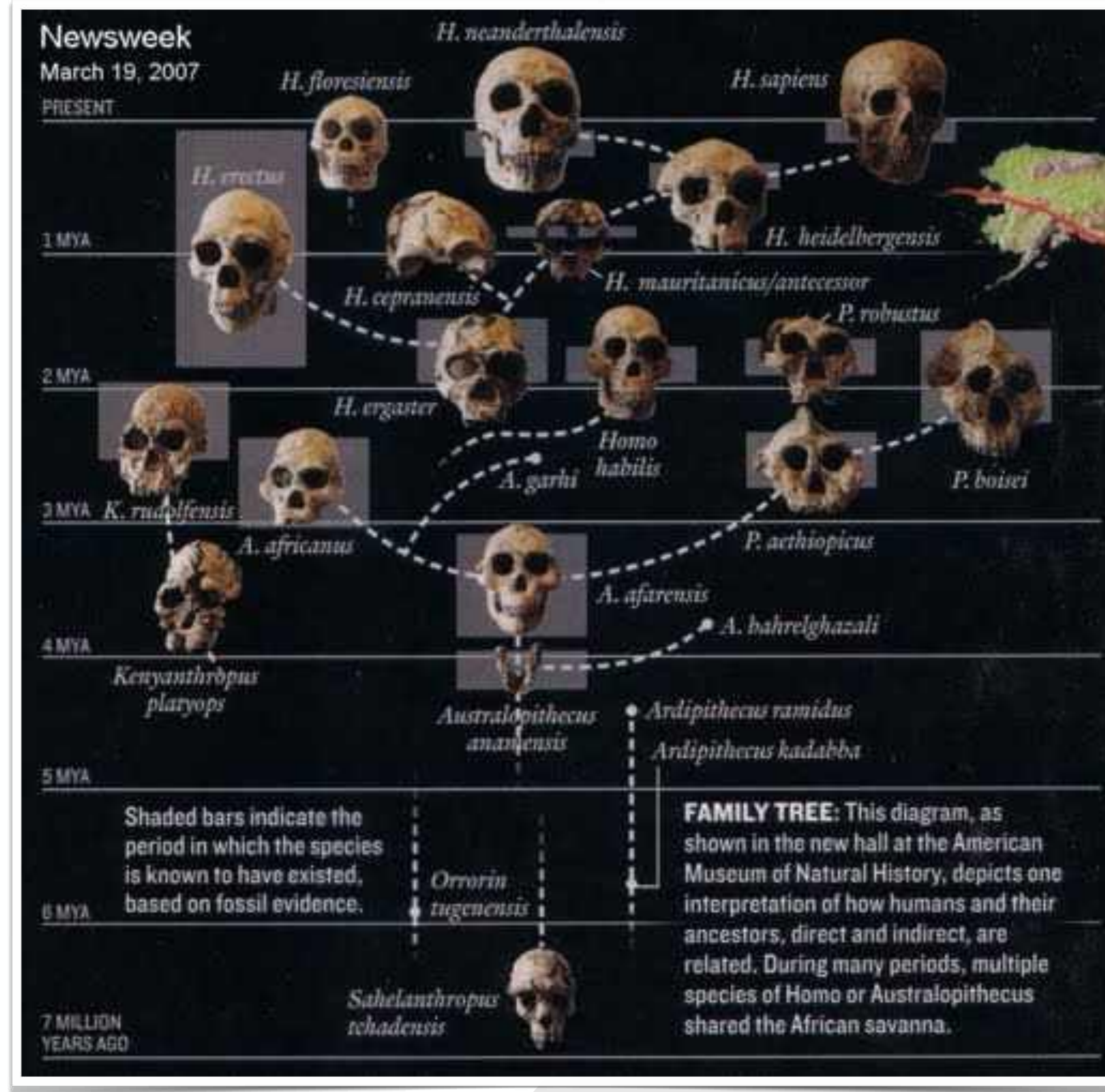

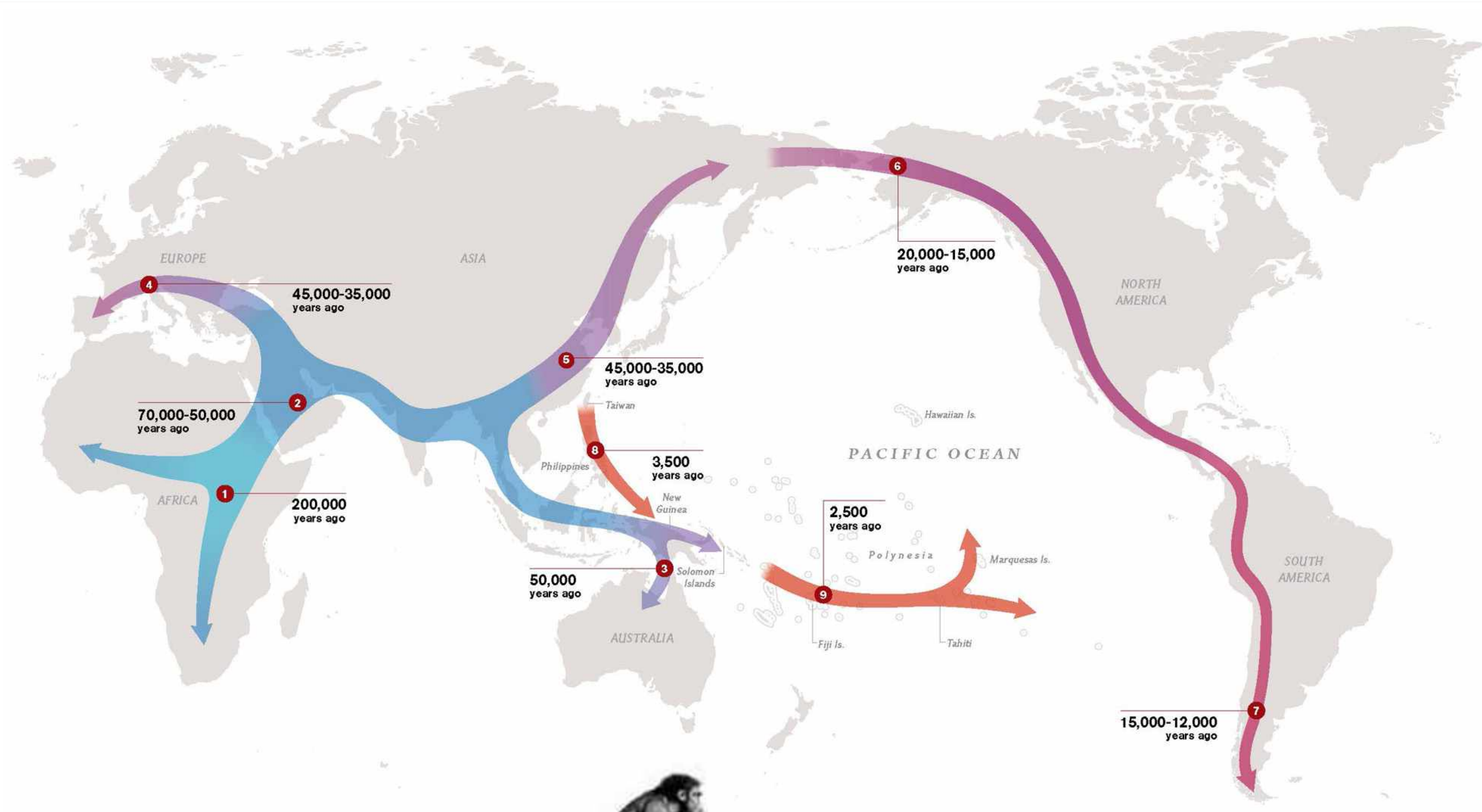

?!

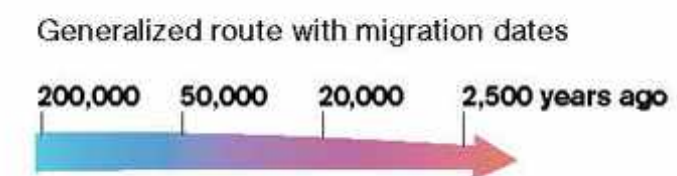

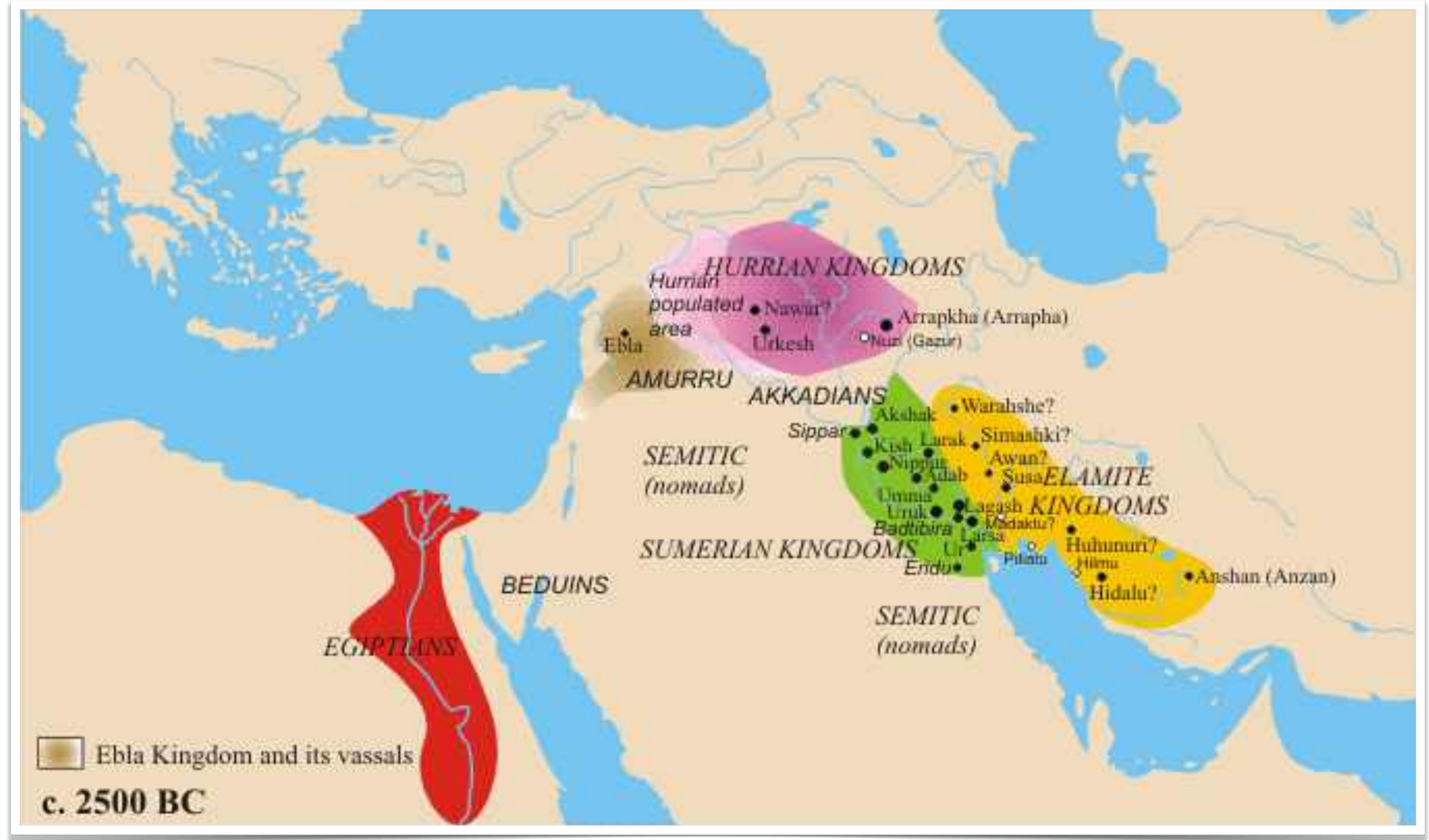
GLOBAL JOURNEY

Once modern humans began their migration out of Africa some 60,000 years ago, they kept going until they had spread to all corners of the Earth. How far and fast they went depended on climate, the pressures of population, and the invention of boats and other technologies. Less tangible qualities also sped their footsteps: imagination, adaptability, and an innate curiosity about what lay over the next hill.

MAP: INTERNATIONAL MAPPING
 SOURCES: CHRIS STRINGER, NATURAL HISTORY MUSEUM, LONDON;
 SPENCER WELLS, HG STAFF

ПЕРВИННА КУЛЬТУРА

III м.-XII тис. до н.е.

X-VI тис. до н.е.

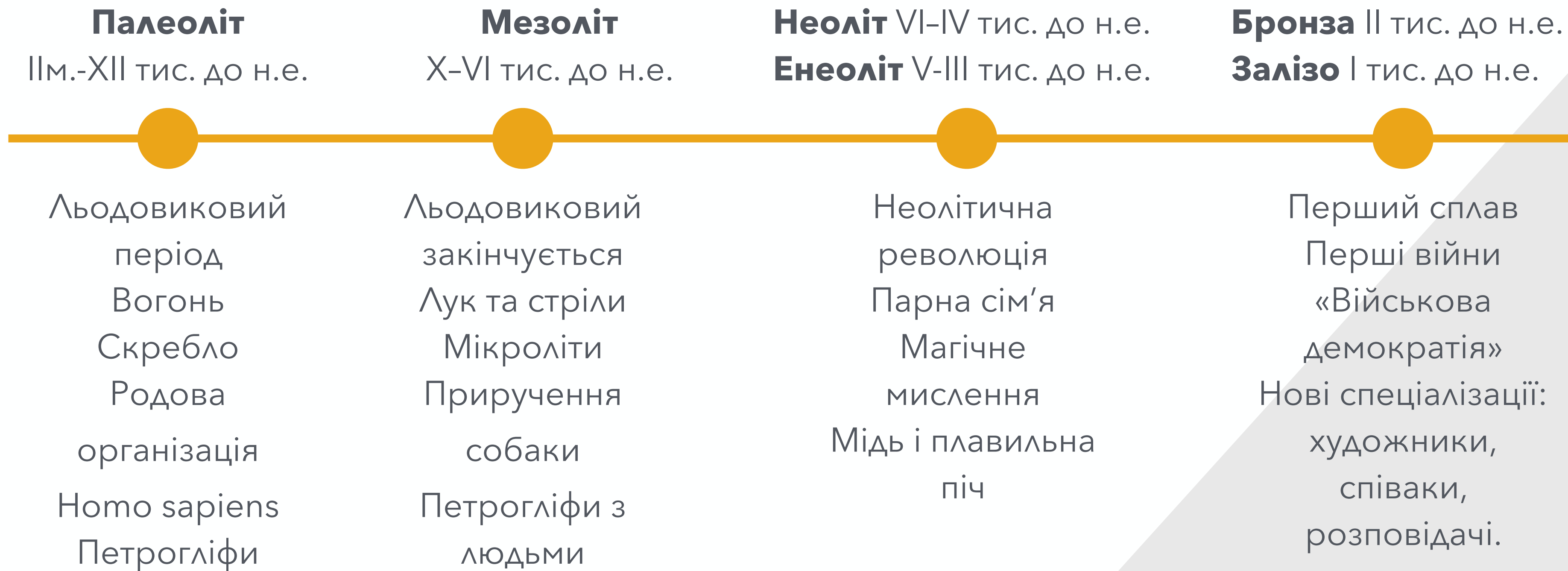
VI-IV тис. до н.е.
V-III тис. до н.е.

II тис. до н.е.
I тис. до н.е.

ПЕРВИННА КУЛЬТУРА

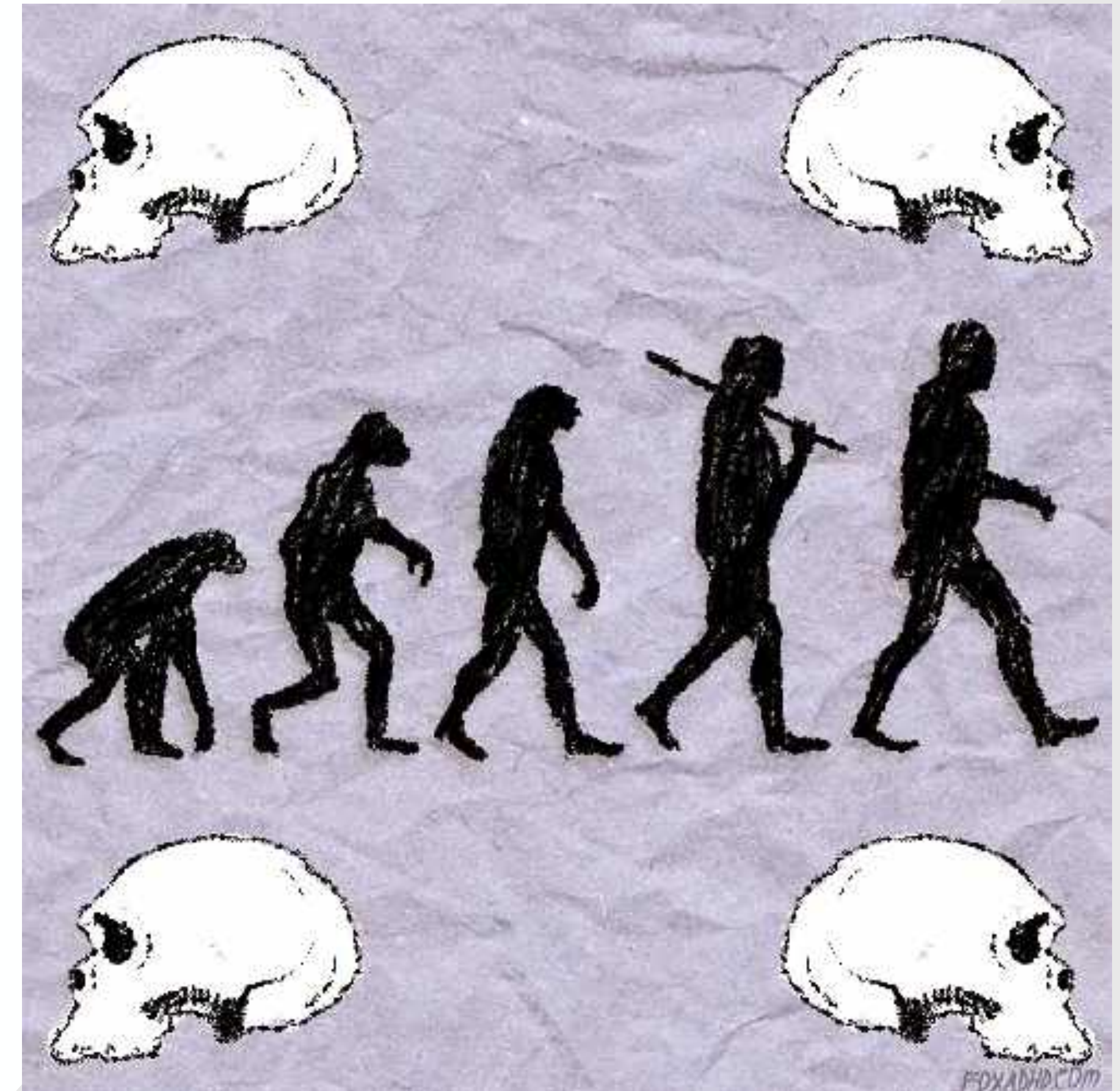

Загальна характеристика первісної епохи

Первісна культура відіграла значну роль у наступному розвитку людства. Звідси починається історія людської цивілізації, формується людина. Цей відтинок історії людства найчастіше називають первіснообщинним ладом або кам'яним віком.

Первісне суспільство було найтривалішим в історії людства. Воно бере початок не менше ніж два мільйони років тому – від появи людини, а закінчується в межах останніх 5 тисяч років до виникнення перших цивілізацій – перших суспільств.

Дві перші цивілізації виникли приблизно одночасно (на межі IV і III тис. до н.е.) на Близькому Сході (Шумер) і в Північній Африці (Стародавній Єгипет), третя – в Південній Азії (індійська цивілізація) в III тис. до н.е., четвертий і п'ятий цивілізаційні центри – відповідно в Китаї та в басейні Егейського моря (в II тис. до н.е.). В Америці перші цивілізації виникли в I тис. н.е.

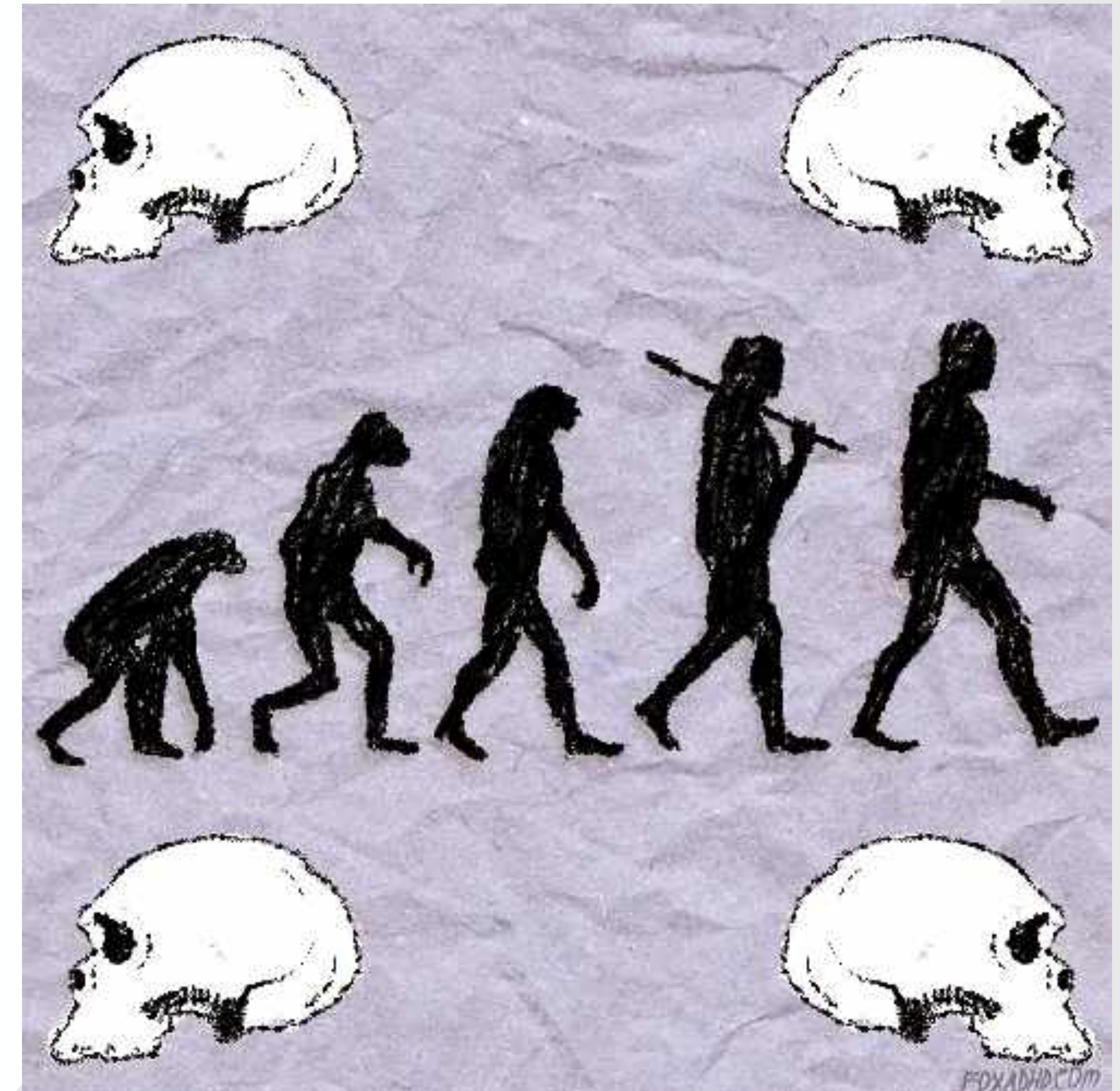

Загальна характеристика первісної епохи

Протягом первісної епохи відбувалися такі процеси:

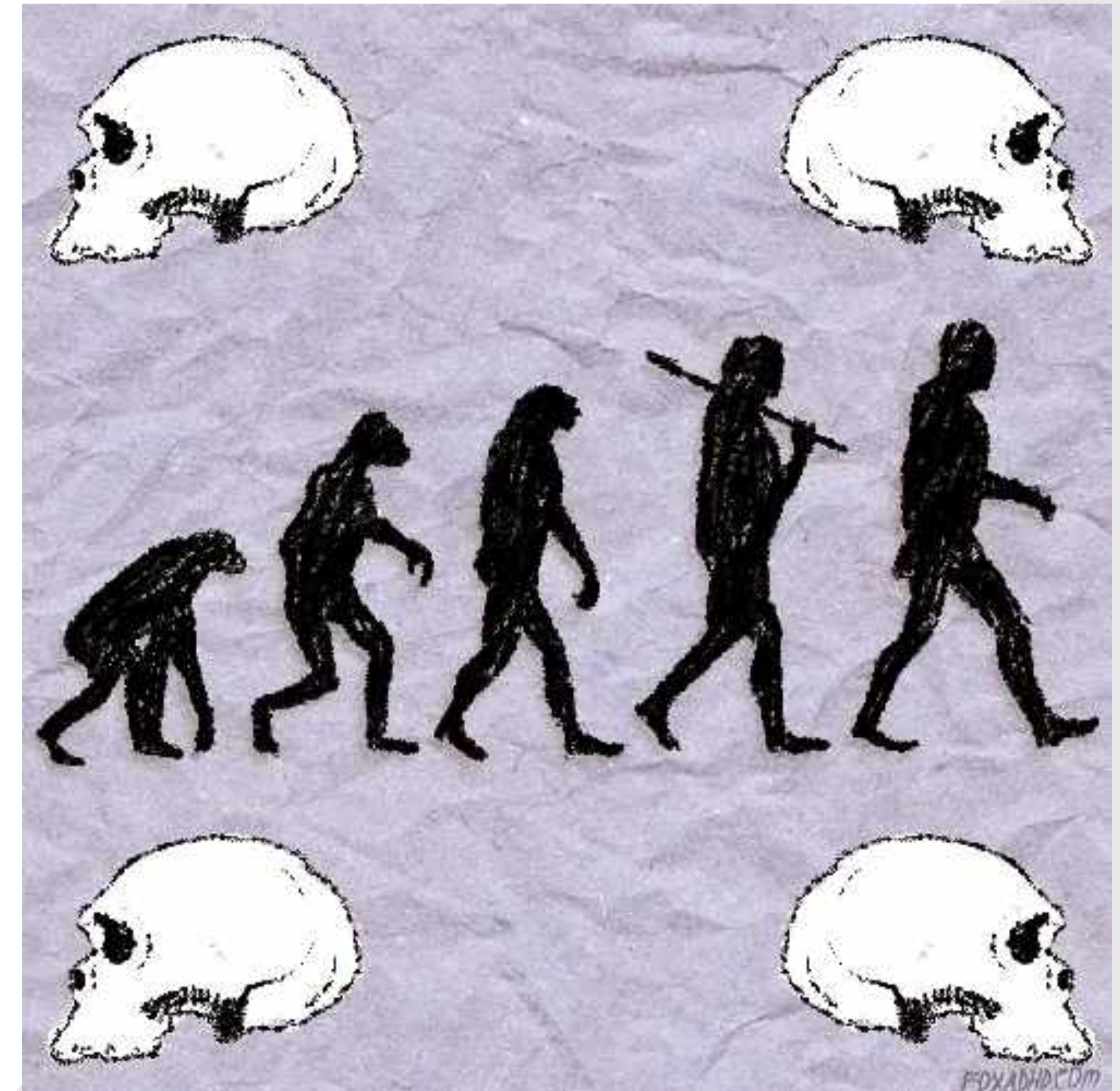
- **антропогенез** - біологічна еволюція людини, що завершилася приблизно 40 тисяч років тому виникненням виду "людина розумна" (*Homo sapiens*), а також основних людських рас;
- **первинне стадо** заміняє родова організація;
- **матріархат** змінюється на патріархат
- **формування мислення** (або інтелекту) людини, її мови і письма піктографія;
- **розселення** людства по всіх континентах;
- **перехід** людей від привласнюючого господарювання (мисливство, збиральництво) до відтворюючого (землеробство і скотарство);
- **соціогенез** - формування суспільних форм життя у вигляді родової, сусідської общини, а потім родоплемінної організації;
- **поява перших світоглядних**, релігійних уявлень і міфологічних систем;
- перше місто **Ієріхон** у Палестині і перші **цивілізації**;

Загальна характеристика первісної епохи

Етап	Характеристика	Приклад
Піктографічне письмо	Малюнки передають інформацію	Наскельні зображення, шумерські піктограми
Ідеографічне письмо	Символи передають поняття та ідеї	Єгипетські ієрогліфи, китайське письмо
Фонетичне письмо (алфавіт)	Символи позначають звуки мови	Фінікійський, грецький, латинський алфавіти

Загальна характеристика первісної епохи

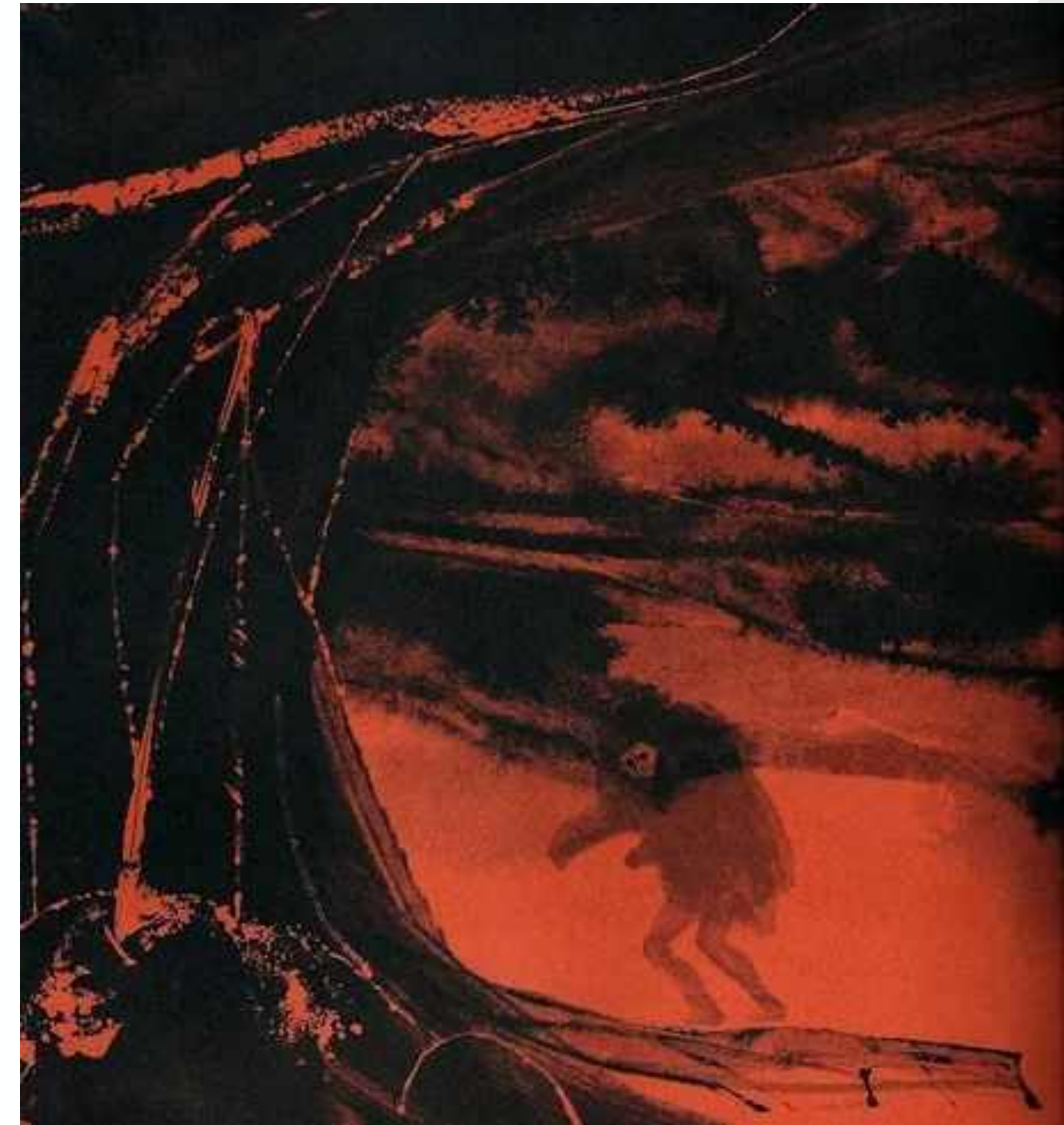
Палеоліт. Епоха палеоліту (давній кам'яний вік) починається з початком антропогенезу ~3 мл років тому, а закінчується в 12 тисячолітті до н.е.

Мезоліт. Середній кам'яний вік - мезоліт (12-9 тисячоліття до н.е.) є яскравим доказом сильного впливу природного середовища на життя і еволюцію людства.

Неоліт. Останній етап кам'яного віку - неоліт (новий кам'яний вік) - охоплює орієнтовно 9 - 6 тисячоліття до н.е. Відбулося докорінне перетворення життя людства, пов'язане з переходом від привласнюючих форм господарювання (мисливства, рибальства і збиральництва) до відтворюючих (землеробства і скотарства). Цей процес в науці отримав назву неолітична революція. **Енеоліт.** Схожа за неоліт. Приблизно в 6 - 3 тисячоліттях до н.е. люди почали використовувати для виготовлення прикрас і знарядь перший метал - мідь.

Культура епохи бронзи і заліза

3 - 1 тис до н.е. і 1 тис до н.е. до до 340 р. н. е.

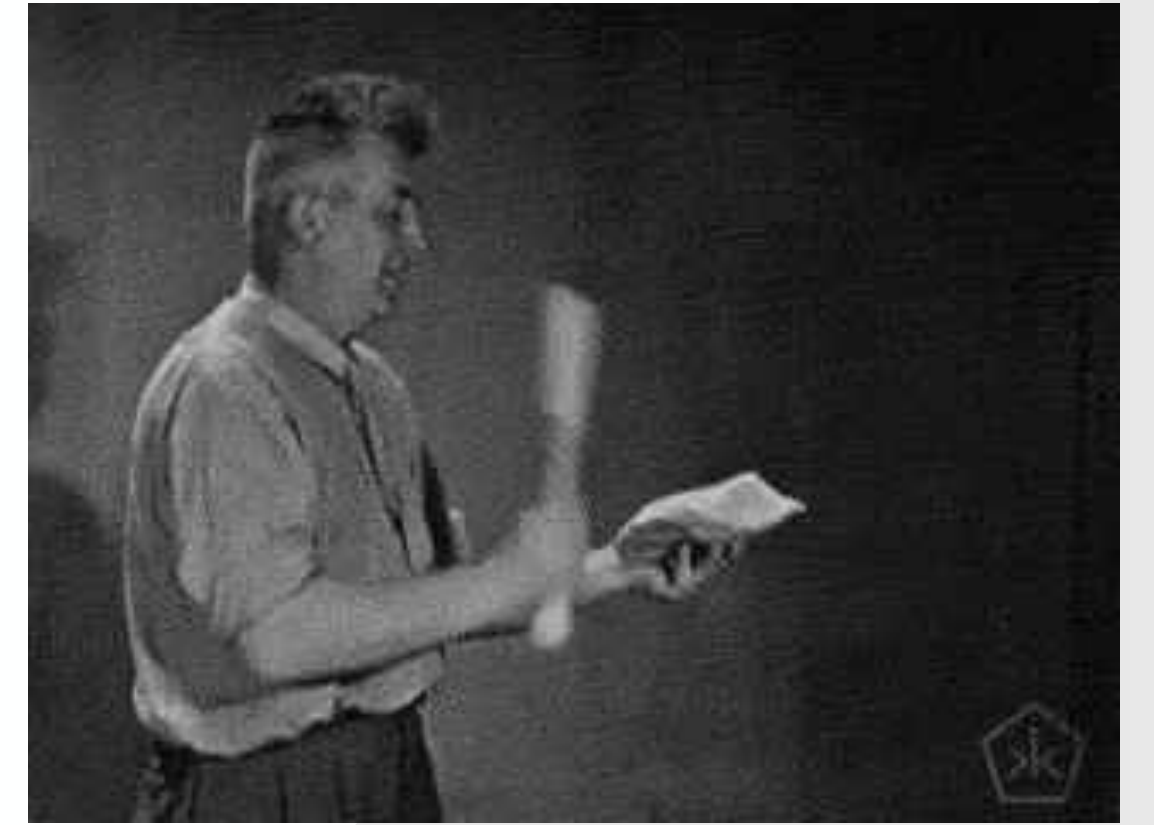

Палеоліт

Рання людина була слабкішою за хижаків тому компенсувати це, використовуючи камінь, кістку, дерево (частіше за все кремій і обсидіан). Найдавніша стоянка ранніх людей в Олдувайській ущелині в Танзанії має вигляд скупчення каменів і кісток тварин. Вік стоянки датують двома мільйонами років.

Предки сучасної людини відділялися від тваринного світу: виготовлення знарядь праці, випрямлення постави, зміна ходи, спільні узгоджені дії, що вимагали сигнальної системи, м'ясна їжа, **ручне рубило** (1,5 млн. років тому). Приблизно 300-200 тисяч років тому люди **оволоділи вогнем**. На одній з палеолітичних стоянок в Китаї археологи знайшли шар попелу товщиною 6 м – багаття горіло сотні років.

Виникла спеціалізація знарядь - ножі, скребки, пилки, наконечники (щоб виготовити кам'яний ніж, треба було вдарити понад 250 разів). Люди вже жили не тільки у печерах і гротах. З'явилися різні види штучного житла: вириті в землі і накриті зверху кістками мамонта; повністю побудовані з бивнів, з вогнищем у центрі. Це свідчить про соціальний лад верхнього палеоліту. Панує родова община, яка нараховує біля сотні людей. Згуртованість родового колективу допомагає полювати. Мисливці заганяли тварин у ями-пастки, ущелини, прірви. Такі кістковища бізонів було знайдене і в Україні біля Амвросіївки у Донецькій області.

Палеоліт і «Homo sapiens»

Палеоліт – найбільш значний у часовому вимірі період. Льодовикова епоха (200 тис. років тому) змусила людину протистояти викликам. А приблизно 40 тис. років тому, на стадії **верхнього палеоліту**, сформувалася людина сучасного антропологічного типу **«Homo sapiens»** або кроманьйонець (назва гроту Кро-Маньон у Франції - місця перших знахідок викопних останків таких людей). Люди в цей період заселили всі континенти, по деяких скелетах вже можна простежити ту чи іншу сучасну расу (європеоїди, монголоїди, негроїди).

Верхній палеоліт – це час народження мистецтва через прогрес у пізнавальній діяльності людей, осмисленні навколишнього світу. Мистецтво зміцнювало соціальні зв'язки, допомагало формуванню первісної общини, ставало засобом передачі досвіду. Види образотворчого мистецтва палеоліту досить різноманітні: **петрогліфи** (зображення тварин і людей, виконані на камені), **гравюри** на кістках і рогах, **рельєфи**, малюнки, глиняні і кам'яні **скульптури**.

Палеоліт і мистецтво

Питання про становлення образотворчого мистецтва є складним. Одні вважають, що це смуги на наносному шарі глини на стінах печер (їх називають "макарони") і "відбитки" рук. Інші, що це "натуральне" мистецтво - виготовлення опудал тварин. На цій основі виникла скульптура, а вже потім - рельєф, гравюра, малюнок.

І хоча людей майже не зображали (зустрічаються люди у масках, відомий "Чаклун" з печери Трьох братів у Франції - напіволень-напівлюдина. Мистецтво танцю, ймовірно, також розвивається з імітації поведінки тварин, мисливських і військових вправ) але характерними для палеоліту є невеликі за розміром жіночі статуетки "палеолітичні Венери". Виконані за одним принципом: кінцівки ледве намічені, риси обличчя не позначені, проте різко підкреслені ознаки жінки-матері (ідея родючості, продовження роду). Вчені зв'язують їх з культом жінки-праматері в родовій общині, де спорідненість велася по материнській лінії.

В Україні досліджено багато палеолітичних пам'яток. Одна з них - стоянка біля села Мізін на Десні, поблизу Чернігова. Там знайдені фігурки, які зображають птахів, цікавий кістковий браслет, покритий складним геометричним орнаментом, жіночі статуетки.

Печера Ляско (Франція)

Ласко часом називають «Сікстинською капелою первісного живопису». Живописні та гравійовані малюнки, що знаходяться там, не мають точного датування: вони з'явилися приблизно в 18-15 тисячолітті до н. е.

Печера Альтаміра (Іспанія)

Печера використовувалася впродовж кількох періодів за 22 000 роки заселення, приблизно від 36 500 до 13 000 років тому, коли головний вхід печери був закритий зсувом ґрунтів.

Культура збирання та полювання

Характерний розподіл праці між чоловіками і жінками (чоловіки полювали й рибачили, жінки збирали рослинну їжу). Об'єднувались у групи до 40 осіб і вели кочовий спосіб життя (чотири п'ять місць стоянки). Жорстка залежність від числа мешканців. Для підтримання життя однієї людини треба було близько 2 км кв. Отже, до землеробства і скотарства на території України, наприклад, могло жити не більше 300 тис. чоловік. Первісній людині, не завжди могли забезпечити себе харчами. Майже 50 відсотків неандертальців не доживали до свого двадцятиліття. Дитину часто вбивали, якщо вона народжувалася раніше, ніж попередня починала впевнено пересуватися (половину всіх немовлят). Кочове плем'я мало дітей не більше, ніж палеолітичні матері могли нести на собі (жінка бушменка несла дитину 7-8 тис км). Те, що життя зберігали переважно хлопчикам, свідчить про свідоме регулювання росту населення. Це є свідченням перемоги культури над природою.

Мезоліт

Середній кам'яний вік – це яскравим доказом сильного впливу природного середовища на життя і еволюцію людства. Закінчився льодовиковий період, потеплішав клімат, оновилися флора і фауна. До цього часу належить важливий технічний **винахід - лук і стріли!** Відповідно великі общинні об'єднання змінилися на невеликі колективи мисливців. Після танення льодовиків з'явилися великі водні простори, поширилося рибальство.

Змінився характер збиральництва - його основою став збір диких злаків. В якості матеріалу для виготовлення знарядь широко використовувалася кістка. Більш ефективною була нова так звана **мікролітична техніка** обробки кременю: виготовлення пластин-вкладишів зовсім невеликого розміру - **мікролітів**. Наприклад, основу серпа робили з кістки, а лезо становили мікроліти. В мезоліті люди освоїли плавання на колодах і плотах. Почалося **приручення тварин**, першим прирученим був собака.

Загальний характер образотворчого мистецтва порівняно з попереднім етапом зберігся, проте, на відміну від палеоліту, в мезолітичних розписах провідне місце належить людині, її діям. З'являються сюжетні композиції: полювання, танок тощо. Художник уже прагне передати внутрішній зміст, динаміку того, що відбувається – нові завдання для мистецтва. Бабушкезація.

Неоліт

Відбулося докорінне перетворення життя людства – перехід від привласнюючих форм господарювання (мисливства, рибальства і збиральництва) до відтворюючих (землеробства і скотарства). Цей процес в науці отримав назву **неолітична революція**.

- Поява багатьох технічних і технологічних новинок: свердлування, пиляння і шліфування каменю, ткацький верстат, гончарство і гончарний круг, спорудження човнів, зародження монументальної архітектури.
- Нові риси суспільного життя – батьківська родова община і виникла парна сім'я.
- Зникає хронологічна культурна одноманітність. У так званому “родючому півмісяці” (Єгипет, Південно-Західна Азія, узбережжя Персидської затоки) зміни відбувалися швидше ніж на півночі. Поглиблення знань про навколишню природу і уявлень про світобудову. Життя залежало від доброго або поганого врожаю, від гарної або поганої погоди.
- Люди замислюються про явища природи (в мистецтві небо, сонце, вода, вогонь, земля). З'явилися такі символи, як хрест, спіраль, трикутник, ромб, свастика. Фігури тварин, птахів, людей також перетворилися на символічні знаки, які важко розгадати. Реалістичні зображення замінюють абстрактні мотиви, втілені в орнаменті. Декоративно-прикладне мистецтво становить основну прикмету мистецтва неоліту.

Енеоліт

Енеоліт. Приблизно в IV-III тисячоліттях до н.е. люди почали використовувати для виготовлення прикрас і знарядь перший метал - мідь. Спочатку кували чисту мідь холодною, а згодом навчилися вилучати мідь з руди шляхом плавки.

Появі плавильної печі, ймовірно, передувало будівництво гончарних печей. Але мідь поступається каменю в міцності і тому витіснити його не могла. Виділяють перехідний період – енеоліт (мідно-кам'яний вік). За формами життя, типом господарства він схожий на неоліт.

Енеолітичною є дуже яскрава трипільська археологічна культура на території сучасної України.

Культура епохи бронзи і заліза

- Перший металевий сплав міді та олова.
- Зароджувалася приватна власність, майнова диференціація. Значно розширився обмін і контакти між окремими районами.
- Почалися війни за оволодіння худобою, орною землею, металом. З'явилися військові керівники, виник культ вождя (культ героя, побудова курганів). Чоловік змінив жінку у зображеннях.
- Культура рознортається навколо обробки металів: кування, лиття, гравіювання, виготовлення прикрас, дрібні литі фігурки. Виникає мегалітична архітектура.
- Поява заліза – як останній етап розвитку первісного ладу.
- Доступне залізо проникає в усю галузь виробництва.
- Виникає «військова демократія», з'являється патріархальне рабство, виникають племінні союзи.
- У розвитку мистецтва виникають спеціалізації: художники, співаки, розповідачі. Провідним видом творчості продовжує залишатися прикладне мистецтво.

3500-1000 до н. е

Мегалітична архітектура

Свідчення про технічні можливості, що зросли, і про нові естетичні та ідеологічні потреби людей. Раніше споруди носили суто утилітарний, практичний характер (напівземлянки палеоліту, глиняні будинки трипільської культури), мегаліти ж пов'язані з релігійним культом. Поширене явище пізнього **неоліту** і бронзової епохи.

Мегалітичні споруди були декількох видів:

менгір - вертикальний камінь, висотою іноді до 20 м; у Франції зустрічаються поля таких стовпів, що тягнуться на 2-3 км; вони були або об'єктом поклоніння, або позначали місце церемоній;

дольмен - кам'яний ящик, найпростіший його варіант - два вертикально поставлені плоскі камені, перекриті третім; дольмени, як правило, служили місцем поховання членів роду;

кромлех - кам'яні плити або стовпи, розташовані по колу; в Україні знайдені кургани, оточені кромлехом.

Більше 5000 р до н.е.

Мегалітична архітектура
Гебеклі-Тепе (Пузатий пагорб)
~12000 р до н.е.

5-6 м

Найдавніші релігійні уявлення

Людина обживала світ не тільки в прямому значенні слова, вона обживала його і своєю думкою, збагачуючи себе враженнями і знаннями, формуючи те, що називається духовною традицією.

Тотемізм – віра в тварину або рослину, яку давні люди вважали предком роду, з якою зв'язували своє існування і добробут. Частіше тотем був твариною, рідше - рослиною.

Магія – можливість впливу на природу або людей (уявлення про загальний зв'язок всіх речей і явищ природи) шляхом певних символічних дій: замовлянь, заклинань, примов, обрядів, церемоній танців. Головна теорія походження мистецтва пов'язана саме з магічними ритуалами.

Фетишизм – від слова «фейтісу» (чари), це те ж саме, що й «талісман», «амулет» (навіс). Магія передбачала обрядовість і особливі предмети. Найпоширеніша форма фетишизму – носіння амулетів (від араб. «гамала» – носити).

Анімізм – віра в існування душ і духів. Анімістичні образи – це, по-перше, душі живих людей; по-друге, духи померлих пращурів (тому анімізм нерозривно пов'язаний з культом предків); по-третє, уособлення сил природи (душі озер, гаїв, вітрів тощо).

Лекція 2. Терміни та питання.

Питання для самоконтролю.

1. Які початкові форми організації первісного суспільства?
2. Назвати перші галузі господарської діяльності людини.
3. Що дала людству неолітична революція?
4. Які особливості матеріальної і духовної культури первісного суспільства?
5. Назвати знаряддя праці первісної людини.
6. Як називались стародавні зображення на скелях, каменях, стінах печер тварин, птахів, людей, знаків?
7. Що таке ойкумена?
8. Що таке астральний культ?
9. Яке найстаріше місто в історії людства?
10. Які причини виникнення релігії в первісному суспільстві?

Вижливі терміни.

Анімізм (від лат. anima – душа) – уявлення первісних людей про безсмертя душі й про можливість існування її окремо від тіла; наділення природних явищ людськими якостями.

Антропогенез – виникнення людини, процес виділення людини з тваринного світу, олюднення мавпи під впливом суспільної практики.

Антропоморфізм – наділення явищ природи, тварин, предметів і фантастичних створінь людськими властивостями, а також уявлення божества в образі людини.

Ареал – зона поширення видів тварин, рослин, корисних копалин, мов, діалектів.

Архетип (від гр. arche – початок і typos – образ) – прообраз, первісна форма.

Генезис – походження, виникнення, процес утворення.

Гомо сапієнс – людина розумна.

Етимологія (від гр. etymos – справжній і logos – вчення) – розділ мовознавства, що вивчає походження слів. Народна етимологія – це намагання пояснити ту чи іншу назву за звуковою її подібністю до іншого, вже відомого слова.

Етногенез – походження народів як історико етнічних спільнот.

Ідеографія (від гр. idea – поняття, ідея і grapho – пишу) – система письма, яка складається з ідеограм. Останні позначають зміст, суть слова, є його умовним знаком. У деяких народів ідеографія існує й досі, наприклад, китайське письмо. Досить досконалыми ідеограмами є сучасні цифри і арифметичні знаки.

Інцест – одруження безпосередніх родичів (батько-дочка, мати-син, брат-сестра).

Культурогенез – виникнення культури.

Магія (від грецьк. «mageia» – чародійність - від давньоперсидської «могти, бути в змозі».) – віра в надприродну можливість впливу практичної дії людини на об'єктивну дійсність; ряд символічних дій та ритуалів із заклинаннями і обрядами.

Матріархат – форма первіснообщинного суспільства, в якому родові групи утворювалися на основі спорідненості за жіночою (материнською) лінією з провідним становищем жінки у господарському суспільному житті.

Мезоліт – епоха кам'яної доби, що була перехідною між палеолітом і неолітом. За мезоліту поширюються лук, стріли, плоскі гарпуни з рогу благородного оленя.

Міф – давнє уявлення народів про походження життя на Землі та явищ природи, про легендарних героїв, богів, про щось фантастичне, вигадане, неіснуюче.

Вижливі терміни.

Міфологія – форма суспільної свідомості, що несе в собі узагальнене та водночас персоніфіковане уявлення народів про світ речей та явищ. Відзначається нерозчленованістю світу реальності та уяви і реалізується в ритуалах і магії.

Моногамія – одношлюбність.

Неоліт – новий кам'яний вік, заключний період кам'яної доби. В цілому неоліт датується періодом від VI до II тис. до н.е., хоча у деяких районах – на Близькому та Середньому Сході, в Індії та Китаї – неоліт тривав лише до початку IV тис. до н.е.

Ойкумена – заселена людьми земля.

Палеоліт – давній кам'яний вік, перша, раніша епоха кам'яної доби. Датується від виникнення людини до 10 тис. років тому.

Петрогліфи – стародавні зображення на скелях, каменях, стінах печер тварин, птахів, людей, знаків.

Піктографія – один з перших видів писемності – зображення предметів, явищ і подій за допомогою умовних знаків, малюнків.

Полігамія – багатошлюбність.

Проміскуїтет (від лат. promiscuus – змішаний, спільний) – термін для позначення нічим не обмежених статевих відносин, невпорядковані шлюбні відносини між чоловіками і жінками.

Ритуал – особлива програма поведінки, в якій актуалізується зв'язок колективу з минулими нормами життя предків.

Соціогенез – виникнення суспільства.

Табу – у первісних народів заборона певних слів, дій, предметів, порушення якої нібито неминуче спричиняє тяжке покарання, щось заборонене, чого не можна торкатися.

Тотем – тварина, рослина, інколи неживий предмет або явище природи, які були об'єктом поклоніння роду або племені та їхнім охоронцем; герб племені із зображенням тотема.

Тотемізм – віра в існування прабатька окремого роду, людини – певної тварини, рослини; культ тварин і рослин.

Фетиш – неживий предмет, який, за уявленнями віруючих, наділений надзвичайною, чудодійною силою і служить об'єктом обожнення; об'єкт сліпого поклоніння; річ або людина, перед якою сліпо схиляються.

Фетишизм (від франц. «fetiche» – ідол, талісман) – віра в надприродні властивості матеріальних предметів, як природних, так і зроблених людиною.

Фонографія (від грецьк. «phone» – голос, «grafo» – пишу) – система письма, яка складається із знаків (фонограм). Вони означають звукові елементи слова, тобто склади або звуки (фонемі). Є два різновиди фонографії – складове письмо (наприклад індійське) і буквене (наприклад українське).

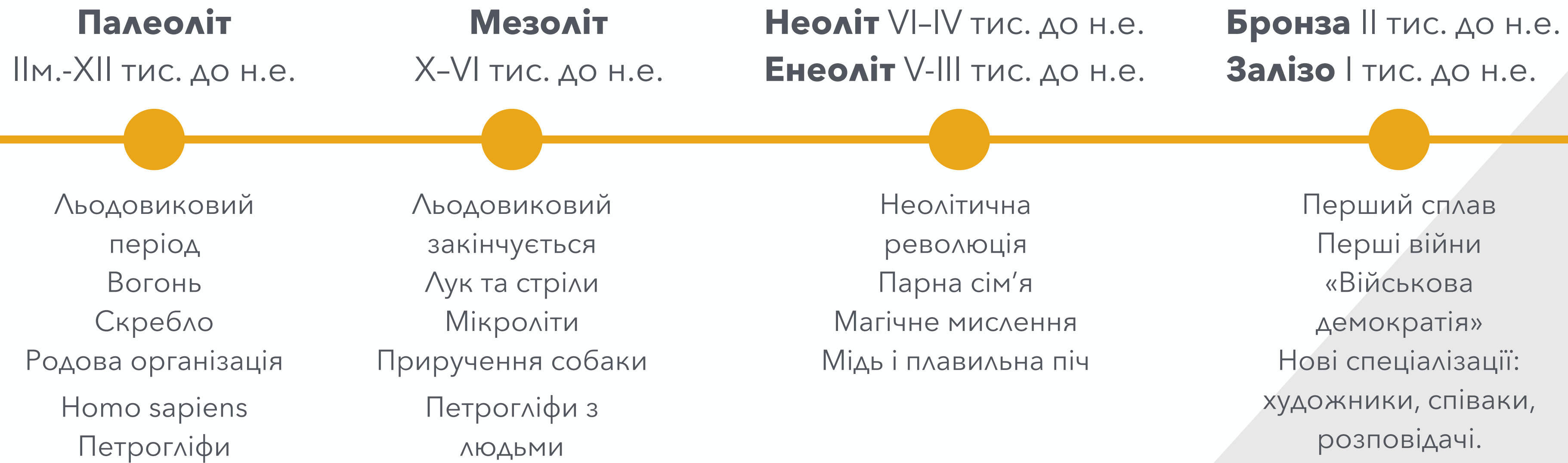

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ 3

ПЕРВИННА КУЛЬТУРА

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В добу енеоліту землі України почали розподілятися на культуру трьох типів: трипільську землеробську культуру - на території Правобережжя; скотарську, пов'язану з кочовими племенами степового півдня, що мала назву ямної культури; середньостогнівську культуру (4-3 тис. до н.е.) скотарів, що мешкали у лісостеповій зоні. Одним з джерел автохтонного населення і української культури можна вважати трипільську культуру IV-III тис. до н.е. і кіммерійсько-скіфо-сарматський культурний симбіоз II-I тис. до н.е.

Палеоліт
IIм.-XII тис. до н.е.

Королеве на Закарпатті
~1 мл років тому.
Кирилівська стоянка (Київ)
25 тис до н.е.
Мізинська стоянка
(Чернігівщина,
перші музичні інструменти,
мистецтво з бивня мамонта).

Мезоліт
X-VI тис. до н.е.

Неоліт VI-IV тис. до н.е.
Енеоліт V-III тис. до н.е.

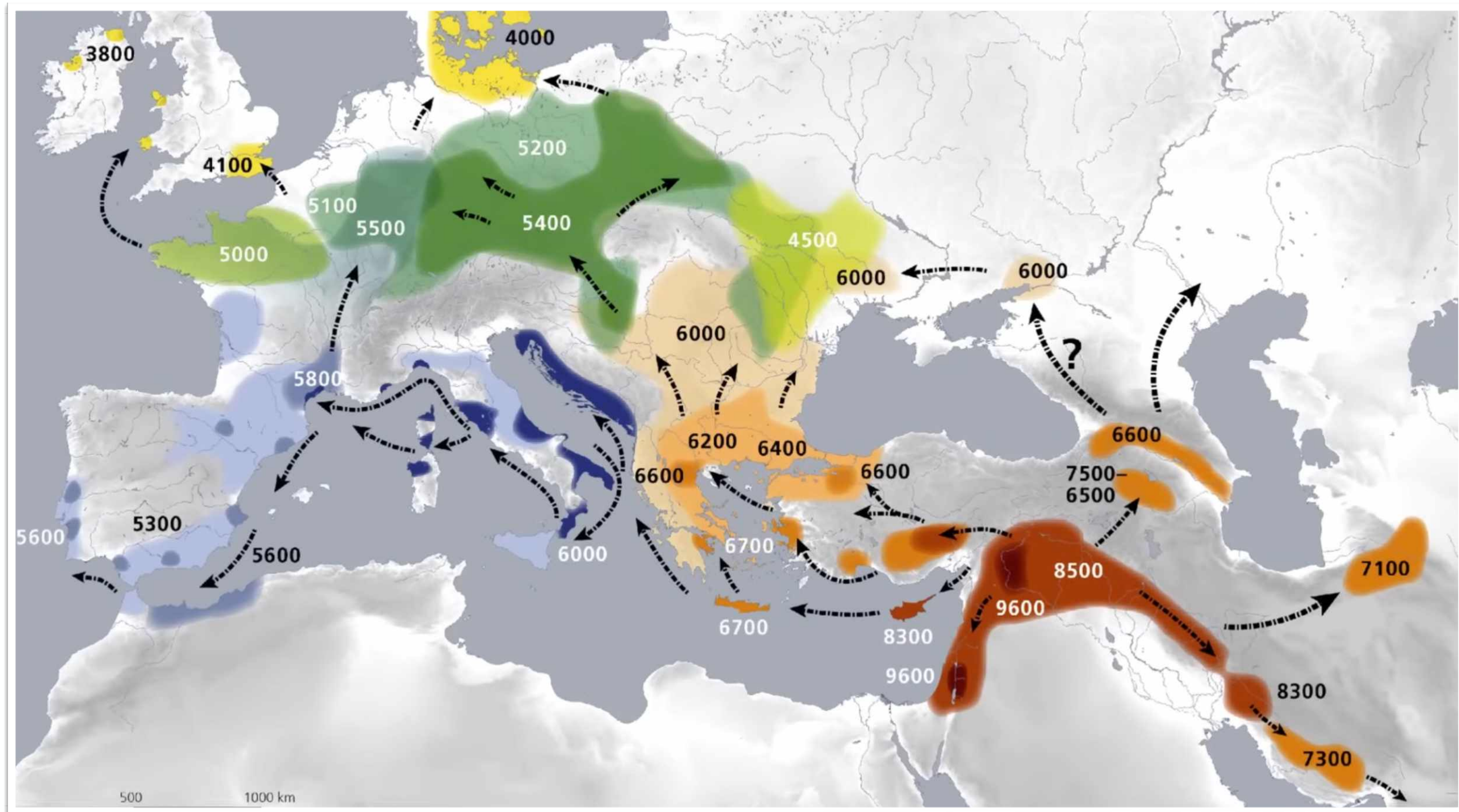
Трипільці VI-V тис до н. е.
Перші великі поселення
V-III тис. до н.е.
Перші великі поселення
V-III тис. до н.е.
Бернашівка 7 тис.

Бронза II тис. до н.е.
Залізо I тис. до н.е.

2 тис до н.е. преміщення народів и до нас завітали іранські племена.
Кіммерійці IX-VII ст до н.е.
Скіфи VII-II ст до н.е.
Греки VII-II ст до н.е.
Сармати III ст до н.е.
Рим I ст до н.е.

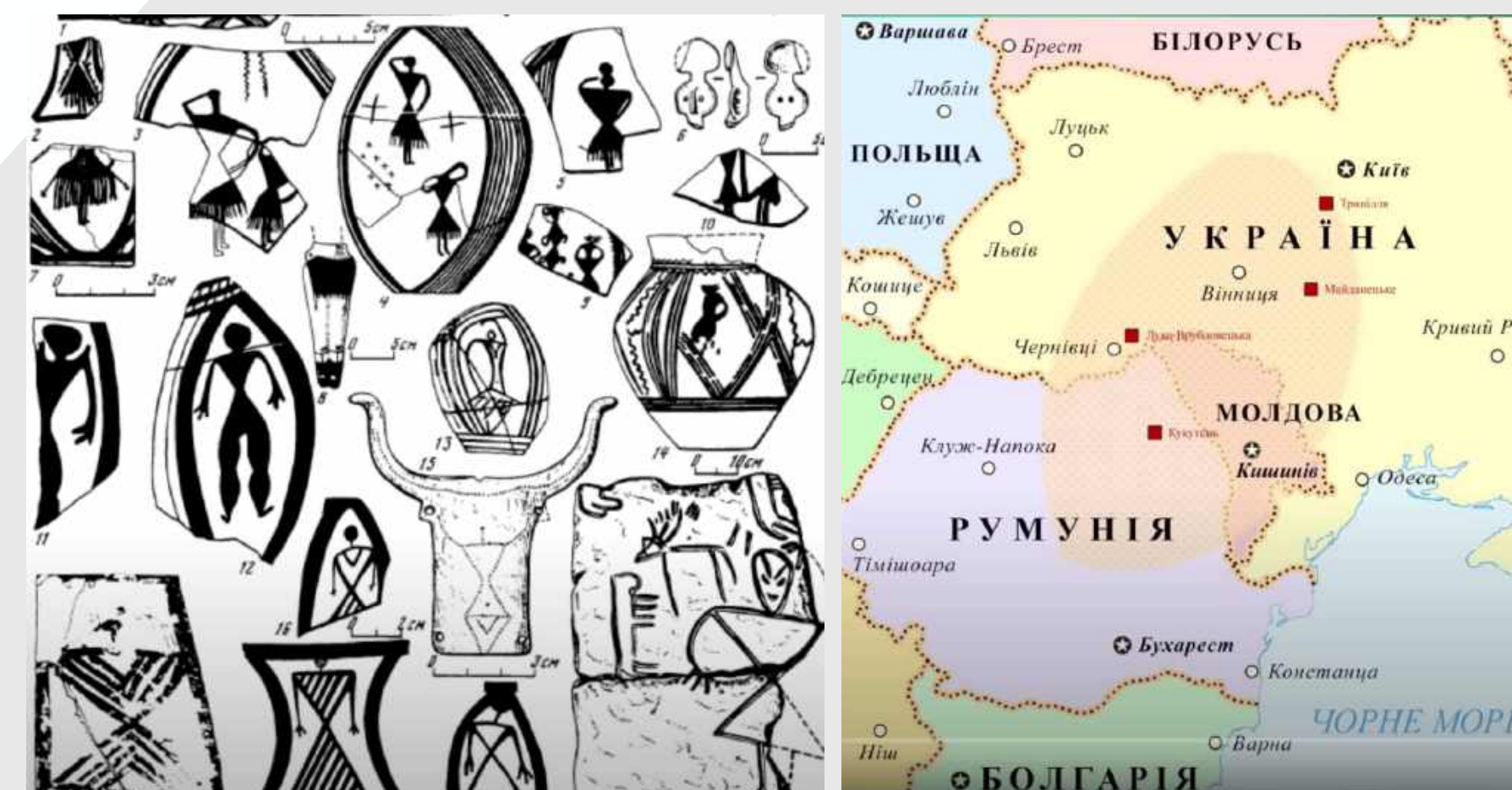

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНИХ ПРЕДКІВ. Трипілля.

Найбільш ранніми землеробськими племенами на території України, яких іноді називають (що не так) першими хліборобами на українській землі вважаються племена трипільської культури («Кукутень-Трипілля»). Ця культура склалась на Правобережній Україні і розвивалась протягом IV-III тисячоліть до н.е. Вперше пам'ятники цієї культури дослідив у 1896 р. Вікентій В'ячеславович Хвойка (1850-1914) - відомий український археолог, чех за походженням. Він жив у Києві, працював учителем. З 1893 р. розпочав археологічні дослідження.

Місцем перших знахідок стало село Трипілля на Київщині. Воно знаходиться на відстані 50 км від Києва вниз по Дніпру. Назва села дала назву всій культурі, яку ще за типом кераміки називають культурою мальованої кераміки. Лише на території України виявлено понад 1000 поселень цієї культури. За підрахунками мінімальна кількість населення на всій території трипільської культури становила більше як 1 млн. чоловік і займали 200 тис км. кв. Сучасної території України.

Лише на території України виявлено по над 1000 поселень цієї культури. За підрахунками мінімальна кількість населення на всій території трипільської культури становила більше як 1 млн. чоловік.

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНИХ ПРЕДКІВ. Трипілля.

1. Перша землеробська культура на території України. Іран і Ірак місце де все почалося землеробство і вирощування злаків. Але була і Буго-Дістровська неолітична культура яка вже була пов'язана із землеробством.

2. Трипільська культура – це міграція до нас з території Балкан, яка проіснувала 2000 років на території сучасної України.

3. **Спіцин** розпізнає у спалених залишках будинки. На відміну від **Хвойки**, що вважав це ритуальним спорудами.

4. Перші на території України виготовляють одягу з тканин. Поряд із шкірою та хутром тварин, стали виробляти тканини з пряжі.

5. Трипільці вшановували власних богів, вели астрономічні спостереження, мали свій календар, оригінальні уявлення про будову Всесвіту.

6. Трипільці вирощували абрикоси, сливи й аличу, тобто ті культури, які дійшли до нашого часу!

7. Змінили представники шнуркової культури, тишенецько-комарівської культури, білогрудівської, ямної, зарубинецької/праслав'янська і врешті черняхівська культура).

Греки

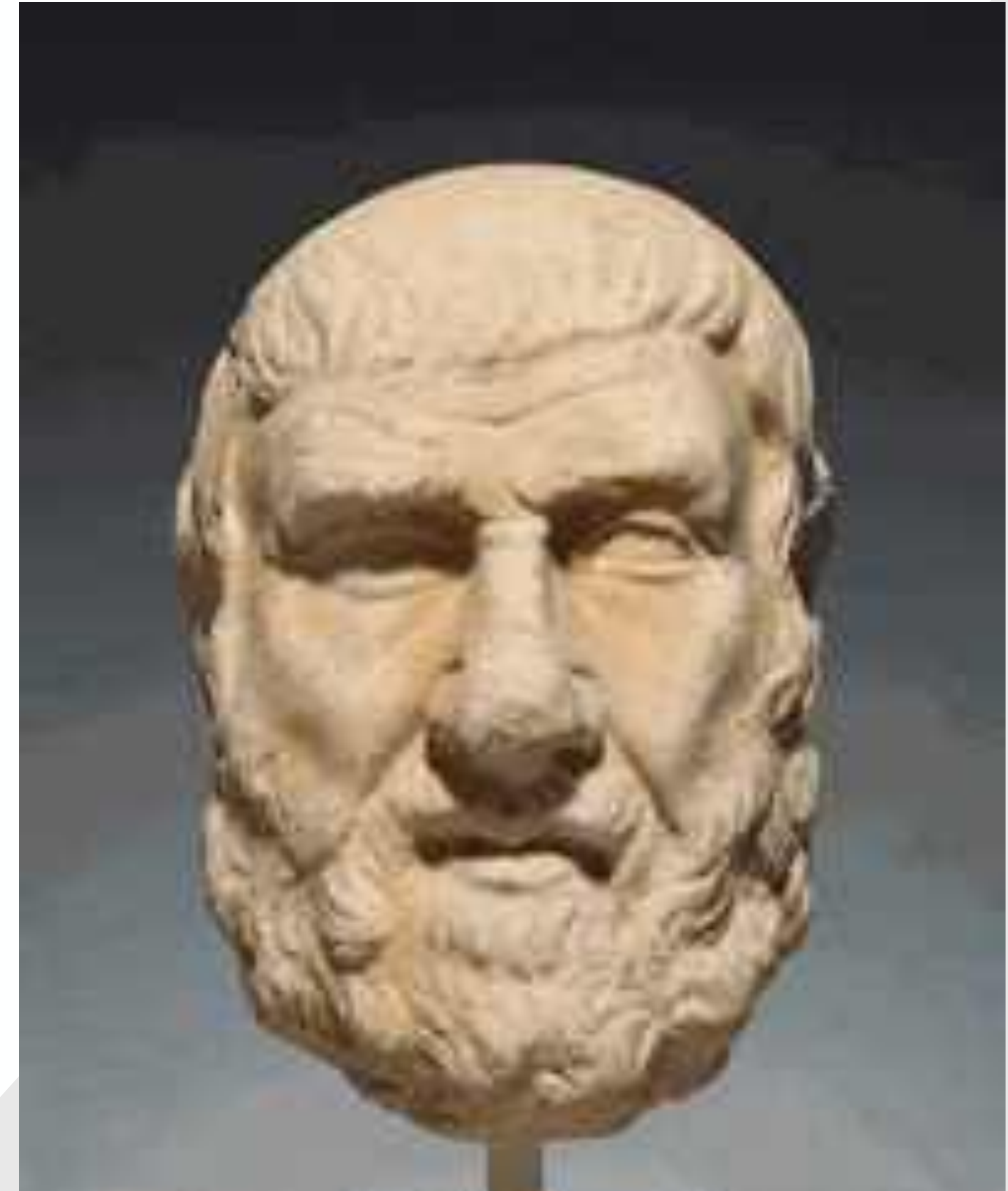
У середині 7 ст. до н.е. почалася грецька колонізація Північного Причорномор'я. На побережжі Чорного і Азовського морів греки заснували цілу низку міст держав: Тіру, Ольвію (у перекладі з грецької - щаслива), Херсонес (околиці сучасного Севастополя), Пантікапей (сучасний Керч), Феодосію. Вони існували тут протягом майже тисячоліття. Їх занепад припадає на рубіж III-IV ст. н.е

Грецькі міста держави стали прямим джерелом античних традицій в українській культурі. Разом з грецькою колонізацією на територію Причорномор'я та Подніпров'я прийшло письмо. Звідси бере свій початок писемний період української історії.

Значну роль в культурному житті грецьких поселенців відігравали література, театр, музика, живопис, скульптура. До нашого часу пам'ятки мистецтва дійшли у формі скульптур, настінних розписів, ювелірних виробів, надгробних рельєфів, мармурових різьблених саркофагів.

В I ст. до н.е. - III ст.н.е. грецькі міста держави підкорялися Риму, тому суттєво впливала на розвиток української культури римська античність.

На рубежі нашої ери як самостійна етнічна спільнота сформувались слов'яни. Вперше про них - венеців чи венетів - згадують римські автори I-II ст. н.е. Пліній Старший, Тацит, Птолемей, а з VI ст. про них ширше говорять візантійські історики Йордан, Прокопій Кесарійський та Іоанн Ефеський. Тацит високо цинив венеців, вважав їх культурним народом, який вмів будувати гарні будинки, знав військовий порядок та дисципліну, був добре озброєним і хоробро воював з ворогами. Прокопій Кесарійський розповідає про культуру антів, які проживали між Дніпром і Дністром і вважав склавів і антів єдиним народом.

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНИХ ПРЕДКІВ. Кіммерійці.

2000 років до н.е. землі були асимільовано північно іранськими племенами. Для кіммерійців характерними були кочове скотарство, висока культура бронзи та кераміки з кольоровими інкрустаціями. Кіммерійські майстри одними з перших на території України почали виплавляти залізо. Подальший розвиток кіммерійського суспільства був обірваний навалою скіфів – іраномовних кочівників.

Асирійські і древньо грецькі хроніки згадують їх як племена, що опанували верхову їзду і залізну зброю.

На території сучасного **Миколаєва** близько 1250–925 років до н. е. існувало так зване місто людей кімерійських – стародавнє місто-порт кімерійців. Це найстаріше місто на території України, що згадується в писемних джерелах. Місто Кімерія/Кімерополіс розташоване в історичному центрі сучасного міста Миколаєва.

Давньогрецький історик **Геродот** наводить розповідь про те, як кімерійці зустріли нашестя скіфів. Кімерійські царі пропонували битися, проте народ вирішив без бою віддати свою країну скіфам. Тоді царі розділилися й почали битися один з одним, щоб померти на батьківщині й спочити у рідній землі. Така легенда свідчить, що скіфи без особливих зусиль взяли гору над кімерійцями, при цьому частина кімерійців скорилася завойовникам й увійшла до складу скіфського союзу. Решта кімерійців вирушили походом на південь, до країн Закавказзя та Передньої Азії. У кінці VIII сторіччя до Р. Х. кімерійці вже влаштувалися на території нинішньої Західної Грузії.

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНИХ ПРЕДКІВ. Скіфи.

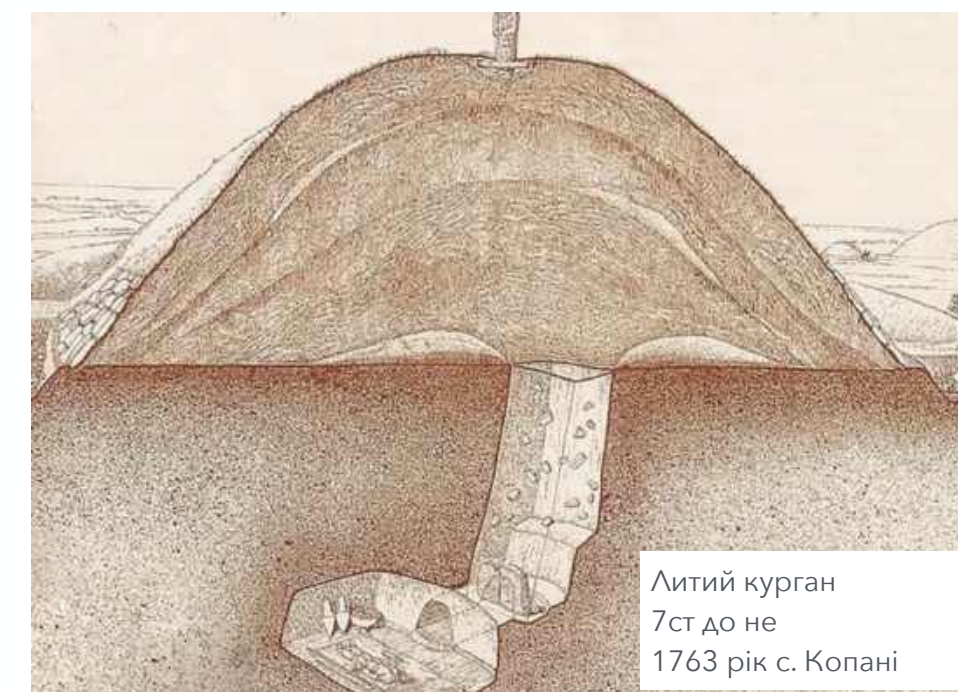
Геродот поділяє Скіфів на 3 групи - царські (саме Скіфи), кочових (Кімерійці), та орачів (нащадки трипільців). Залишили багато курганів, кам'яних баб і скіфське золото. Страбон відзначав їх як суспільство воїнів, що заселили території від Дону до Дунаю.

Самі скіфи вели свій рід від Таргітая (за однією з версій син Зевса, як Геракл).

Перший суб'єкт писмної історії на нашій території (богоспадкова влада царів) стає Скіфське царство 6-3 ст до н.е. Греки називають правителів Василевси, хоча це швидше були племенні вожді.

Найдавніші згадки про них датовані серединою 7 ст. до н.е., містяться в асирійських клинописах. В середині - другій половині 6 ст. до н.е. відбулося перенесення центру скіфів у Нижнє Подніпров'я і степовий Крим. Наприкінці 6 ст. до н.е. тут сформувалась скіфська держава. Свого розквіту вона досягла в 4 ст. до н.е. У 5 ст. до н.е. «батько історії» грек Геродот відвідав Скіфію та описав її населення.

На межі 4-3 ст до н.е. повстає криза (можливо вичерпання ресурсу степів і посухи) і скіфи починають адаптуватись, переходячи до скотарства і землеробства. Вони персунились на південь - Крим, Тираспіль, де, можливо, їх остаточно асимілювали грецькі поіси.

Литий курган
7ст до не
1763 рік с. Копані

Гребінь з кургану Солоха
Запорізьська обл.

1150 гр золота 958ї проби.
100 відлитої фігурок

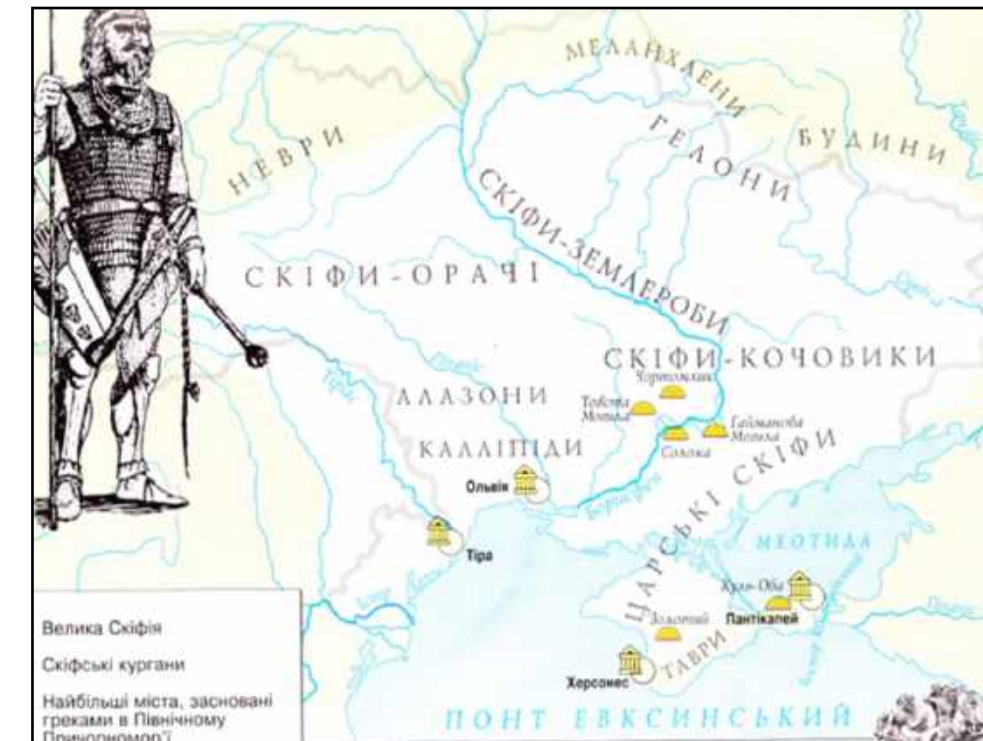
КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНИХ ПРЕДКІВ. Скіфи.

Амазонки - це ми!

514 рік до нашої ери відбили персів із царем Дарієм (700тис воїнів). Походи тривав 60 діб. За Страбоном похід тривав набагато менше і перси діставшись Дунаю пішли геть через голод.

Відомий дослідник української культури **Мирослав Сейчишин** вважає, що скіфське мистецтво було одним із джерел слов'янської культурної спадщини. На думку іншого дослідника історії, **Омеляна Прицака**, українці успадкували від скіфів деякі елементи одягу (білу сорочку, чоботи, гостроверху козацьку шапку), окремі деталі озброєння (сагайдак, пернач) запозичили окремі слова (собака, топір та ін.) і першими (за знахідками мумій) принесли татуювання.

Коли Дарій I вирішив домовитись, скіфи надіслали замість «землі і води» дивний подарунок – птаха, жабу, мишу і п'ять стріл. Радники царя пояснили, що це попередження – забирайтеся з нашої землі хоч повітрям, хоч водою, хоч мишиною стежкою, якщо не хочете бути знищені.

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНИХ ПРЕДКІВ. Сармати.

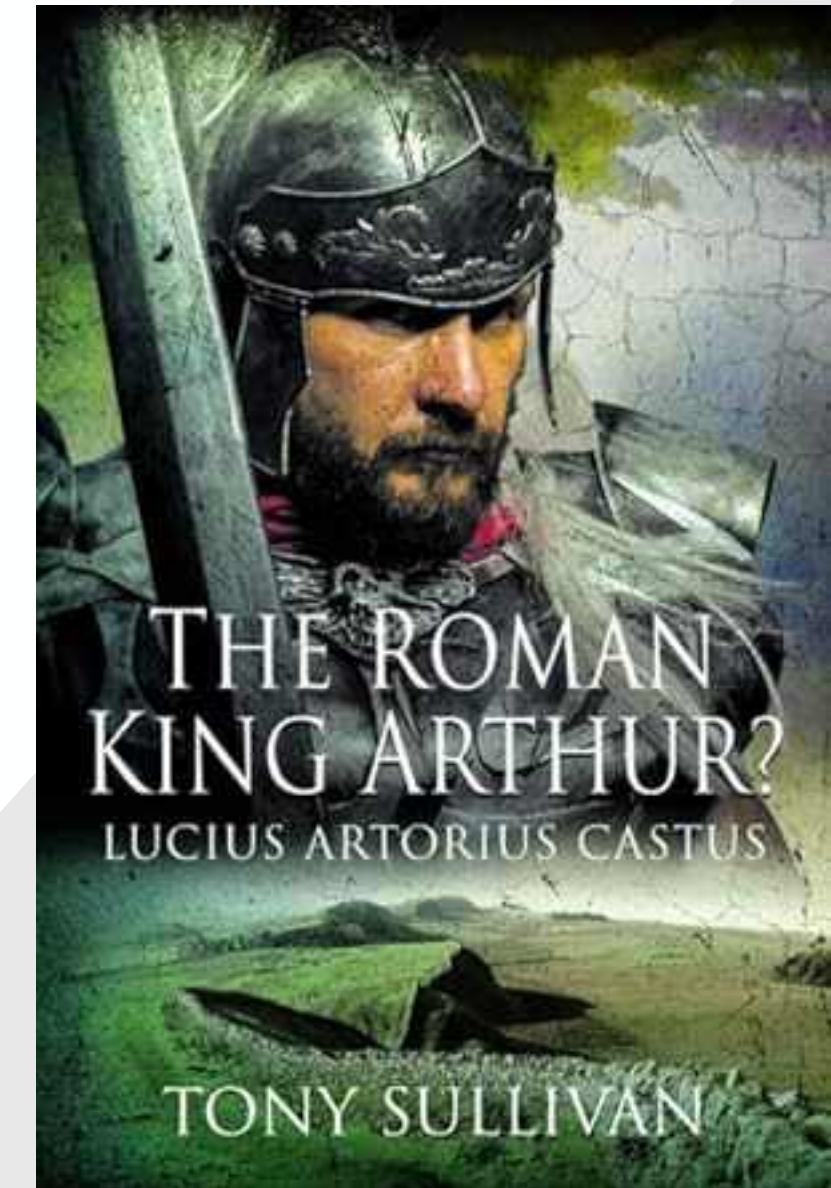
Традиції скіфського мистецтва продовжували сармати – інше могутнє плем'я кочівників зі Сходу. Вони завоювали й асимілювали більшу частину скіфів і панували у причорноморських степах майже 400 років – від 3-2 ст. до н.е. до 2-3 ст. н.е. Скіфи і сармати та на заході фракійці послужили безпосереднім етнічним субстратом для українців.

Головні племена Роксолани і Росомони. Звідси ім'я Роксолана, але вважають його загальним як назва жінок з наших земель. Є теорія, що саме через це племена і виникає назва Русь.

Вигадали важку кінноту бо вдягали обладунки не лише на себе але і на коней (Катафрактарії). Є версія, що король Артур і його лицарі – це римський командир Луцій Арторіус Кастус із скіфськими воїнами.

У I ст до н.е. цар басфорського царства Мітридат Юпатр зазнав поразки від римлян (бо поліз на південь) і наклав на себе руки у Пантикапеї (Керч). На території сучасної України приходить Рим. Імператор Троян захопив Дакію і почав там вербувати скіфів на службу. З часом на територію сучасної України приходять готи і остаточно добивають сарматів. А на півночі починає крпнути нова група племен, що і створить Київську Русь.

Іраномовні племена помітно вплинули на розвиток слов'янської мови. Іранського походження слов'янські слова «віра», «світ», «благо», «чара», «віщати», «жертви» (в первісному значенні – відправляти релігійний обряд), «жрець», «вопити», «звати», «писати», «каятися», «боятися», «хоронити», «слово», «діло», «зло», «ерам», «вина», «могила».

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ 4

**Палеоліт
на Закарпатті**
ІІм.-XII тис. до н.е.

Трипільці
Мезоліт X-VI тис. до н.е.
Неоліт VI-IV тис. до н.е.
Енеоліт V-III тис. до н.е.

Кіммерійці IX-VII ст до н.е.
Скіфи VII-II ст до н.е.
Греки VII-II ст до н.е.
Сармати III ст до н.е.
Рим I ст до н.е.
Бронза II тис. до н.е.
Залізо I тис. до н.е.

Мінойська цивілізація
3000-1100 роки до н.е.
Крито-мікенський період
1600-1100 роки до н.е.
Гомерівський період
11-9 ст до н.е.

Архаїчний період
8-6 ст до н.е.
Класичний період
5-4 ст до н.е.
Елліністичний період
4-1 ст до н.е.
Римський період
753 р до н.е. - 476 р н.е.

Осьовий час.

**Палеоліт
на Закарпатті**
ІІм.-XII тис. до н.е.

Трипільці
Мезоліт X-VI тис. до н.е.
Неоліт VI-IV тис. до н.е.
Енеоліт V-III тис. до н.е.

Мінойська цивілізація
3000-1100 роки до н.е.
Крито-мікенський період
1600-1100 роки до н.е.
Гомерівський період
11-9 ст до н.е.

Осьовий час 800-200 р до н.е.

Кіммерійці IX-VII ст до н.е.
Скіфи VII-II ст до н.е.
Греки VII-II ст до н.е.
Сармати III ст до н.е.
Рим I ст до н.е.
Бронза II тис. до н.е.
Залізо I тис. до н.е.

Архаїчний період
8-6 ст до н.е.
Класичний період
5-4 ст до н.е.
Елліністичний період
4-1 ст до н.е.
Римський період
753 р до н.е. - 476 р н.е.

Культурогенез. Осьовий час.

Екзистенціальна теорія походження культури

Екзистенціальна теорія походження культури

(Карл Ясперс 1883-1969)

- Існує «осьовий час» (800-200 рік до н.е.), коли людство усвідомило трагізм свого буття. Замислюються над тим, що життя є кінечним. В стародавніх цивілізаціях виникають перші філософські вчення (страд Китай, страд Індія страд Греція).
- Людина усвідомлює себе у світі, свої можливості і межі і буття в цілому.
- Намагаючись віднайти відповіді і порятунок людина ставить перед собою вищі цілі, вищу мету. Саме в цей час закладаються основи сучасних релігій, розроблюються основні категорії мислення - буття, матерія, рух і розвиток, простір і час, суперечність тощо.
- Людина усвідомила, що існує між природнім трансцедентним світами (бог душа, щось потойбічне). Мистецтво, філософія і релігія стають подоланням трагізму буття. Спосіб реалізації і досягнення вищої цілі.

Освовий час.

Сократ
(робота Лісіппа)

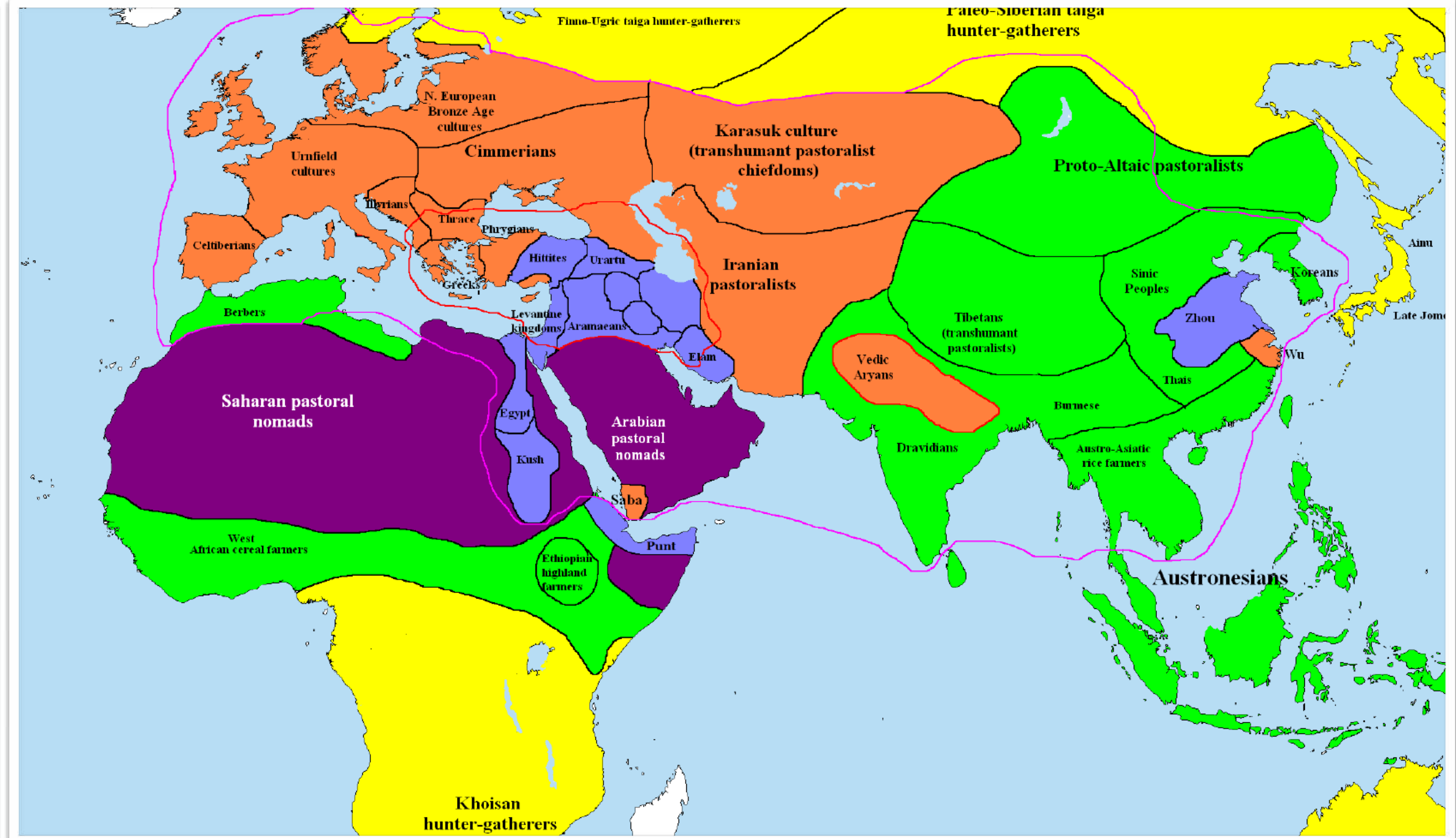
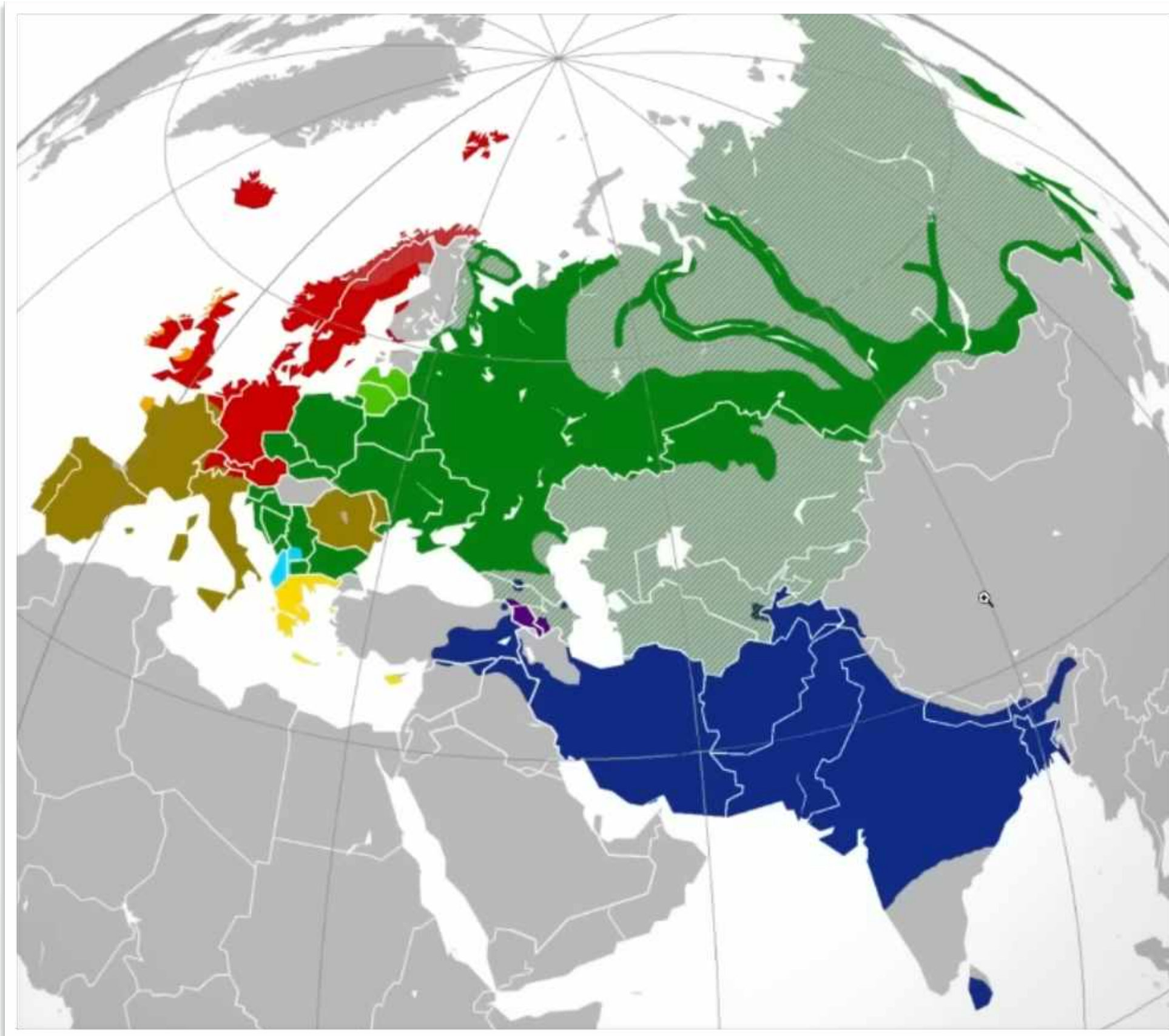
Еремія
(робота Мікеланджело)

Заратуштра

Будда

Лео-цзи

Конфуцій

Релігія. Осьовий час.

- розпад крито-мікенської цивілізації та вторгнення дорійців в Греції;
- крах хараппської цивілізації долини річки Інд і вторгненню індоаріїв;
- занепад, внутрішньо послабленою кризою, шан-інської цивілізації у Північному Китаї, розквіт держави чжоусців.

Внаслідок бурхливих трансформацій у зазначених регіонах на середину I тисячоліття до н. е. виникають **антична** (початково як давньогрецька), **давньоєврейська** (юдейська), **давньоіранська** (зороастрійська), **давньоіндійська** (індуїсько-буддійська) та **давньокитайська** (конфуціансько-даоська) соціокультурні системи, з яких вийшли вищі релігії, що стали основою великих цивілізацій останніх двох тисячоліть: буддизм, християнство, іслам, зороастризм, юдаїзм, джайнізм, індуїзм, даосизм і конфуціанство.

- Осьовий час заклав основи світових релігій і філософських систем.
- Раціональність почала замінювати міфологічне мислення.
- Торгові й культурні зв'язки сприяли поширенню ідей.
- Багато релігій та філософій цього часу впливають на суспільство і сьогодні.

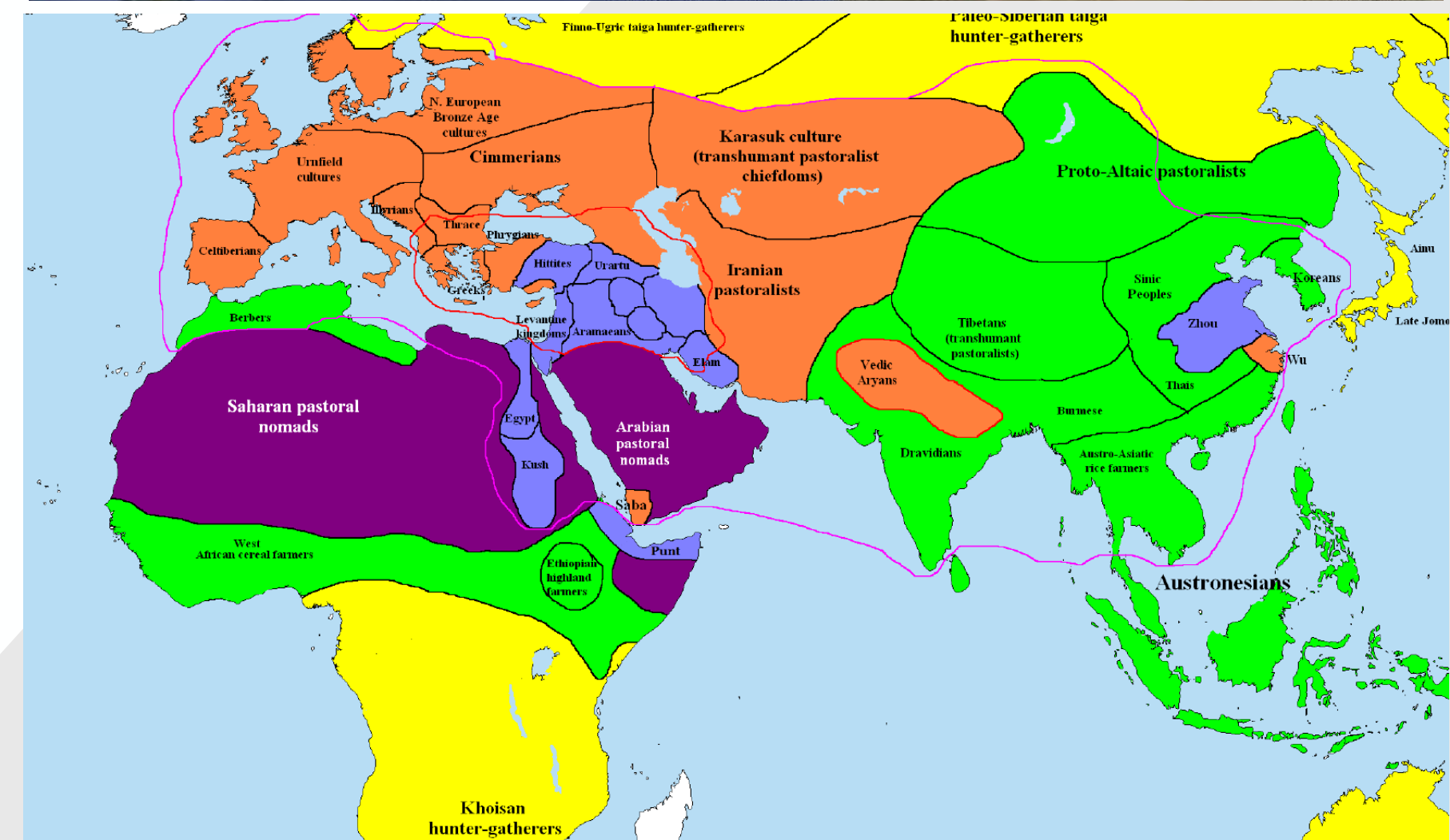

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ. ВИТОКИ

Біля джерел культури Стародавньої Греції знаходилась крито-микенська цивілізація. Вона розвинулась на островах Егейського моря, узбережжі Малої Азії та Балканського півострова. Це була одна з найдавніших цивілізацій Східного Середземномор'я. Центрами її були острів Крит і місто Мікени в материковій Греції, на її півдні, в північно східній частині півострова Пелопоннес.

Час виникнення критської культури (або Мінойської* – за іменем легендарного критського царя Міноса) – межа III-II тис. до н.е. Переживши періоди піднесення та спаду, вона проіснувала приблизно до 1100 р. до н.е., її відмітною рисою була наявність палаців-цитаделей, могутніх архітектурних комплексів.

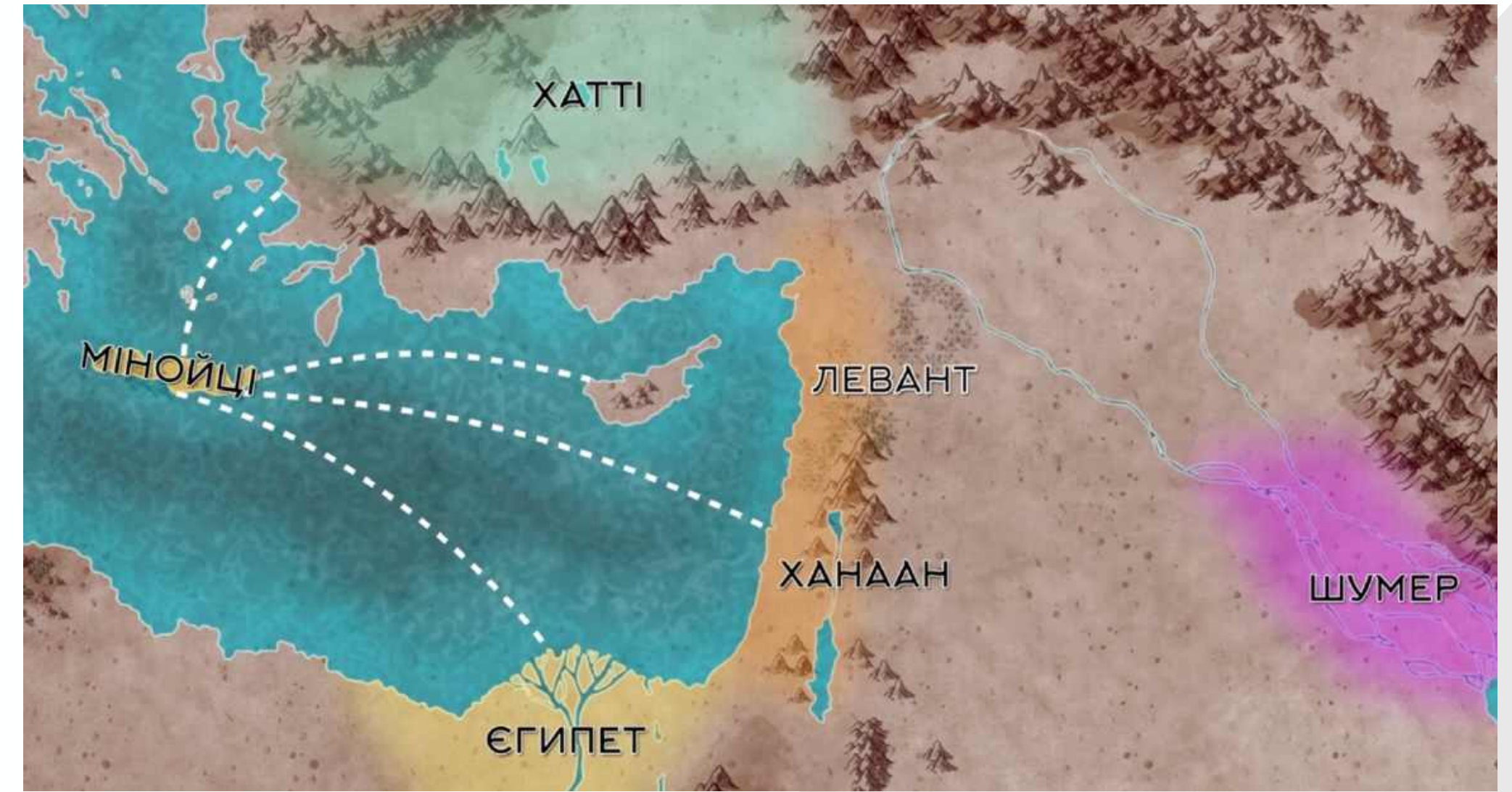
Розквіт минойської культури припадає на XVI – першу половину XV ст. до н.е. Але в середині XV ст. до н.е. майже всі поселення та палаци острова були зруйновані внаслідок сильного виверження вулкана на острові Фера (сучасний Санторин), який знаходиться за 110 км на північ від Криту, а також вторгненням з материкової Греції воюючих греків ахейців або мікенців. Вони в 1400 р. до н.е. завоювали Крит. В 1400–1100 рр. до н.е. ще процвітала спільна минойсько-мікенська культура, але Крит уже став другорядною державою. До 1100 р. до н.е. минойська цивілізація зникла зовсім.

- Карта світу наприкінці II тис. до н.е.:
- Мисливці-збирачі палеоліту або мезоліту
  - Скотарі-кочівники
  - Прості сільськогосподарські суспільства
  - Складні сільськогосподарські суспільства (Бронзовий вік Старого Світу, Анди)
  - Державні утворення (Родючий півмісяць, Китай)

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ. ВИТОКИ

Мінойська цивілізація. Таласократія.

В результаті археологічних розкопок у **1894** р. (першими розпочаті у **Кносі**, стародавньому місті егейського світу на Криті) **Артур Еванс**, знайшов величезне приміщення (палац) або комплекс приміщень загальною площею **16 тисяч квадратних метрів**.

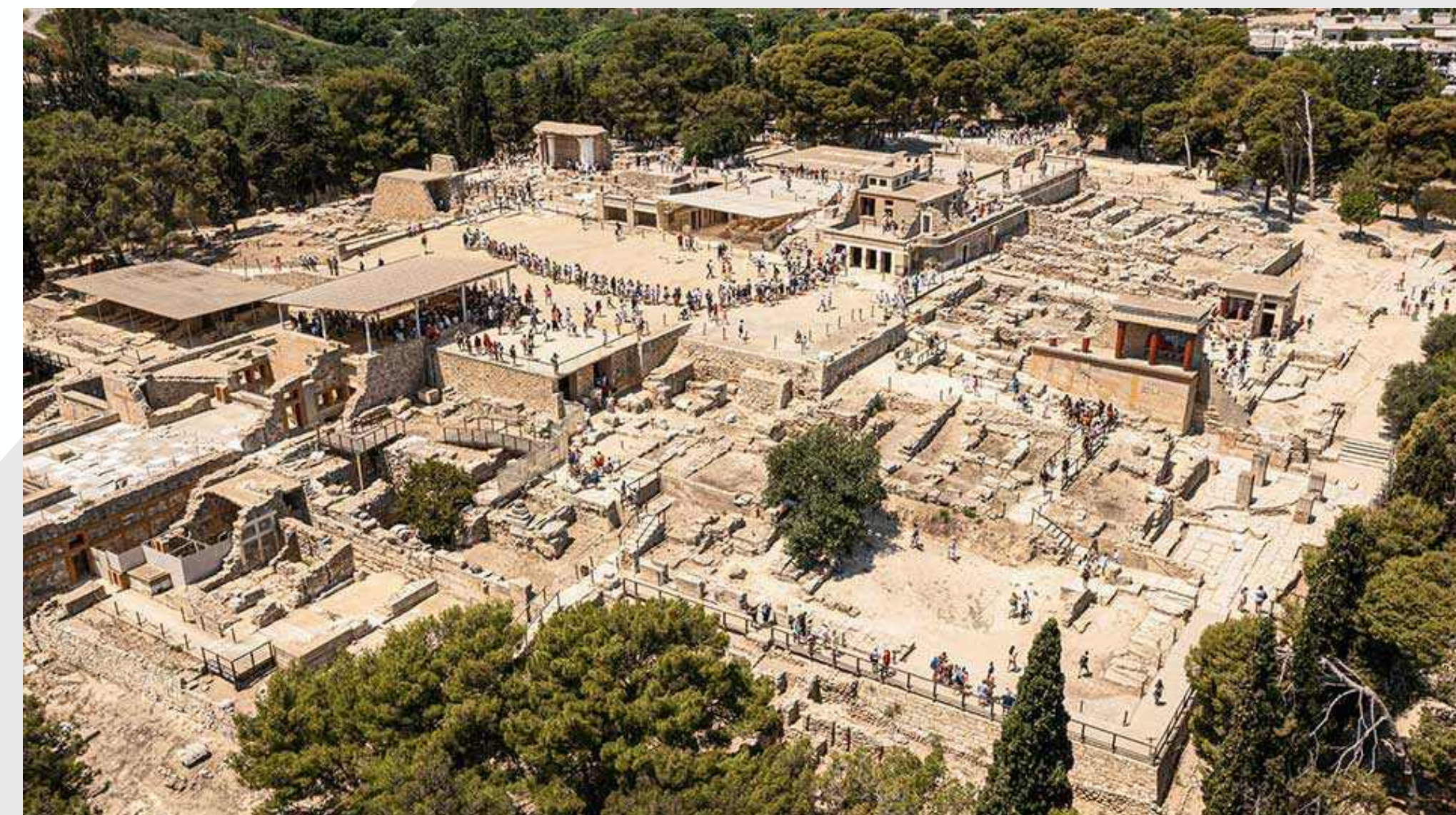
Він був збудований і декілька разів перебудований в період між 1900 р. і 1450 р. до н.е. В ньому було близько **300 приміщень**. Залишки ванних кімнат і системи каналізації свідчать про високий рівень цивілізації. Стіни в палаці розмальовані фресками (водяними фарбами по сирій штукатурці) із зображенням рослин, тварин, особливо часто бика, казкових грифонів (левів з орлиними головами), безліччю людських постатей.

Своєю архітектурою палац передбачив головну ідею античності – при всій своїй величі він не пригнічував людину, а виступав відповідним їй. Вчені вважають, що в палаці і на прилеглих до нього територіях жило приблизно 30 тис. чоловік. Близько 1400 р. до н.е. палац згорів і був покинутий.

За грецькою міфологією, один з палаців, збудований на острові Крит Дедалом, називався Лабіринт. Він мав складну систему коридорів і переходів, заплутані ходи, з яких важко було знайти вихід.

У минулому велична споруда мала безліч залів і комор, які з'єднувалися коридорами і сходами, загалом від 1 500 до 2 500 різних приміщень. Там були водопостачання, каналізація й вентиляція.

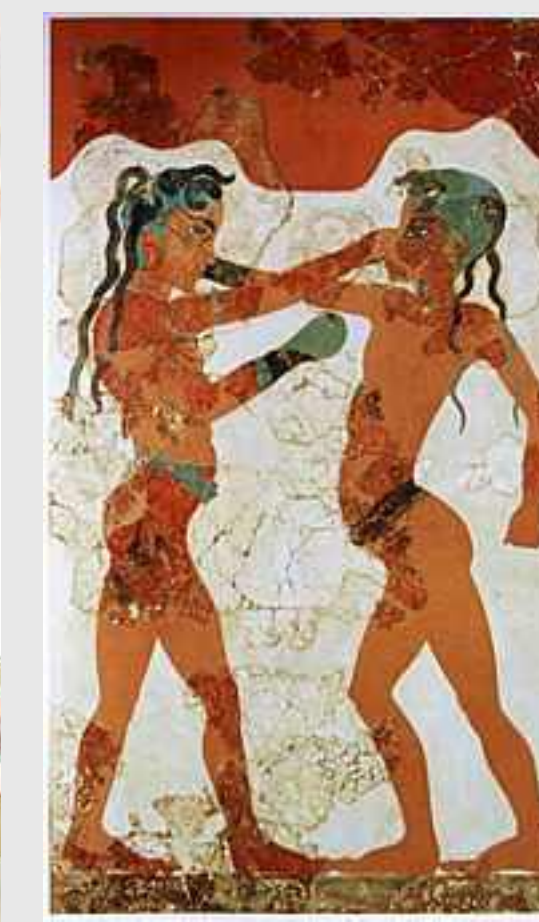
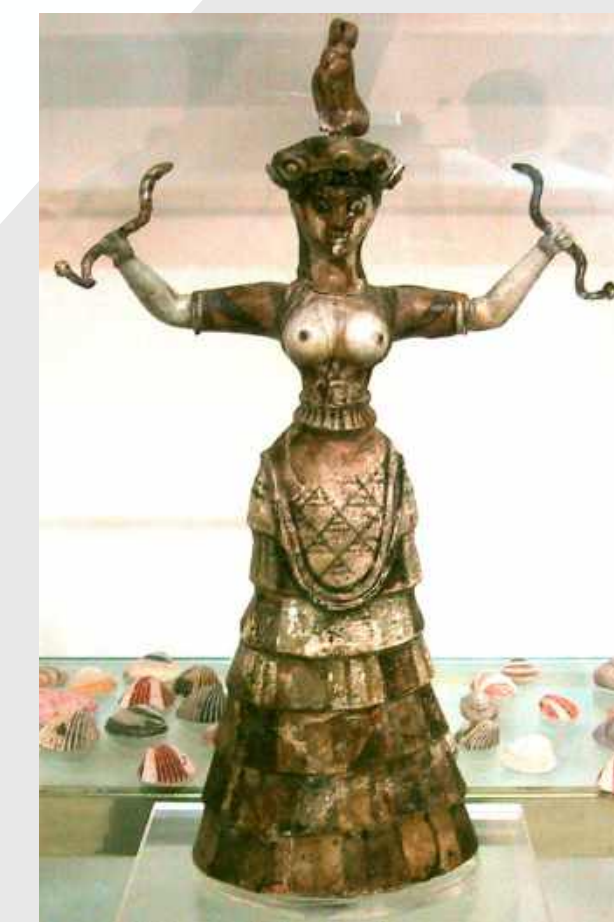

Мінойська цивілізація. Таласократія.

Після ієрогліфіку (запозичені в Єгипті), у 1900 р. до н.е. виникла система складового лінійного письма – **лінійне письмо А**, а з XV ст. до н.е. лінійне письмо Б. Крит мав багато областей з правителями які визнавали верховенство царя Кносса. Більшу частину родючої землі острова експлуатували **члени царських родин** і вельможі, а обробляла її обмежена кількість рабів. Невеликі оброблювані наділи належали простим громадянам (**общинникам**), зазвичай ремісники (гончарі, ковалі, ювеліри), які працювали у майстернях палацу. Багато мінойців **були моряками**, за допомогою яких царі вели торгівлю. Мінойські жінки брали участь у громадських зборах, релігійних обрядах і навіть у змаганнях.

Основу релігії складав пантеон жіночих божеств, пов'язаних з природою і родючістю. Священними символами і тваринами мінойської релігії були бик, змія, подвійні роги, подвійна секира та інші. Завдяки витворам образотворчого мистецтва вчені мають відомості про життя, управління, заняття, релігію, культові і поховальні обряди Мінойського Криту. Характерними витворами мінойського мистецтва є кераміка і вазовий живопис (відрізняються барвами і характерними мотивами, із вигинами і спіралеподібними зображеннями).

Статуетки із фаянсу, стеатиту, каменю, слонової кістки, культові предмети, побутові речі, інструменти, зброя, персні-печатки, золоті прикраси, які були старанно виготовлені, вказують на те, що мінойські майстри досконало володіли таємницями мистецтва і вміли ними користуватись.

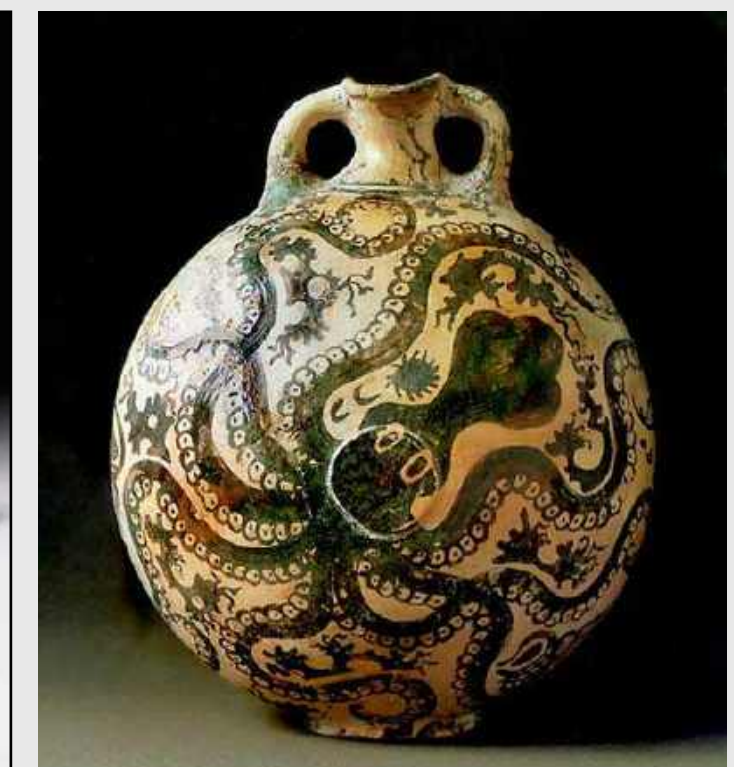
Крито-мікенська (Ахейська Греція) цивілізація.

У **XV ст. до н.е.** центр цивілізації переміщається в материкову Грецію. Тут з'явився новий гегемон – ахейське **місто Микени**. Воно створило власну своєрідну культуру, яка сформувалась близько 1700 р. до н.е. Ахейці, що переселились на Крит та острови Малої Азії близько 16 століття до н. е., походили, імовірно, від північних, **фессалійських ахейців**. Перші міста-держави, утворені в 17-16 століттях до н. е. – Микени, Тиринф, Пілос – мали тісні культурні та торговельні зв'язки із Критом.

Мікенська культура багато запозичала від мінойської цивілізації, вплив якої відчувається у культових обрядах, світському житті, художніх пам'ятках. Від критян було сприйнято також мистецтво будівництва суден. Проте мікенській культурі були притаманні тільки їй властиві традиції. Є вплив Єгипту. Археологи знайшли там чимало золотих предметів (ритуальних прикрас, зброї, золотих посудин).

Близько **1250 р. до н.е.** коаліція ахейських племен на чолі з **царем Микен Агамемноном захопила й зруйнувала місто Трою (Іліон)** на узбережжі Малої Азії. Події, пов'язані з Троянською війною, становлять основу давньогрецького героїчного епосу. Агамемнон – один з головних героїв «Іліади» Гомера.

Крито мікенська цивілізація припинила своє існування в XII-XI ст. до н.е. (**колапс бронзової доби**) через плем'я дорійців, які жили в умовах первісного ладу але володіли залізною зброєю. Якраз з приходом дорійців в XII-XI ст. до н.е. починається в Греції залізний вік і темні віки.

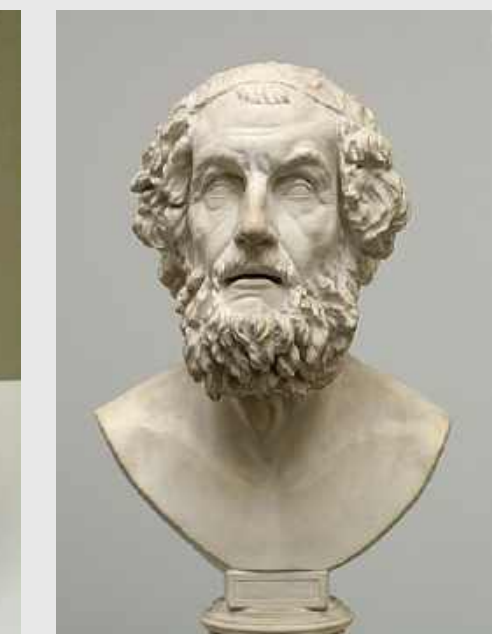
Гомерівський період.

Із знищенням грецьких міст загинула уся їх культурна спадщина. **Дорійці** щоправда сприйняли релігійно-міфологічні уявлення своїх попередників, ремісничі традиції в кераміці та дрібній пластиці, але в цілому створили нову культуру. До 11 століття до н. е. дорійці заселяли вже весь Пелопоннес. Ранній період їх історії називають гомерівським, оскільки приблизно наприкінці 9 століття до н. е. – на початку 8 століття до н. е. були створені епічні поеми «Іліада» та «Одіссея», що нині приписуються авторству Гомера.

В цю добу складалася складна система світобачення греків, яка знайшла своє відображення в їхній унікальній міфології, тому майже все мистецтво цього періоду звернене сюжетами до міфології та її героїв.

В гомерівський період завдяки спадковості традицій на відносно високому рівні залишається мистецтво кераміки. Першою ознакою культурного відродження стає поява протогеометричного стилю, а в період 900–700 років до н. е. його витіснив геометричний стиль, що став характерним для доби кінця «темних віків в Греції».

На жовтому або вохристому фоні темно-коричневої фарби горизонтальними фризами наносився геометричний орнамент, виділяючи при цьому колами, трикутниками та хвилястими лініями найважливіші елементи зображуваних фігурок, які зводились до спрощеної умовної схеми, підкореної загальному ритму геометричного орнаменту. Серед геометричних малюнків поступово з'являлися більш складні зображення тварин і людей.

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ 5

Мінойська цивілізація. Таласократія.

В результаті археологічних розкопок у **1894** р. (першими розпочаті у **Кносі**, стародавньому місті егейського світу на Криті) **Артур Еванс**, знайшов величезне приміщення (палац) або комплекс приміщень загальною площею **16 тисяч квадратних метрів**.

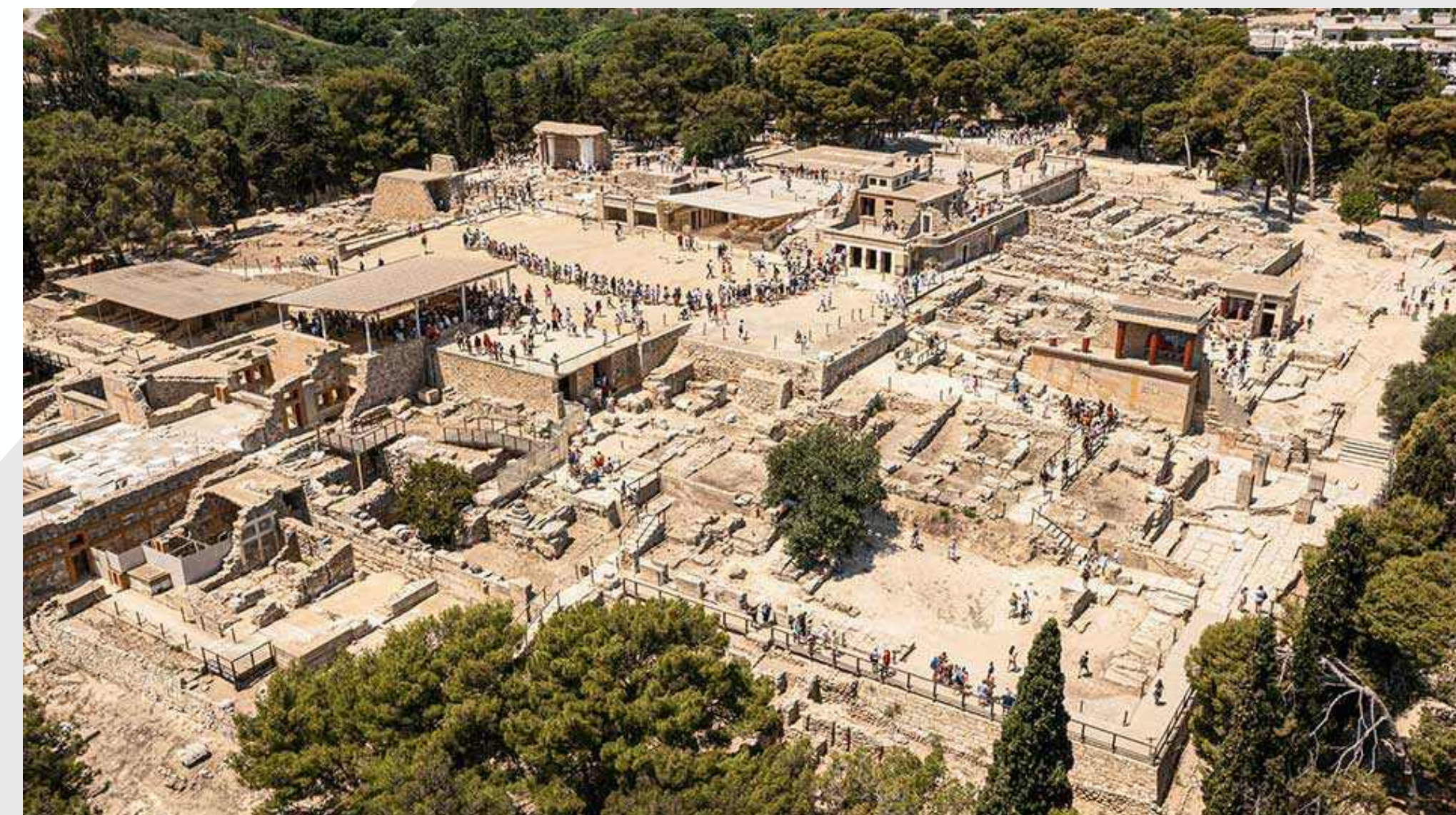
Він був збудований і декілька разів перебудований в період між 1900 р. і 1450 р. до н.е. В ньому було близько **300 приміщень**. Залишки ванних кімнат і системи каналізації свідчать про високий рівень цивілізації. Стіни в палаці розмальовані фресками (водяними фарбами по сирій штукатурці) із зображенням рослин, тварин, особливо часто бика, казкових грифонів (левів з орлиними головами), безліччю людських постатей.

Своєю архітектурою палац передбачив головну ідею античності – при всій своїй величі він не пригнічував людину, а виступав відповідним їй. Вчені вважають, що в палаці і на прилеглих до нього територіях жило приблизно 30 тис. чоловік. Близько 1400 р. до н.е. палац згорів і був покинутий.

За грецькою міфологією, один з палаців, збудований на острові Крит Дедалом, називався Лабіринт. Він мав складну систему коридорів і переходів, заплутані ходи, з яких важко було знайти вихід.

У минулому велична споруда мала безліч залів і комор, які з'єднувалися коридорами і сходами, загалом від 1 500 до 2 500 різних приміщень. Там були водопостачання, каналізація й вентиляція.

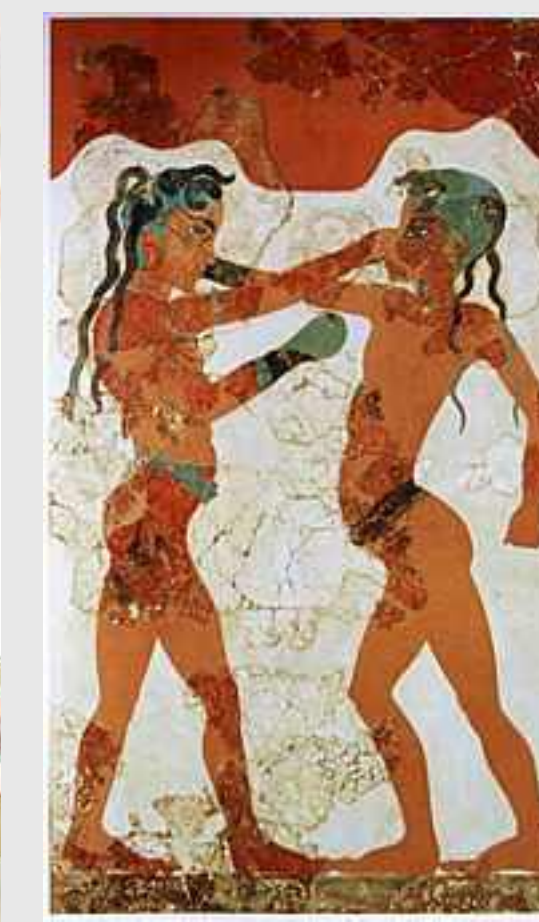
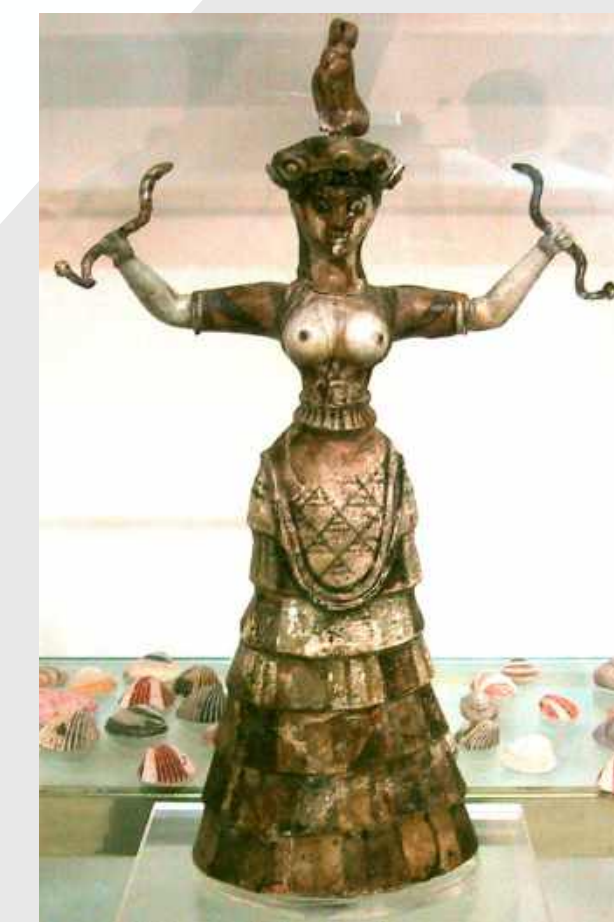

Мінойська цивілізація. Таласократія.

Після ієрогліфіку (запозичені в Єгипті), у 1900 р. до н.е. виникла система складового лінійного письма – **лінійне письмо А**, а з XV ст. до н.е. лінійне письмо Б. Крит мав багато областей з правителями які визнавали верховенство царя Кносса. Більшу частину родючої землі острова експлуатували **члени царських родин** і вельможі, а обробляла її обмежена кількість рабів. Невеликі оброблювані наділи належали простим громадянам (**общинникам**), зазвичай ремісники (гончарі, ковалі, ювеліри), які працювали у майстернях палацу. Багато мінойців **були моряками**, за допомогою яких царі вели торгівлю. Мінойські жінки брали участь у громадських зборах, релігійних обрядах і навіть у змаганнях.

Основу релігії складав пантеон жіночих божеств, пов'язаних з природою і родючістю. Священними символами і тваринами мінойської релігії були бик, змія, подвійні роги, подвійна секира та інші. Завдяки витворам образотворчого мистецтва вчені мають відомості про життя, управління, заняття, релігію, культові і поховальні обряди Мінойського Криту. Характерними витворами мінойського мистецтва є кераміка і вазовий живопис (відрізняються барвами і характерними мотивами, із вигинами і спіралеподібними зображеннями).

Статуетки із фаянсу, стеатиту, каменю, слонової кістки, культові предмети, побутові речі, інструменти, зброя, персні-печатки, золоті прикраси, які були старанно виготовлені, вказують на те, що мінойські майстри досконало володіли таємницями мистецтва і вміли ними користуватись.

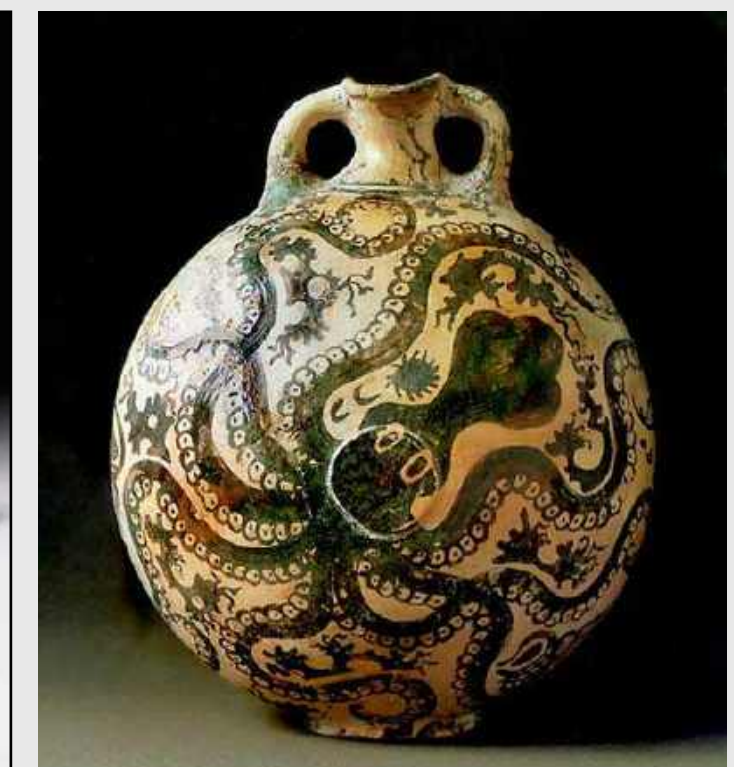
Крито-мікенська (Ахейська Греція) цивілізація.

У **XV ст. до н.е.** центр цивілізації переміщається в материкову Грецію. Тут з'явився новий гегемон – ахейське **місто Микени**. Воно створило власну своєрідну культуру, яка сформувалась близько 1700 р. до н.е. Ахейці, що переселились на Крит та острови Малої Азії близько 16 століття до н. е., походили, імовірно, від північних, **фессалійських ахейців**. Перші міста-держави, утворені в 17-16 століттях до н. е. – Микени, Тиринф, Пілос – мали тісні культурні та торговельні зв'язки із Критом.

Мікенська культура багато запозичала від мінойської цивілізації, вплив якої відчувається у культових обрядах, світському житті, художніх пам'ятках. Від критян було сприйнято також мистецтво будівництва суден. Проте мікенській культурі були притаманні тільки їй властиві традиції. Є вплив Єгипту. Археологи знайшли там чимало золотих предметів (ритуальних прикрас, зброї, золотих посудин).

Близько **1250 р. до н.е.** коаліція ахейських племен на чолі з **царем Микен Агамемноном захопила й зруйнувала місто Трою (Іліон)** на узбережжі Малої Азії. Події, пов'язані з Троянською війною, становлять основу давньогрецького героїчного епосу. Агамемнон – один з головних героїв «Іліади» Гомера.

Крито мікенська цивілізація припинила своє існування в XII-XI ст. до н.е. (**колапс бронзової доби**) через плем'я дорійців, які жили в умовах первісного ладу але володіли залізною зброєю. Якраз з приходом дорійців в XII-XI ст. до н.е. починається в Греції залізний вік і темні віки.

Гомерівський період.

Із знищенням грецьких міст загинула уся їх культурна спадщина. **Дорійці** щоправда сприйняли релігійно-міфологічні уявлення своїх попередників, ремісничі традиції в кераміці та дрібній пластиці, але в цілому створили нову культуру. До 11 століття до н. е. дорійці заселяли вже весь Пелопоннес. Ранній період їх історії називають гомерівським, оскільки приблизно наприкінці 9 століття до н. е. – на початку 8 століття до н. е. були створені епічні поеми «Іліада» та «Одіссея», що нині приписуються авторству Гомера.

В цю добу складалася складна система світобачення греків, яка знайшла своє відображення в їхній унікальній міфології, тому майже все мистецтво цього періоду звернене сюжетами до міфології та її героїв.

В гомерівський період завдяки спадковості традицій на відносно високому рівні залишається мистецтво кераміки. Першою ознакою культурного відродження стає поява протогеометричного стилю, а в період 900–700 років до н. е. його витіснив геометричний стиль, що став характерним для доби кінця «темних віків в Греції».

На жовтому або вохристому фоні темно-коричневої фарби горизонтальними фризами наносився геометричний орнамент, виділяючи при цьому колами, трикутниками та хвилястими лініями найважливіші елементи зображуваних фігурок, які зводились до спрощеної умовної схеми, підкореної загальному ритму геометричного орнаменту. Серед геометричних малюнків поступово з'являлися більш складні зображення тварин і людей.

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

**Палеоліт
на Закарпатті**
ІІІ тис.-XII тис. до н.е.

Трипільці
Мезоліт X-VI тис. до н.е.
Неоліт VI-IV тис. до н.е.
Енеоліт V-III тис. до н.е.

Крито-мікенський період
3 тис. - 12 ст до н.е.

Кіммерійці IX-VII ст до н.е.
Скіфи VII-II ст до н.е.
Греки VII-II ст до н.е.
Сармати III ст до н.е.
Рим I ст до н.е.
Бронза II тис. до н.е.
Залізо I тис. до н.е.

Гомерівський період
11-8 ст до н.е.
Архаїчний період
7-5 ст до н.е.
Класичний період
5-4 ст до н.е.
Елліністичний період
4-1 ст до н.е.

Архаїчний період

Архаїчний період охоплює час від 7 до 5 століття до н. е. до коли **формується грецькі міста-держав**, тому іноді іменується істориками **полісним періодом** (хоч вони і називали себе еллінами, а землі Елладаю не було єдності).

Вже у VI столітті до н. е. розгортається боротьба демосу проти аристократії, в руках якої зосереджувалась земля.

Політика. Афіни складались з аристократів, демосу, рабів та метеків (переселенців). Управляє Ареопаг (родова знать) та архонти (9 чиновників).

В Афінах архонт **Солон** запровадив низку реформ, а головне скасував боргове рабство, що заклало **основи Афінської демократії**. З'являється **остракізм**. Проте опір аристократії був настільки потужним, що приборкати її могла тільки зброя. Так в грецьких містах сформувалася особлива форма тиранії, яка мала на меті захист селян та ремісників.

І поки Афіни розвивали демократію, на Пелопонесі виникає **Пелопоннеський військовий союз** (Спарта, Крит, Аргос), очолений Спартою, для спільного ведення воєн та придушення повстань ілотів.

У **Спарті** - спартіати, періеки (вільні люди), ілоти (раби). Правила два царі, народні збори, рада старійшин і колегія ефорів (олігархія).

Архаїчний період

Бурхливий розвиток міст сприяв піднесенню культури та мистецтва. В 7-6 століттях до н. е. поширюється грецька писемність, виникають науки – математика (любов до пізнання), медицина, астрономія, виникає філософія (любов до мудрості).

Виникає ордерна система (за Вітрувієм досконалість стійко-балкової конструкції) архітектури. Будували з вапняку або мармуру, не з'єднуючи їх розчином. Ріст міст, в першу чергу, відбився на розвитку монументальної архітектури. Храм, в якому встановлювались статуї богів, став основним типом громадських споруд.

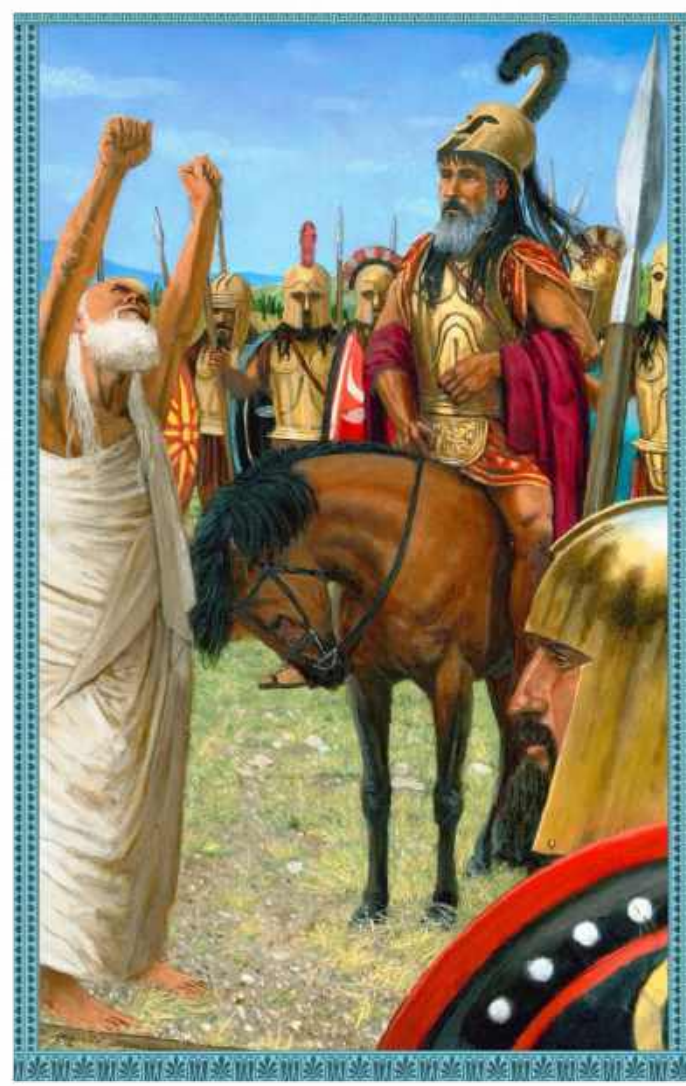
Розвиток скульптури (не монохромні) через естетичні уявлення стародавніх греків, які вважали, що фізична краса має свідчити й про красу духовну – принцип калокагатії.

Вазопис. Знайомство греків з культурою Стародавнього сходу та власна міфологія сприяли багатству сюжетних та орнаментальних композицій

Починається колонізація - Апеніни, Північно-західне Середземномор'я, північ Африки, мала Азія та північне Причорномор'я (Ольвія, Херсонес, Пантикопей). Марофонська битва.

Класичний період

Наступний класичний період виявився періодом розквіту грецької цивілізації в цілому, а 5-4 століття до н. е. часом найбільших досягнень. В цей час перші позиції в еллінському світі займають Стародавні Афіни, чому значною мірою сприяло становлення демократії. **Доба Перікла.** Впроваджує голосування на держ посади бобами, розділяє державну владу.

Ідеї усвідомлення афінянами себе повноправними громадянами свого полісу знайшли своє відображення у творах **Софокла, Евріпіда, Есхіла**, трагедії яких сприяли успішному розвитку давньогрецького театрального мистецтва. Багато в чому саме театр, будучи загальнодоступним, виховував патріотизм та громадянськість афінян. Багато для розвитку живопису, його вдосконалення зробили такі майстри, як **Аглафон, Полігнот, Паррасій, Пірейк** та інші.

Починається **синтез скульптури і архітектури.** Фронтон Храму Зевса в Олімпії із зображенням сцени боротьби між Пелопсом та Еномаєм (початок античним Олімпійським змаганням). Робота з рельєфними зображеннями. Головні архітектори **Миرون, Поліклет Старший та Фідій.**

Працює родоначальником іонійської та взагалі європейської філософії й науки **Фалес** (625-547 рр. до н.е.). Умів уже передбачати затемнення Сонця (585 р.), відкидав міфологічне розуміння явищ природи, дошукувався в них постійних законів.

Геракліт виступив з ідеями постійної змінюваності, загального руху і боротьби протилежностей. Якраз вони є причиною оновлення як в природі, так і в суспільстві, основою розвитку. Геракліту належать відомі вислови: «Не можна двічі увійти в одну й ту ж воду».

Грецького вченого і філософа (і математик) з острова Самос **Піфагора** (близько 580 – кінець VI ст. до н.е.) цікавило, що відбувається з людиною після смерті. Він вважав, що після смерті душа переселяється в іншу істоту і народжується знову.

Протагор і софісти (гр. – учителі мудрості) – основа суспільного життя зовсім інша, ніж у тварин. Бо людина здатна створювати навколо себе другу природу, зв'язану з умінням, мистецтвом. На перше місце вони ставили науки, що могли стати у пригоді юнакам - публічні виступи і суперечки.

Сократ довів самоцінність людської особи та її самодостатність. Сократ вчив людей самостійно мислити, ставитись скептично до себе і усталених штамів свідомості. Він закликав людей бути кращими, розмірковувати про правду, добро і зло, нападав на тих, хто відступав від демократії. Він називав себе оводом, що безперервно жалить могутнього, але ледачого коня – афінський народ. За критику змусили випити сік цикути(

Платон (близько 428-347 рр. до н.е.) Його вчення – перша на європейському ґрунті різнобічна розробка теорії об'єктивного ідеалізму. Для того, щоб пізнати річ, необхідно розкрити її внутрішній зміст, тобто ідею. За найвищі ідеї Платон вважав красу, добро, правду. Намагався знайти ідеальний спосіб управління державою і детально описав, як це можна зробити. Заснував філософську школу (знаходилась на окраїні Афін, в оливковому гаю героя Академа)–Академію.

Аристотель започаткував науки: логіку, біологію та психологію. усвідомлював, що людина може реалізувати себе тільки в суспільстві.

Геродот започаткував у Стародавній Греції нову галузь знань – історію.

Мирон «Дискобол»

Поліклета Ст. «Дорифор»

Класичний період

Після перемоги у греко-перських війнах **Стародавні Афіни стали культурним центром**. Вони були на чолі оборонного Делоського союзу серед полісів островів Егейського моря, його західного, північного та східного узбережжя.

Перенесення скарбниці Делоського союзу з Делоса в Афіни, стягнення плати з союзників, обмеження вільної торгівлі на морі, каральні експедиції, клерухії – все це **викликало у союзників обурення** і бажання звільнитись від зобов'язань. Паралельно назривали й конфлікти поза союзом: економічна боротьба між Афінами та Коринфом в сфері торгівлі, зі Спартою – за верховенство в Греції. 431 до н. е. почалась наймасштабніша війна в історії Стародавньої Греції – **Пелопоннеська війна**, що закінчилась нищівною поразкою Афінів, втратою володінь і привілеїв, а Спарта встановила свою гегемонію. Продовження міжусобних воїн і спалах Коринфійської війни і друга Пелопоннеська війна знокровили Грецію.

В період слабкості грецьких полісів розпочинає своє піднесення Македонія. Цар **Філіпп II Македонський** послідовно завойовує Фессалію, Фокіду, Халкідю і Фракію. Згодом греки зазнають нищівної поразки у битві при Херонеї 338 до н. е. До 337 до н. е. Створено Коринфський союз грецьких держав на чолі із Македонією, скрізь введено македонські гарнізони і встановлено олігархічні режими. Але Філіпп пропонує Афінам не рабство, а союз і викриває **Демосфена** як колаборант персів, що намагався посварити греків і македонців.

Мирон «Дискобол»

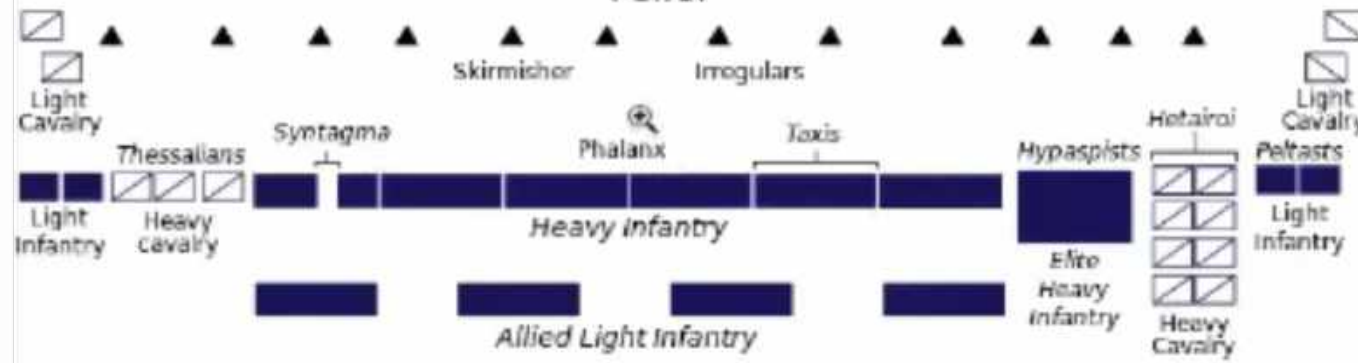

Поліклета Ст. «Дорифор»

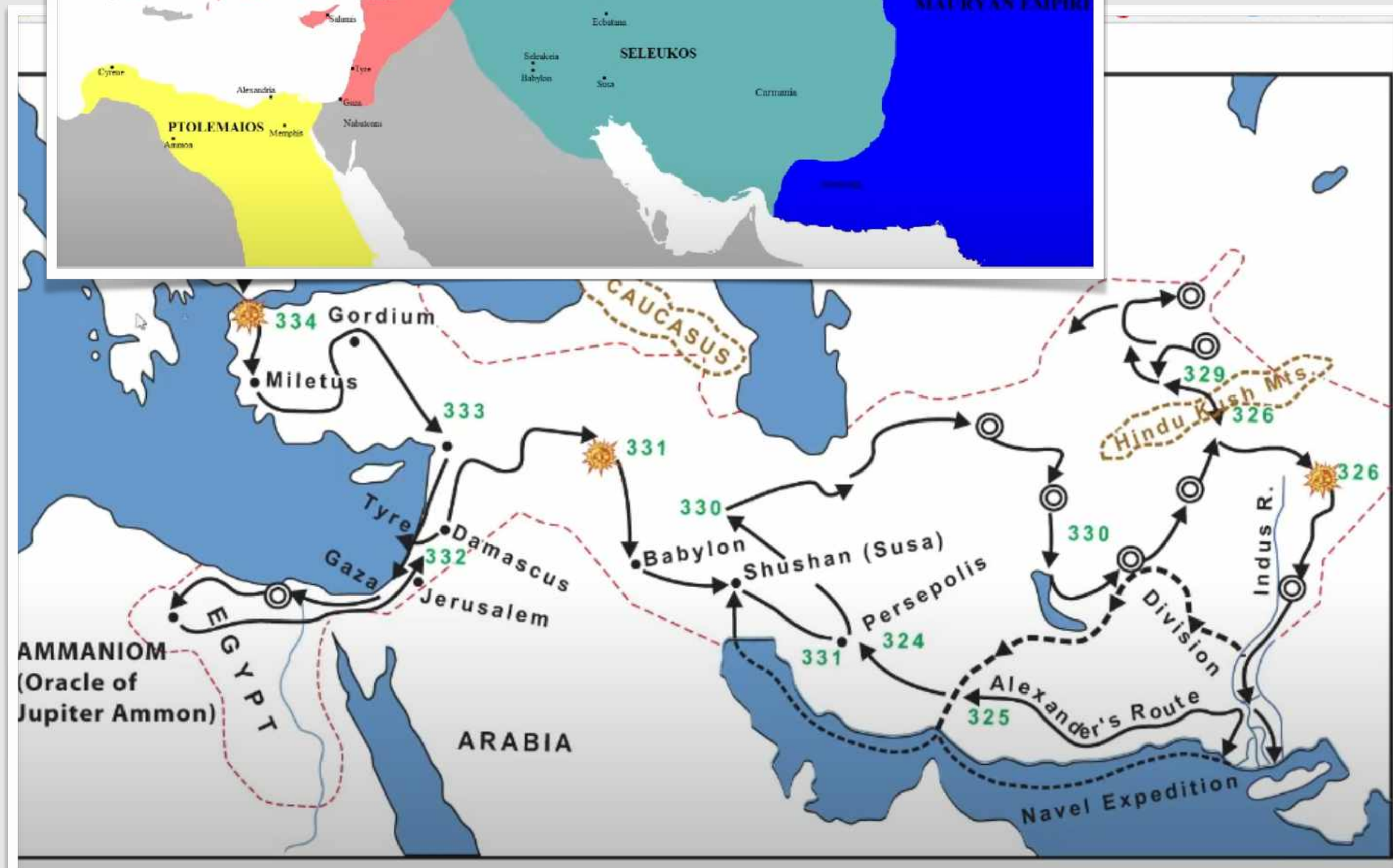
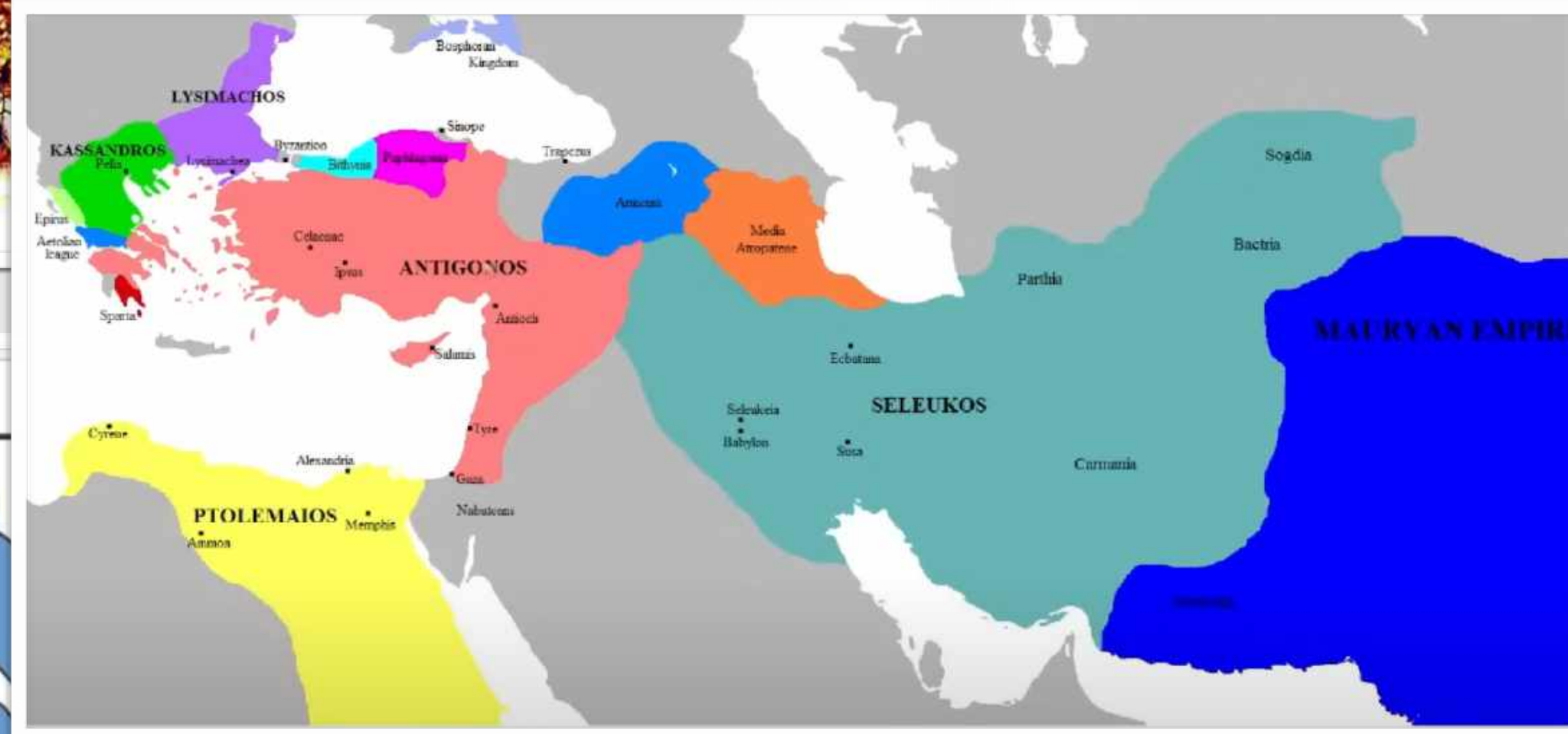
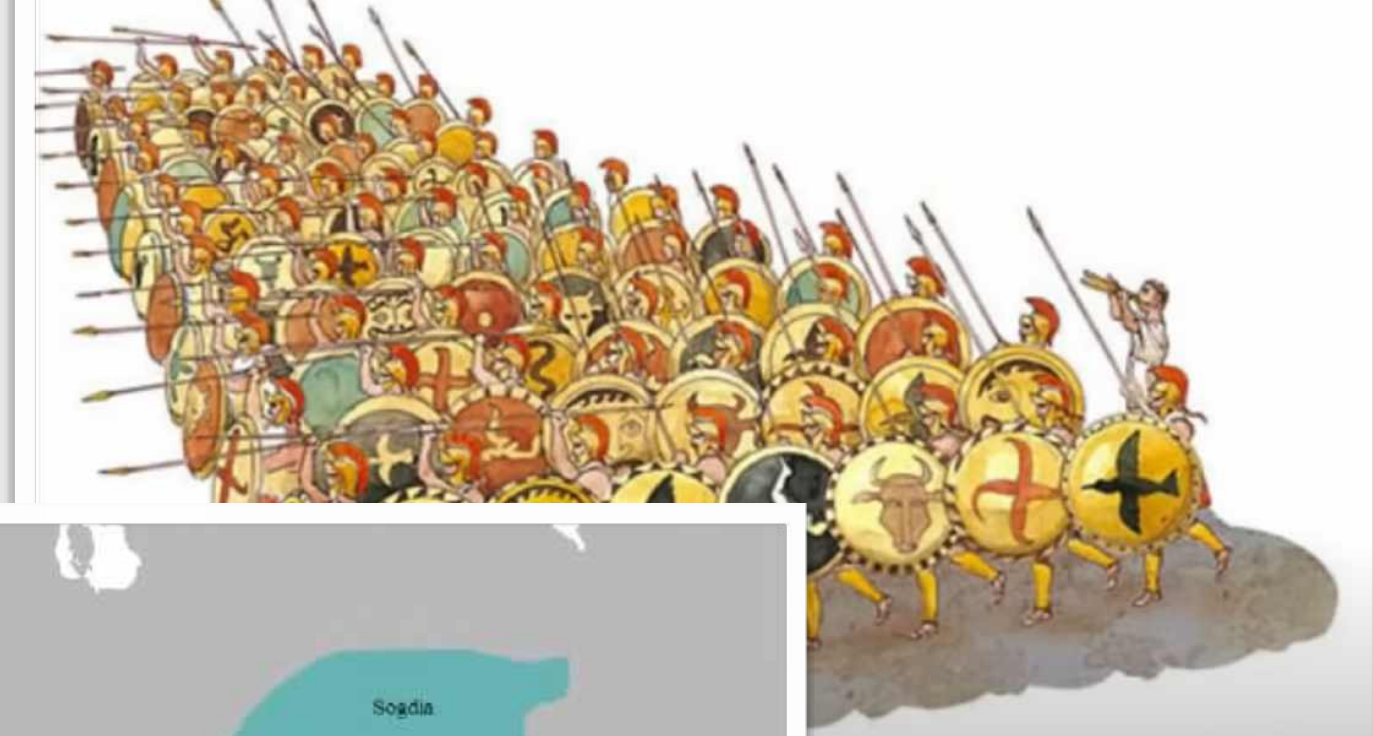
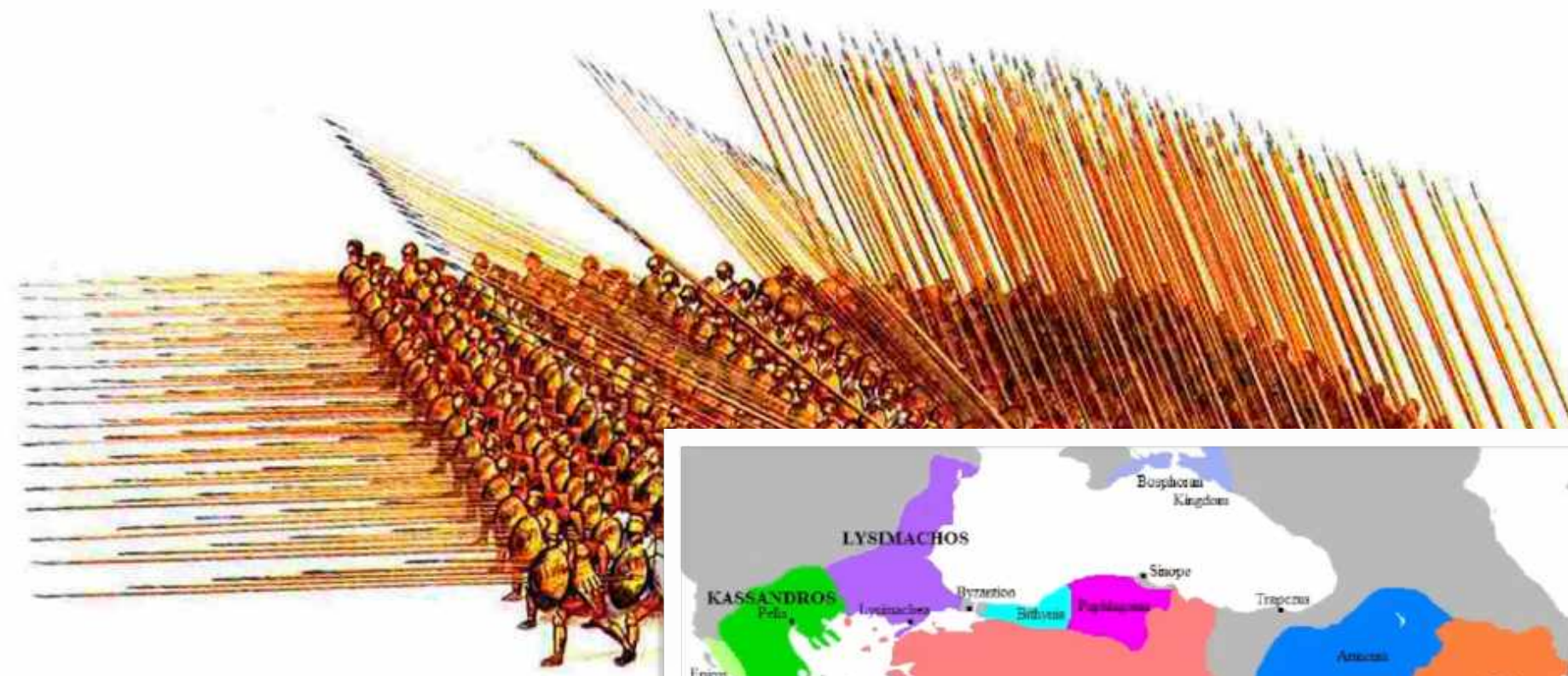

Direction of attack

Psiloi

MACEDONIAN BATTLE FORMATION
Under Philip II and Alexander the Great

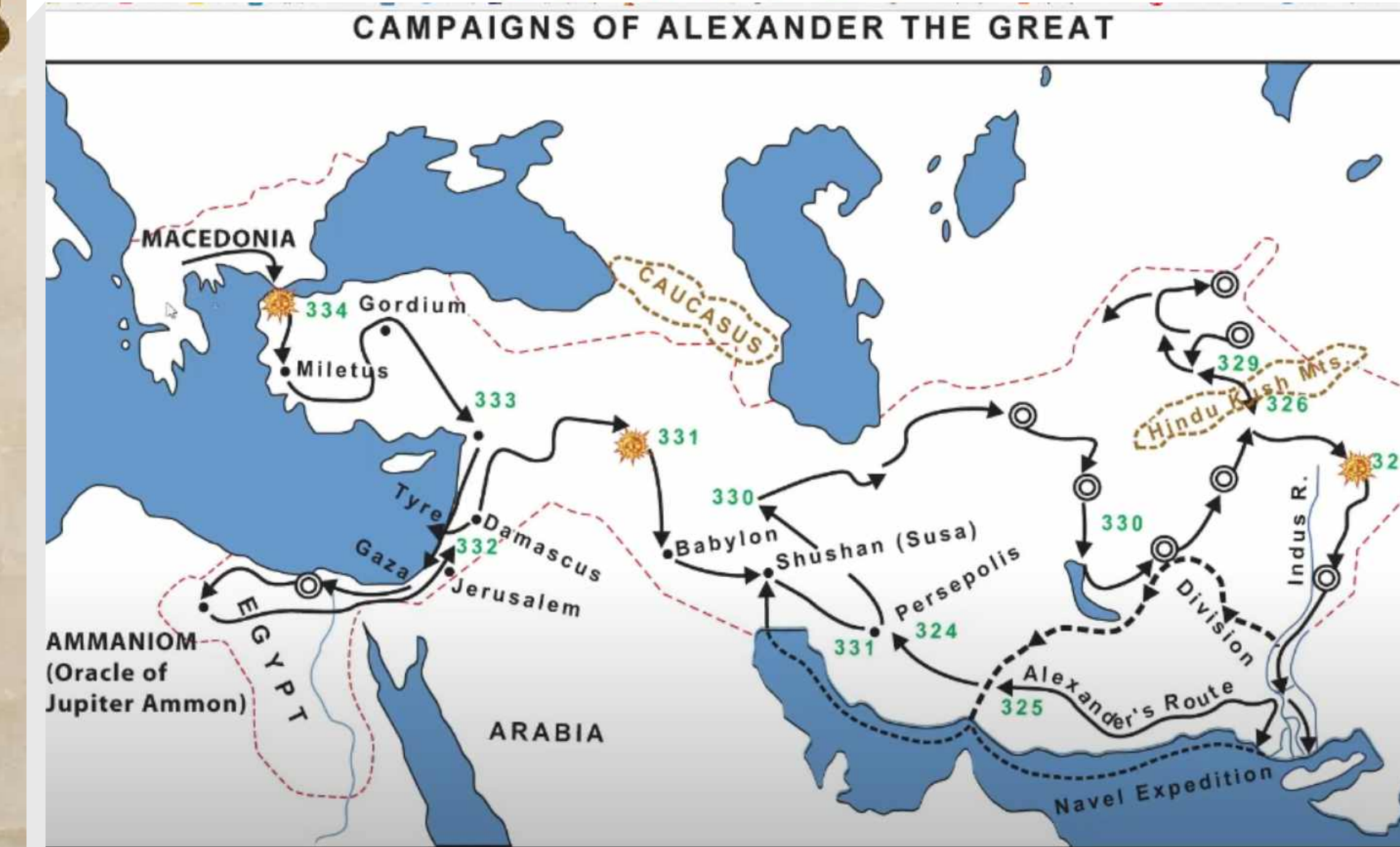
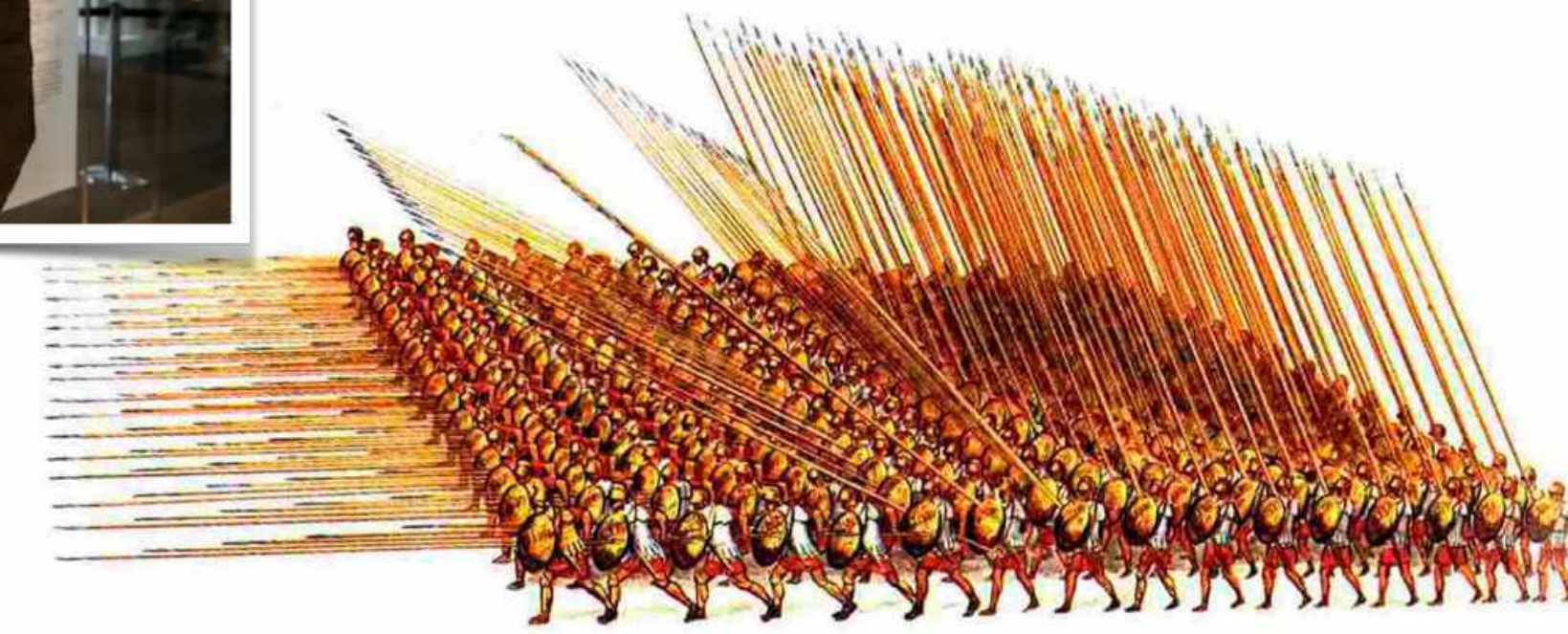
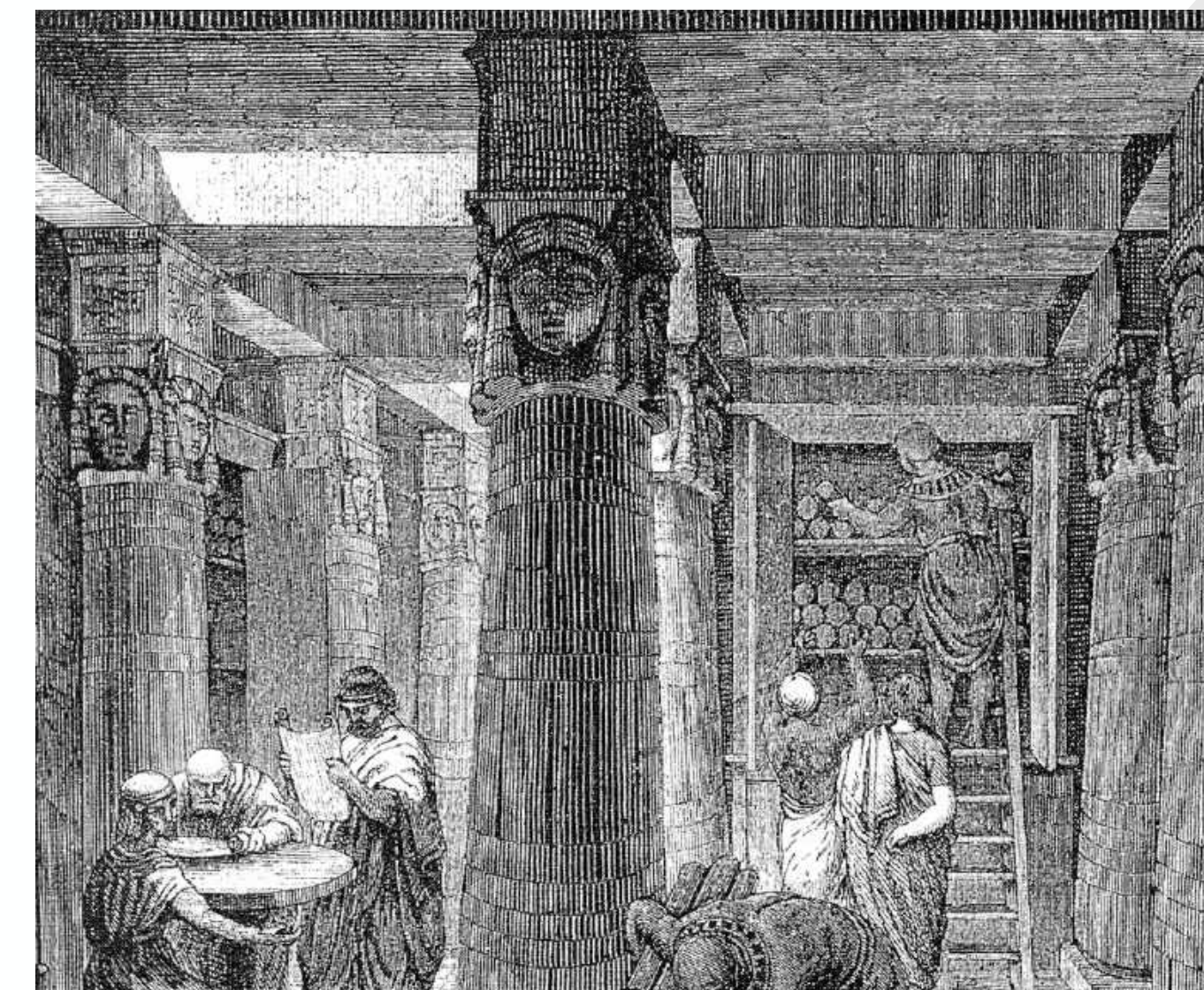

Елліністичний період

Монархія Александра розпалася одразу після його смерті 323 до н. е. Довга **внутрішня боротьба призвела до створення низки самостійних елліністичних держав** (найбільшими з них були монархії **Селевкідів, Птолемеїв і власне Македонія**). Боротьба держав на чолі з Афінами проти Македонії після смерті Александра закінчилася перемогою Македонії і розправою із грецькими демократами. Однак Македонія не змогла відновити свою владу над усім Балканським півостровом. Проти неї боролися два нових могутніх союзи – Ахейський (відновлено близько 280 до н. е.) та Етолійський (створений близько 320 до н. е.).

Греція була перетворена на римську провінцію Ахайя (крім Афін, які номінально вважалися вільним містом) і мало чим вирізнялася серед інших східних провінцій Римської імперії. З 4 століття нашої ери Греція склала ядро Східної Римської імперії – **Візантії**.

Елліністичний період пов'язаний, в першу чергу, із походами Олександра Македонського, внаслідок чого греки краще познайомились із культурою Сходу – Єгипту, Вавилону, Індії. Пізнаючи неосяжність землі, людина відчула себе піщинкою у складній системі світобудови. Безсилля перед долею та оточуючим світом породжувало в людині трагічне світовідчуття, це спонукало її звернути увагу на власні буденні переживання. В добу еллінізму також виникла низка художніх шкіл, в мистецькій манері яких відчувався вплив Сходу.

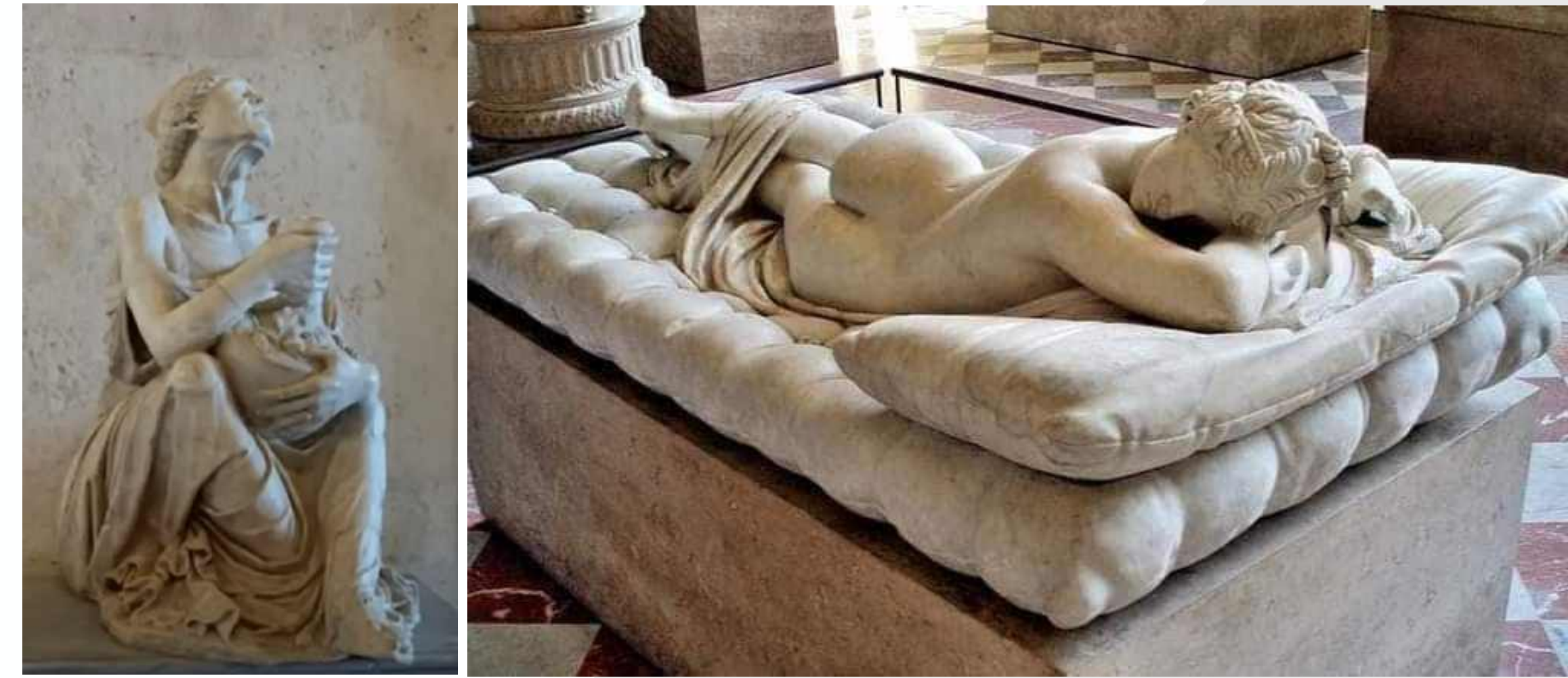

Елліністичний період

Гібрис (дав.-гр. ὑβρις «зухвалість») – зарозумілість, пиша, гіпертрофоване самолюбство. У давньогрецькій культурі персоніфікована властивість характеру, пізніше – важлива етична концепція.

В епоху еллінізму (IV-I ст. до н.е.) **контрапост** набув ще більшої динамічності – скульптори почали використовувати його для передачі складних рухів і емоцій. Римляни перейняли цей стиль, а у Відродженні (Мікеланджело, Донателло) він знову став популярним.

"Афродіта Кнідська"
Праксітеля

Лаокоон і його сини" (елліністичний період)

Поліклета Ст. «Дорифор»

Елліністичний період

Новий етап в історії країн Східного Середземномор'я – **етап еллінізму** – починається з походів **Александра Македонського** (IV століття до н. е.) і закінчується завоюванням елліністичних держав Стародавнім Римом у I столітті до н. е.

Аристотель (вчитель АМ) започаткував науки: логіку, біологію та психологію. усвідомлював, що людина може реалізувати себе тільки в суспільстві.

Геродот започаткував у Стародавній Греції нову галузь знань – історію.

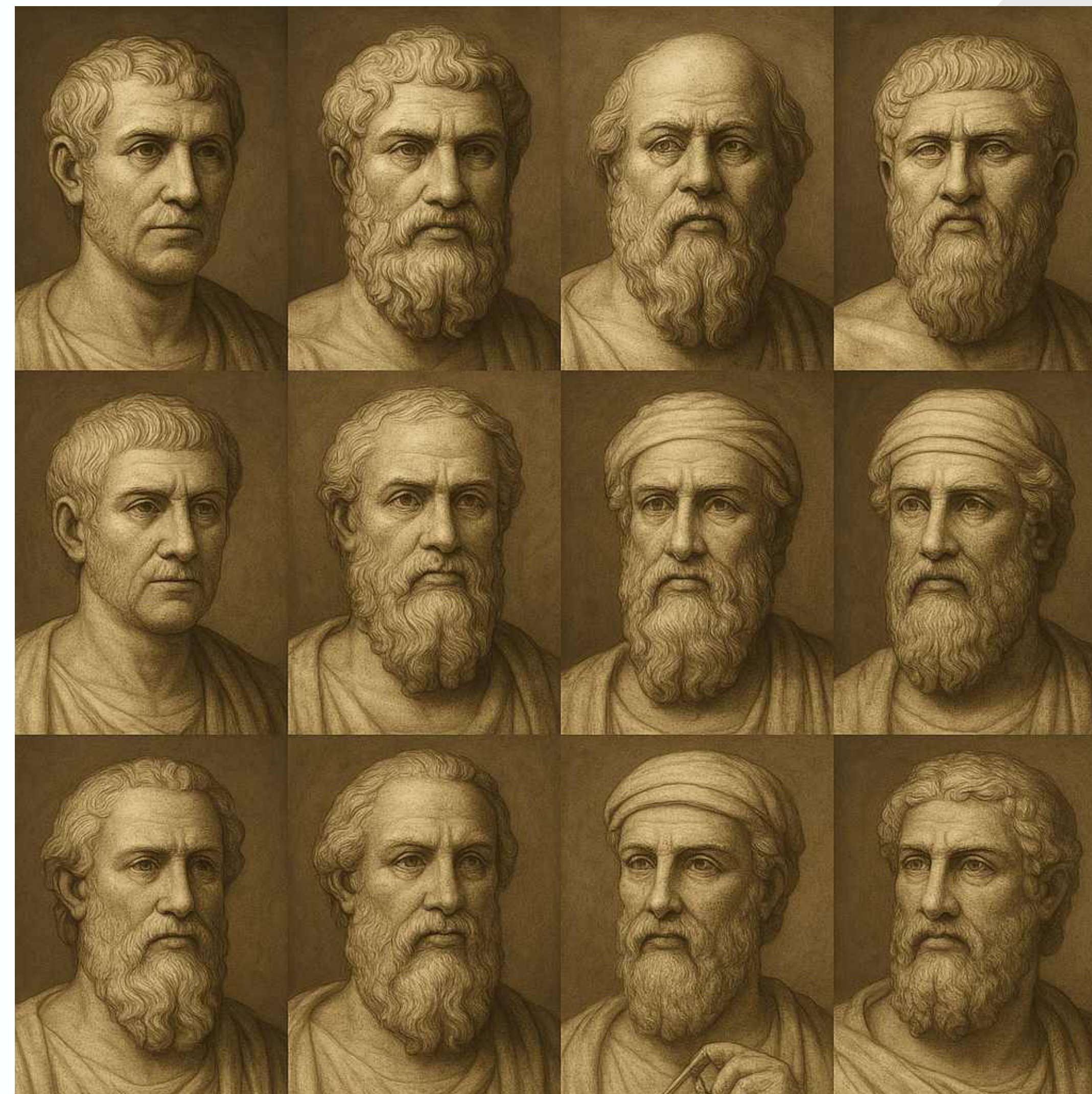
Архімед (близько 287-212 рр. до н.е.) математик і механік, фізик і астроном, винахідник та інженер. Архімед став попередником такого розвитку науки, якого вона набула в новий час. Крім Олександрії, Архімед жив і працював в Сіракузах (Сицилія). Він винайшов гвинтовий насос, сконструював багато бойових металевих машин, оборонних знарядь і систему важелів.

Страбон (63 р. до н.е. – 17 р. н.е.) батько географії, об'їздив «увесь відомий світ» і свої спостереження виклав у сімнадцяти книгах «Географії».

Зенон (близько 335-262 рр. до н.е.) заснував школу філософії **Стоїцизм** (під розписним портиком (гр. stoa) на ринку). «Як людині може дійти до щастя».

Епікур (341-270 рр. до н.е.) заснував в Афінах свою школу **Епікурійці**. Щастя, за Епікуром, в свободі від всіляких пристрастей. **Атараксія** – це ідеальний стан душі, який досягається позбавленням страху перед богами, смертю, явищами природи за допомогою обмеження потреб, помірністю в насолодах, виробленням незалежності від громадської думки.

Кініки – вчення про правильний спосіб життя. Закликали відмовитись від цивілізації, проповідували повернення до природи, природного життя. Заперечують рабство, власність, сімейні та державні зв'язки, офіційну релігію, всю духовну культуру верхів. Кініки вважали себе громадянами світу – «космополітами». Житлом Діогена (головний кінік) була велика бочка, і коли Олександр Македонський запитав філософа, якої б він царської по службі хотів, той відповів зі свого «житла»: «Тоді відійди геть – не затуляй мені сонця».

Зевс

-проблеми з гнівом
-має стосунки з усіма
-трохи козел
-завжди герой

Гера

-як мама в компанії
-ревнива
-дуже гетеро
-нарциска

Посейдон

-трололо
-жадібна падлюка
-взагалі без гальм
-буквально чотирирічна дитина

Афродіта

-марнославна
-дуже «гаряча»
-спокійна, поки не розлютять
-виглядає ідеально 24/7

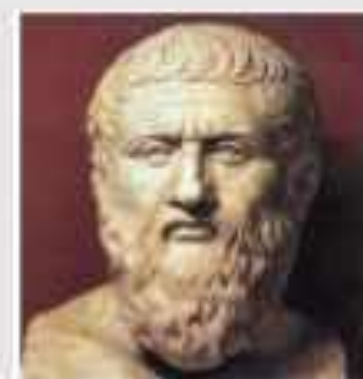
Артеміда

-на асексуальному
-найкраща подруга Аполлона
-справжня воїтелька
-виграла б у будь-якому бою

Аполлон

-смішно бісексуальний
-найкращий друг Артеміди
-дуже зухвалий
-просто неперевершений**

Гефест

-негарний, але добрий
-вічний невдаха
-злопам'ятний і буркотливий
-інтроверт

Арес

-вдає, що крутий
-насправді повний козел
-«замовкни, Арес»
-типовий ф*кбой

Деметра

-емоційно розбита
-всі про неї забувають
-дуже мила
-хоче, щоб усі були щасливі

Афіна

-феміністка
-мабуть, теж гей
-реально крута воїтелька
-величезний ботан

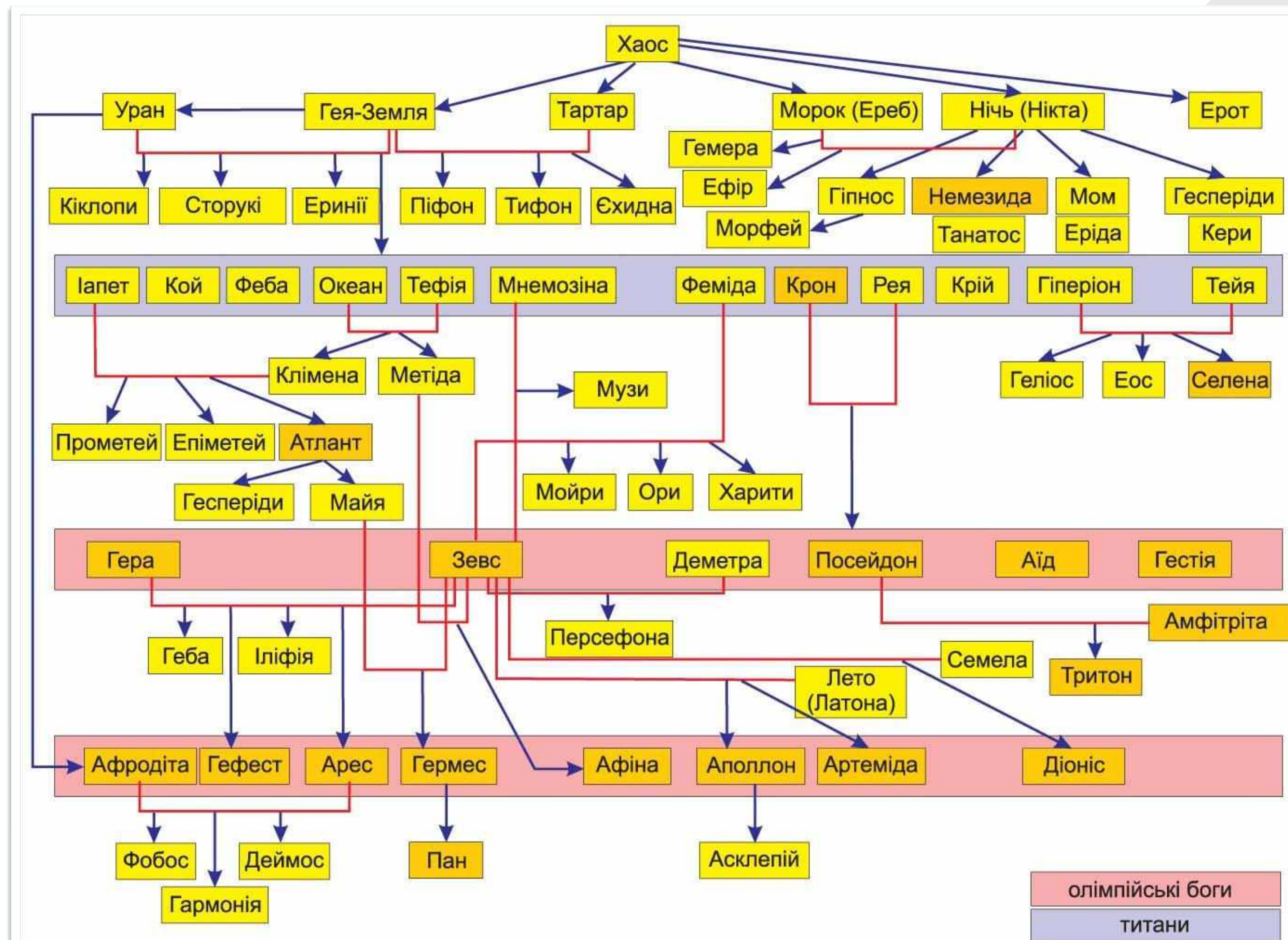
Гермес

-мабуть, теж гей
-курить траву
-гіперактивний
-собачник

Діоніс

-йому треба в реабілітацію
-головний тусовщик
-обожнює музику
-живий мем

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

ЛЕКЦІЯ 6

АНТИЧНІСТЬ

Мінойська цивілізація

3000-1100 роки до н.е.

Крито-мікенський період

1600-1100 роки до н.е.

Гомерівський період

11-9 ст до н.е.

Архаїчний період

8-6 ст до н.е.

Класичний період

5-4 ст до н.е.

Елліністичний період

4-1 ст до н.е.

Етруски

1е тисячоліття до н. е.

Царський період

8-6 ст до н.е.

Доба Республіки

6 - ср. 1 ст до н.е.

Доба Імперії

ср. 1 ст до н.е. - 476 р

Розквіт християнства

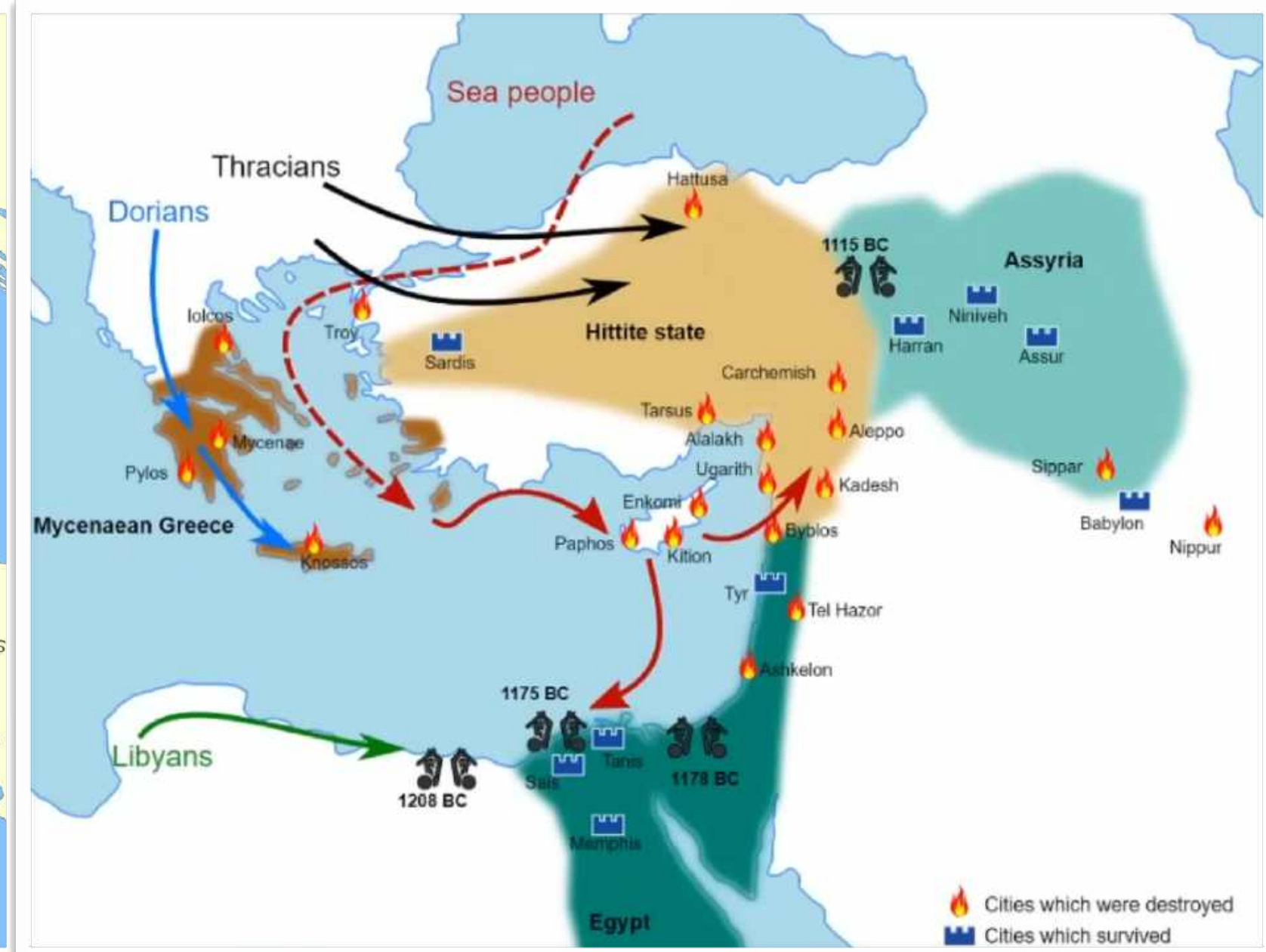
Середньовіччя

5 ст - кінець 15 ст

КУЛЬТУРА ВІЛАНОВА. КУЛЬТУРА ЕТРУСКІВ. ЕТРУРІЯ.

КУЛЬТУРА ЕТРУСКІВ

Етруски (лат. Etrusci, Tusci, дав.-гр. Τυρρηνοί, тиррени, самоназва – rasna) – давні племена, що населяли в 1-ому тисячолітті до н. е. північний захід Апеннінського півострова, між річками Арно та Тибр – область, що називалася Етрурія (сучасна Тоскана). Більшість дослідників вбачає в етрусках переселенців з Анатолії, які наприкінці II тисячоліття до нашої ери – під час навали **«народів моря»** – подалися на захід.

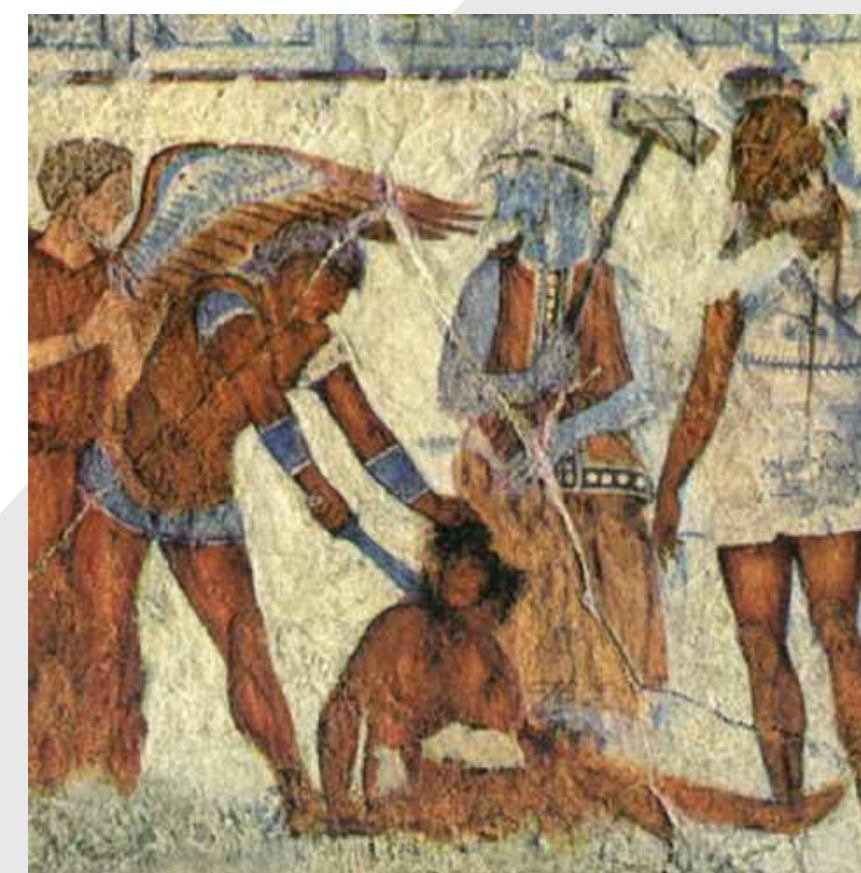
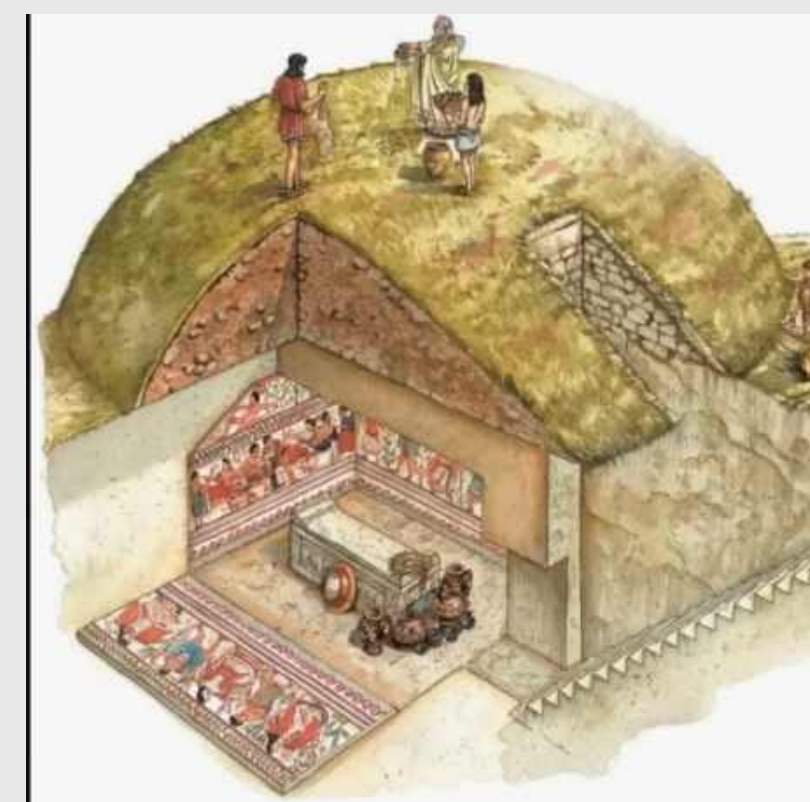
Етруські вироби з міді, бронзи і заліза цінували далеко за межами їхньої країни. А найбільшої слави етруски зажили як хоробрі вояки, мореплавці та пірати. В VII сторіччі до н. е. етруски вже мали численні **міста-фортеці**, які були економічними й політичними центрами, що утворювали разом із прилеглими територіями міста-держави, що нагадували грецькі поліси.

Проте справжня **влада зосереджувалася в руках невеликого кола знатних родин**, які зазвичай були й найбільшими власниками: земель, копалень, рабів, кораблів.

Землю для колоній переважно відвойовували у сусідів – італійських племен. Етруски вплинули на культурний розвиток Стародавньої Італії, особливо римлян, для яких вони були зразком у прикладних мистецтвах і будівництві. Від етрусків римляни перейняли ряд особливостей політичної організації, структуру й озброєння армії, знаки влади.

Залишили по собі некрополі. В них знайдено багато знарядь праці, посуду, і особливо важливе - різні зображення на стінах. З часом стають більш агресивними. Міфологія й релігія етрусків мали значний вплив на римську міфологію та релігію. Очевидно, через етрусків італійські племена Середньої й Північної Італії прийняли **грецький алфавіт**.

<https://www.youtube.com/watch?v=YhelckLuV7c>

КУЛЬТУРА ЕТРУСКІВ

«etruscum non legitur»

Етруски (лат. Etrusci, Tusci, дав.-гр. Τυρρηνοί, тиррени, самоназва – rasna) – давні племена, що населяли в 1-ому тисячолітті до н. е. північний захід Апеннінського півострова, між річками Арно та Тибр – область, що називалася Етрурія (сучасна Тоскана). Більшість дослідників вбачає в етрусках переселенців з Анатолії, які наприкінці II тисячоліття до нашої ери – під час навали **«народів моря»** – подалися на захід.

Етруські вироби з міді, бронзи і заліза цінували далеко за межами їхньої країни. А найбільшої слави етруски зажили як хоробрі вояки, мореплавці та пірати.

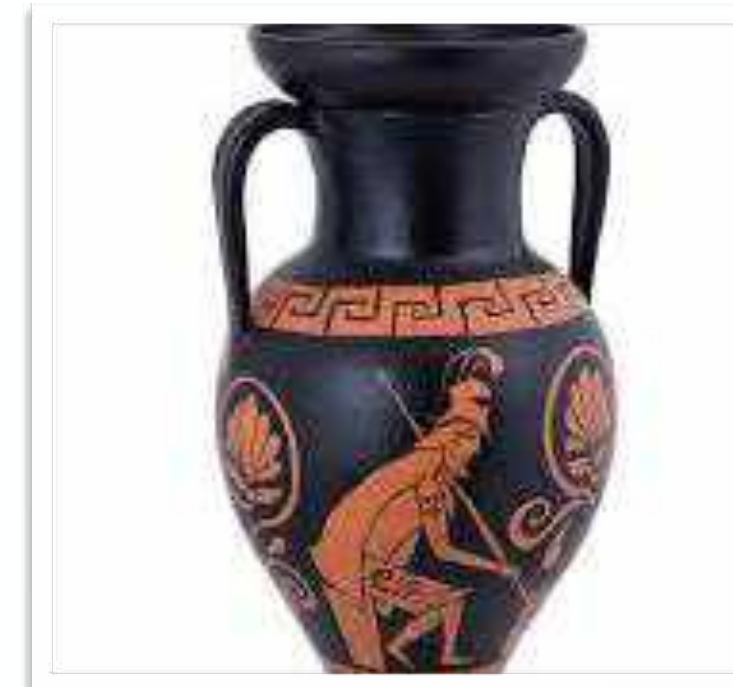
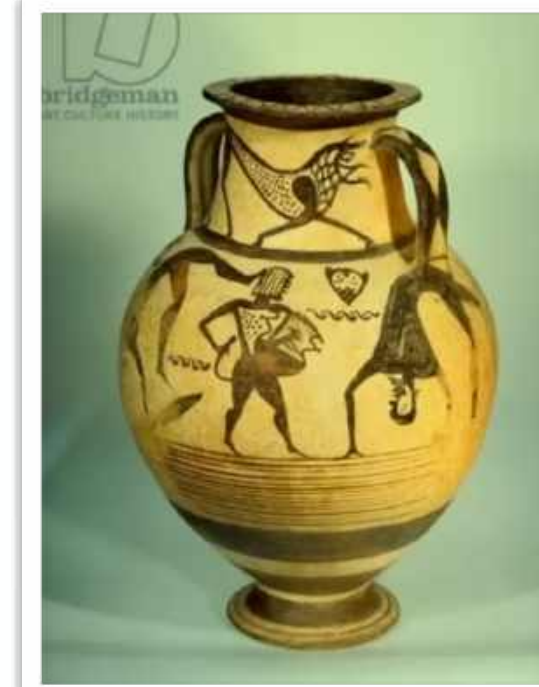
В VII сторіччі до н. е. етруски вже мали численні **міста-фортеці**, які були економічними й політичними центрами, що утворювали разом із прилеглими територіями міста-держави, що нагадували грецькі поліси.

Проте справжня **влада зосереджувалася в руках невеликого кола знатних родин**, які зазвичай були й найбільшими власниками: земель, копалень, рабів, кораблів.

Землю для колоній переважно відвойовували у сусідів – італійських племен.

Етруски вплинули на культурний розвиток Стародавньої Італії, особливо римлян, для яких вони були зразком у прикладних мистецтвах і будівництві. Від етрусків римляни перейняли ряд особливостей політичної організації, структуру й озброєння армії, знаки влади.

Залишили по собі некрополі. В них знайдено багато знарядь праці, посуду, і особливо важливе - різні зображення на стінах. З часом стають більш агресивними. Міфологія й релігія етрусків мали значний вплив на римську міфологію та релігію. Очевидно, через етрусків італійські племена Середньої й Північної Італії прийняли грецький алфавіт.

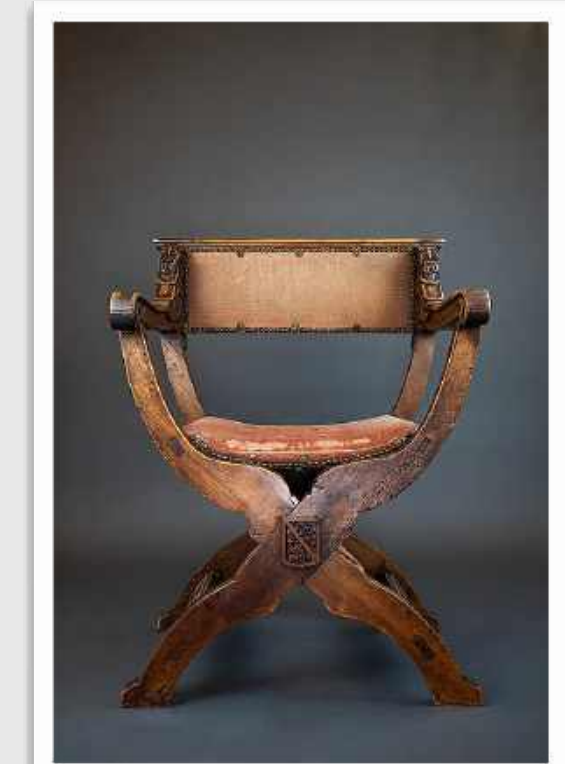
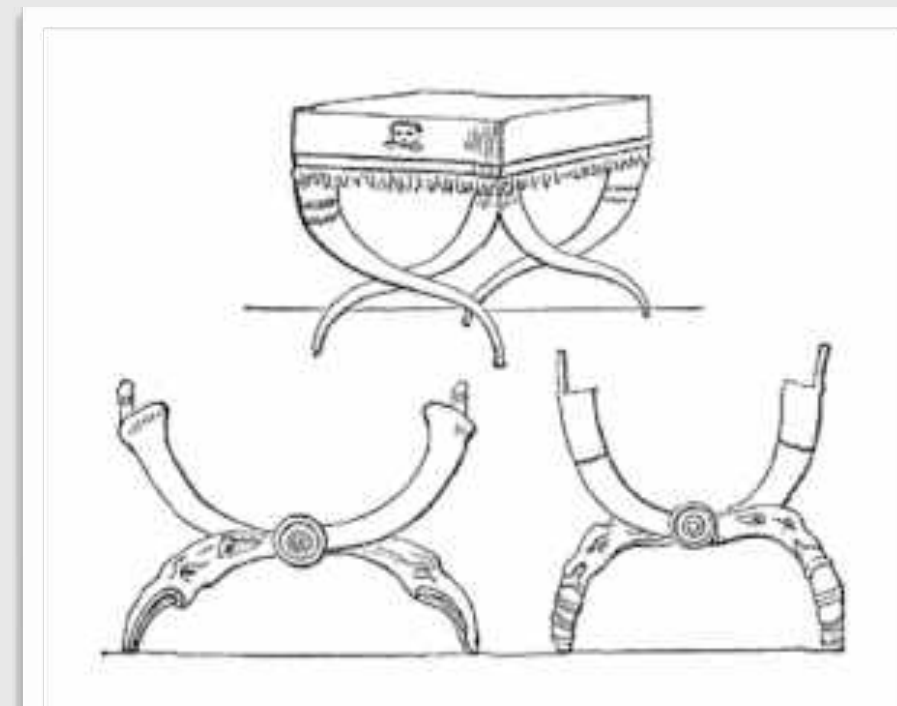
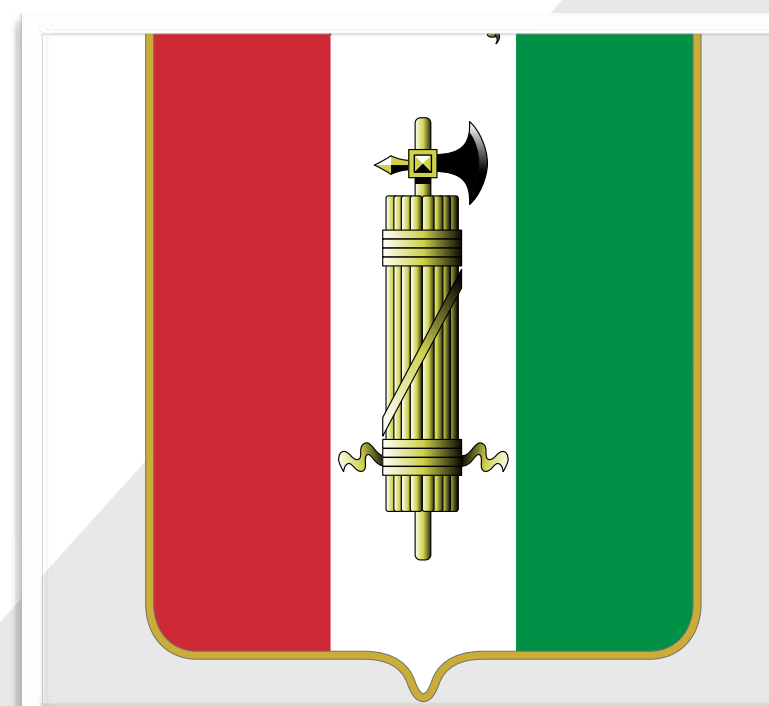
Букчери

Архаїчний етруський алфавіт (7-5 століття до н.е.)									
Α	Κ	Ε	Φ	Ι	Θ	Ι			
a	g	e	v,f	dz	ch	th i			
Κ	Λ	Μ	Ν	Ρ	Μ	Φ	Ρ	Ξ	Ξ
k	l	m	n	p	sh	q	r	s	s
Τ	Υ	Χ	Φ	Υ	Β	Φ	8		
t	u	ks	ph	kh	f				

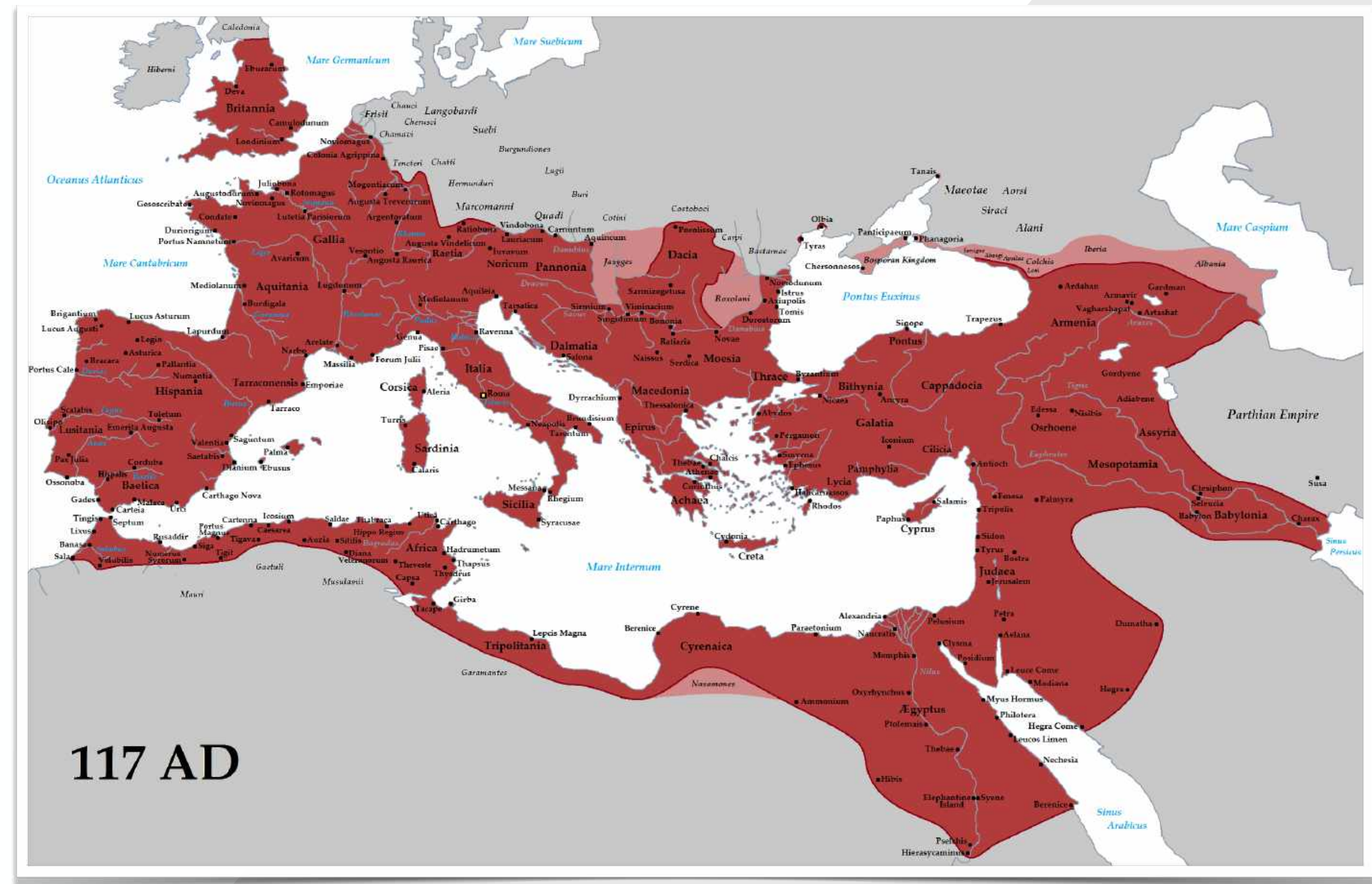
Новоетруський алфавіт (4-3 століття до н.е.)										
Α	Κ	Ε	Φ	Ι	Θ	Θ	Θ	Θ	Ι	
a	g	e	v,f	dz	ch	th	th	th	i	
Κ	Λ	Μ	Ν	Ρ	Μ	Χ	Μ	Ι	Μ	Χ
k	l	m	n	p	sh					
Ρ	Δ	Ξ	Τ	Υ	Φ	Υ	Υ	8		
r	s	t	u	ph	kh	f				

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

На культуру Риму впливало грецьке мистецтво. Греки визнавали могутність гармонії, пропорційності та краси. Римляни не визнавали іншої могутності, крім могутності сили. Особисті таланти не висувались і не культивувались – соціальна установка була зовсім інша. Звідси і формула дослідників римської культури: **«Великі діяння були здійснені римлянами, але серед них не було великих людей»** (великих художників, архітекторів, скульпторів, не було рівних за значенням геніям античної Греції).

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Часом заснування Риму традиційно вважається **753 р. до н.е.** **Ромул і Рем** пра пра правнуки **Енея** створили місто... Ромул став царем після того як вбив брата.

Ще до римлян на території Апеннінського півострова існувала **Етруська цивілізація**. Її основою були добре сплановані та укріплені міста, ця цивілізація досягла свого розквіту в період між 800 і 400 рр. до н.е. Етрускам належить винахід римських цифр. Етруського походження і латинський алфавіт. Етруськими майстрами був побудований перший у Римі храм – храм Юпітера на Капітолійському пагорбі. Шедевром етруської скульптури V ст. до н.е. є знаменита бронзова Капітолійська вовчиця. За легендою, в Римі правили сім царів, з них троє останніх були етруського походження.

Етруське панування закінчилось в 510 р. до н.е. в результаті повстання проти останнього царя **Тарквінія Гордого** (534/533–510/509 рр. до н.е.). **Ларс Порсена** придушив повстання. Рим став аристократичною рабовласницькою республікою.

Рим запозичив весь пантеон грецьких богів, змінивши їх імена на латинський лад. Відбулося отождолення римських богів з грецькими: Юпітера – з Зевсом, Нептуна – з Посейдоном, Амура – з Еросом, Плутона – з Аїдом, Марса – з Аресом, Юнони – з Герою, Мінерви – з Афіною, Церери – з Деметрою, Венери – з Афродітою, Вулкана – з Гефестом, Меркурія – з Гермесом, Діани – з Артемідією, Вести – з Гестією (покровителькою домашнього вогнища), Вакха – з Діонісом. Від греків (етрусків) до римлян прийшов Аполлон – бог Сонця, музики, але римського еквіваленту його імені не існувало.

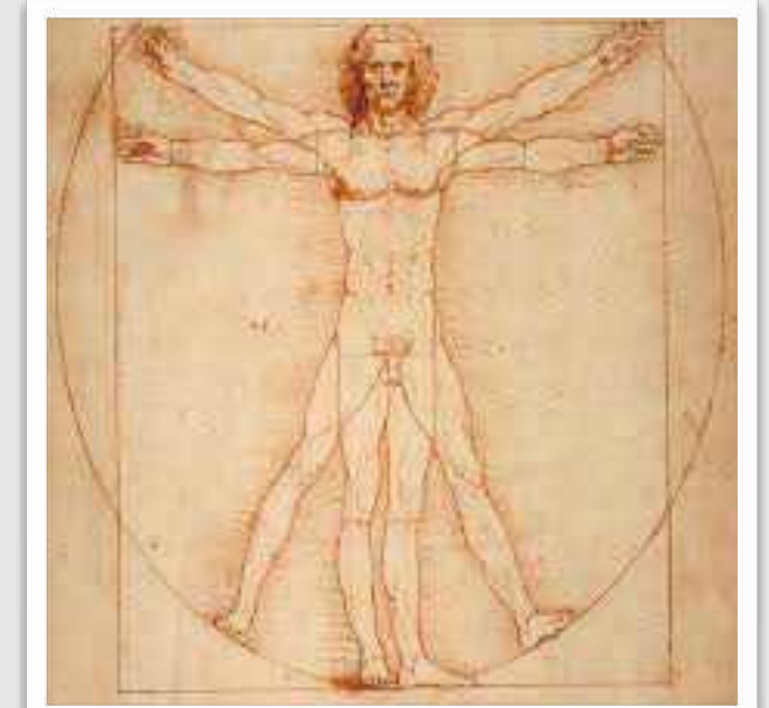
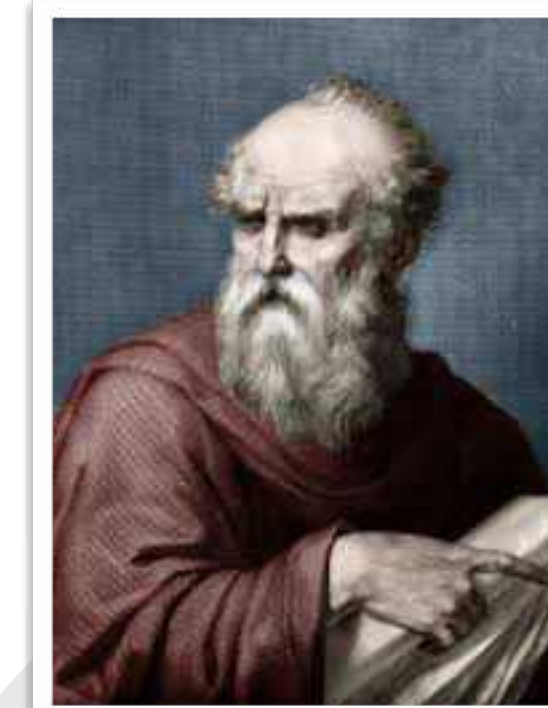
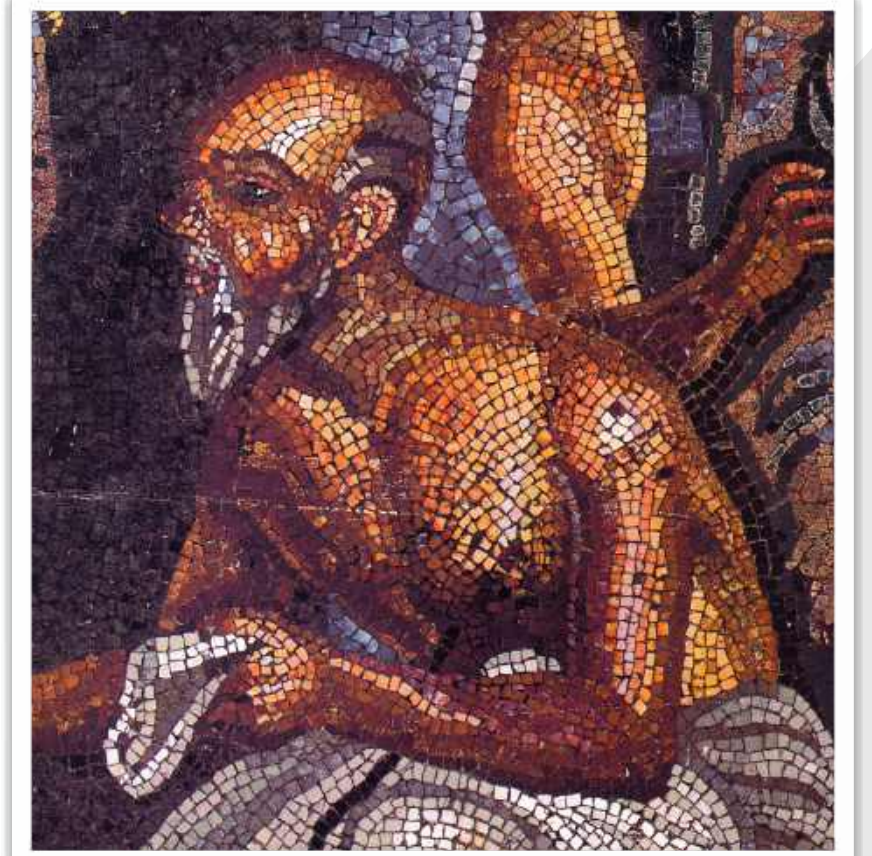
КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Грек **Лівій Андронік** (Тіт Лівій Андронік). Зробив перший в європейській літературі переклад «Одіссеї» Гомера і створив одночасно перший пам'ятник римської літератури. Вплив грецької культури був настільки сильним, що на початку, після завоювання Еллади, римська наука стала двомовною. Лише з часом римські філологи розробили лексичну та синтаксичну систему латині настільки, що нею можна було передавати всі тонкощі всебічно розвинутої грецької мови.

Марк Туллій Ціцерон (3.01.106-7.12.43 рр. до н.е.) вважається першим римським філософом, прихильником стоїцизму (в першу чергу оратор). Навчався у гр. філософів що перебрались до Риму. Не був оригінальним філософом, радше переказував філософську думку латинянам.

Марк Теренцій **Варрон** (116-27 рр. до н.е.) написав близько 74 творів приблизно в 620 книгах, які стосувались майже всіх відомих тоді науці галузей.

Вітрувій римський архітектор написав «Десять книг про будівництво». Він заклав основу пропорційності в образотворчому мистецтві й архітектурі, що мала значний вплив і була використана у мистецтві доби Ренесансу й згодом ця концепція отримала назву Вітрувіанської людини.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ

Архітектура ранньої Республіки мала квадратні будівлі з портиками, що відображало вплив етрусків. Також були поширені круглі храми. У **IV ст. до н.е.** римляни перейняли грецькі архітектурні канони, і храми стали переважно прямокутними. **Чисто римська особливість** – арочне перекриття (успадковане від етрусків), яке дозволяло збільшувати площу приміщень та покращувати їх освітлення.

Терми – центри громадського життя та місця для обміну думками.

Форум – головний торговий центр міста. Найбільшим був **Форум Романум**. Сьогодні слово "форум" означає зібрання або процес обговорення важливих питань. Поруч було зведено табулярій (архів).

Акведуки – інженерні споруди, що забезпечували водою терми, фонтани та міста.

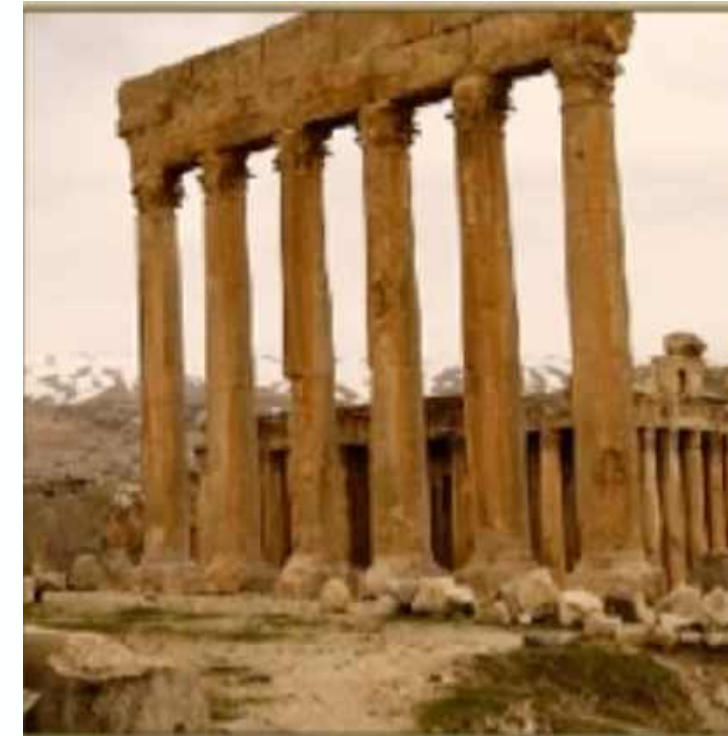
Римські дороги – з'єднували всі головні міста імперії. Багато сучасних міст Європи виникли на місці колишніх римських військових таборів (Бон, Париж, Кельн, Мілан, Відень, Лондон тощо).

Цемент і бетон (2-3 ст до н.е.) були винайдені римлянами, що зробило їхню архітектуру ще міцнішою та довговічнішою.

Римляни досягли значних успіхів у **скульптурі**. Важливим елементом стала традиція **зняття посмертних масок**, які зберігали у спеціальних шафах. Завдяки цьому сьогодні ми маємо реалістичні давньоримські скульптурні портрети, які дають точне уявлення про зовнішність римлян.

Розквіт будівництва за **Актавіана Августа**. Він **«прийняв Рим цегляним , а залишив мармуровим»**. У 1-2ст. імперія будує Колізей, Пантеон (Аполодор), Триумфальна Арка (Веспасіан).

1й ЕТАП

8-2 ст до н.е.

2й ЕТАП

2-1 ст до н.е.

3й ЕТАП

1 ст до н.е.
2 ст н.е.

4й ЕТАП

2-5 ст н.е.

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

У II-I ст. до н.е. в Римі утверджується грецька система освіти: **лудус** – початкова школа. 7-12 (читати писати рахувати) **граматика** 12-16 (вивчали історію, філософію, географію, геометрію, музику і астрономію, латинську і грецьку мови). **Реторична школа** 16-20... ~ риторика і право у фокусі. Твори римських і грецьких письменників вивчались дуже ретельно. Вважалося, що учні повинні вміти імітувати стиль знаменитих авторів.

Грецька мова була необхідна римлянам тому, що більшість кращих книг з різних галузей знань були написані греками. На завершальному етапі навчання нерідко здійснювались освітні поїздки в грецькі культурні центри, особливо в Афіни. На вищій стадії навчання особлива **увага, на відмінну від Греції, приділялась не філософії, а риторичі**. В Римі замість математичних наук на перше місце вийшли юридичні.

Аппій Клавдій - проводить реорму латинської мови і починає писати наставницькі твори «Кожен коваль свого щастя».

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Царська доба 753 до н.е. 509 до н.е.

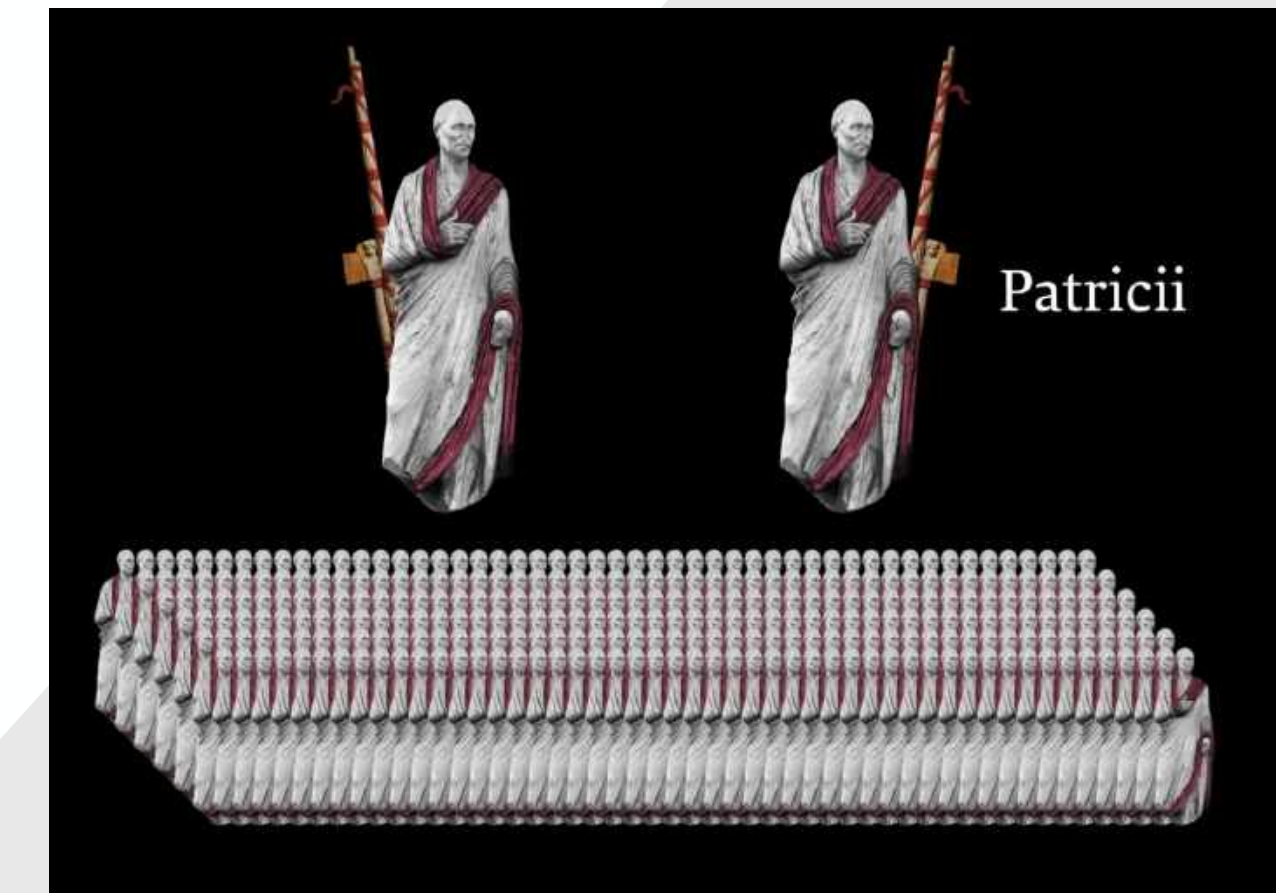
Поселення латинів у долини Тібр. Північ - Етруски, південь - Греки. Це положення сприяє розвитку. Рим є відкритим містом навіть для біглих рабів, злочинців тощо. І тому зростає дуже швидко. Рим пропонував мігрантам можливість стати громадянами.

Ромул стає першим царем. А далі буде ще 7 царів, які дали календар, каналізацію, храм юпітера, акведуки... але всі вони були етрусками!

Народження республіки 509 до н.е. 287 до н.е.

Замість монарха правлять **2 консули** які обирались на рік. Консулів контролює **сенат з 300 патріціїв** (батько) — представники продавніх родин. Під ними **плебеї** (навіть багаті) не мали прав через походження. Саме у боротьбі за права між патріціями і плебсом і буде створено республіку (спільна справа). Через те що армія складась з плебсу, плебс міг погрожувати піти з Риму. Патріції цього боялись і створили уповноваженого з прав плебсу, який вибивав поступки - це були народні трибуни з правом вето рішень сенату. Так у боротьбі з'являються і перші письменні закони. До цього право було усним і патріції могли маніпулювати ним.

287 до н.е. — повна рівність плебеїв і патріції названий **senatus populus quiritium romanus**.

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

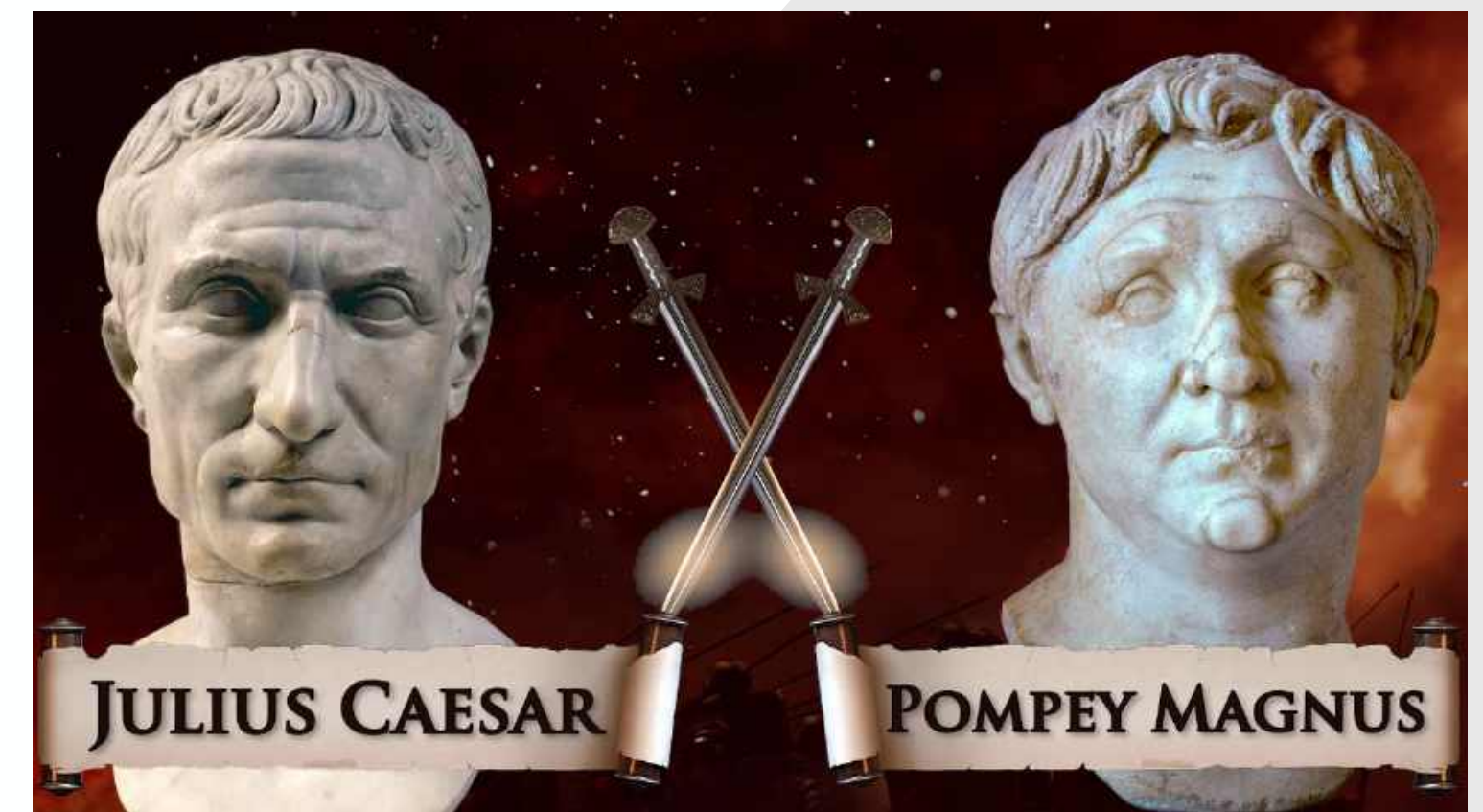
Експансія риму 390 до н.е. 146 до н.е.

У **390 р** навала галів. Собаки не почули ворога і за це їх щорічно розпинатимуть на хрестах. Але гусі пробудили захисників на капетолії. Після війни почалась військова реформа - **легіон ділять на маніпули**, що робить армію більш маневреною. Воїни останньої кагорти називались **інтелегенцією**. Починається 100 років Римських підкорень (поєднає майже всю сучасну Італію). Не знищують, а створюють союзи, що дає ресурс для армії. Преможуть фаланжку **Пірра під Тарентом**. Далі почнеться зтяжна **війна із Карфагеном**. Синатор Катон Старший всі промови закінчував фразою «Карфаген має бути зруйнованим». За Карфагеном підкорюють Корінф і так захоплюють всі землі Греції і Македонії. Але сам Рим буде підкорений культурою Греції. Риторика руйнує мозки римлян (**Цицирон вивчає Домосфена**). Повстають мешканці сучасної Італії (велика частина війська) і **отримують громадянство**. Це громадянство і є фундаментом імперії.

Грамадянські війни і смерть республіки 133 до н.е. 30 до н.е.

Великі здобутки розоряють селян і вони рушають до міста. Їх скарб — це їх діти яких записували як майно (пролетарі). Богатії купують землі селян. Спроба роздавати хліб бідним не спадобається сенаторам і вони всіх повбивають. Починаються громадянські війни. **Гай Марій** бере пролітарі до армії обіцяючи землі. Так полководці отримують приватні армії.

49 рік Пмпей (преднав Іудею і знищив піратів, здолав Спартака) проти **Цезаря** (геноцид Галії, зайшов до Британії). Цезарь перетне Рубікон і піде на Рим. Захопить Єгипет і приведе на трон Клеопатру. Цезарь додає приставку імператор (переможний полководець). Наступником проголошує внучатого племінника Гая Октавія (Август).

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

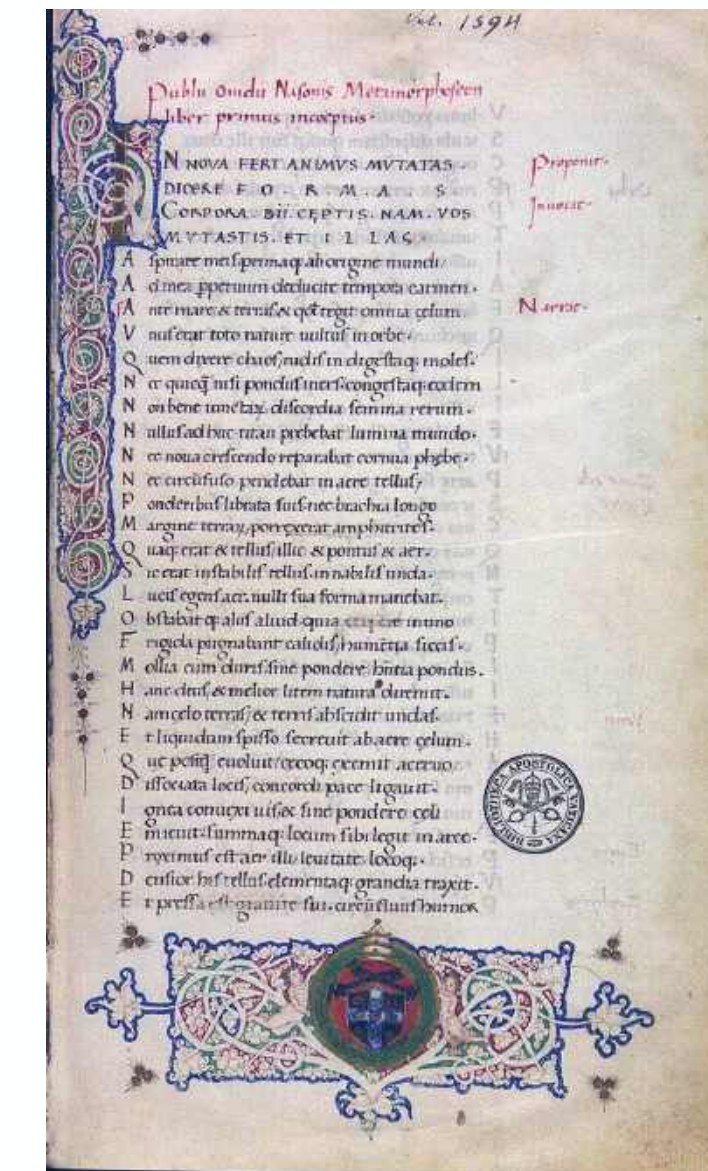
Імперія. Доба Августа 27 до н.е. 14 н.е.

Початок **Pax Romana** (Римський мир) на 200 років. Економічний бум. Хліб та видовище. Будують багатоповерхівни (обмеження 6 поверхів), виникають затори колесниць (перші правила руху). Бум мистецтва Вергілій, Горацій, Меценат тощо.

В римській історії доба Августа мала для культури таке ж значення, як у грецькій – доба Перикла. Август заявляв, що прийняв Рим цегляним, а нащадкам залишає мармуровим. На печатці цього імператора був напис: «Поспішай повільно».

Август і Меценат створюють гурток талановитих римлян, до якого входили поети Вергілій, Горацій, Проперцій. Меценат високо цинив вплив мистецтва на громадську думку, матеріально підтримував поетів (Вергілія та Горація) Тепер меценат – людина, яка матеріально допомагає творцям.

Найвизначнішим автором є **Овідій** і його поема «Метаморфози». Його порівнюють із Гомером. «Метаморфози» – грандіозна язичницька Біблія, за якою протягом віків читачі знайо мились з греко римськими міфами та легендами. Помер у засланні у Румунії

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Преші імператори. 14 н.е. 96 н.е.

Спроба передавати владу у спадщину. Історик **Тацит** розповідає:

Тіберій назве себе богом царем, стратить Хреста за невизнання цього. Почне карати за ганьбу на велич влади (сплата у публічному манетою з імператором).

Калігула хотів зробити консулом свого коня. **Клавдій** полюбляв свіцьке життя і піри. Так одна дружина йому зраджувала, а інша отруїла грибами, що поставити сина від іншого шлюбу, Нерона. **Нерон** важає що він актор, вбиває мати, апостолів Петра і Павла, підпалить Рим (звинуватить християн) і почне різати сектантів. Nero Burning ROM.

Тим часом продовжується експансія у Британію і **заснування Лондініуму**. **Тіт** і **Веспесіан Флавійї** зруйнують храм в Іерусалимі до однієї стіни але Тіт вікриє колізей. Відбувається виверження у Помпеях і перша чума в Італії.

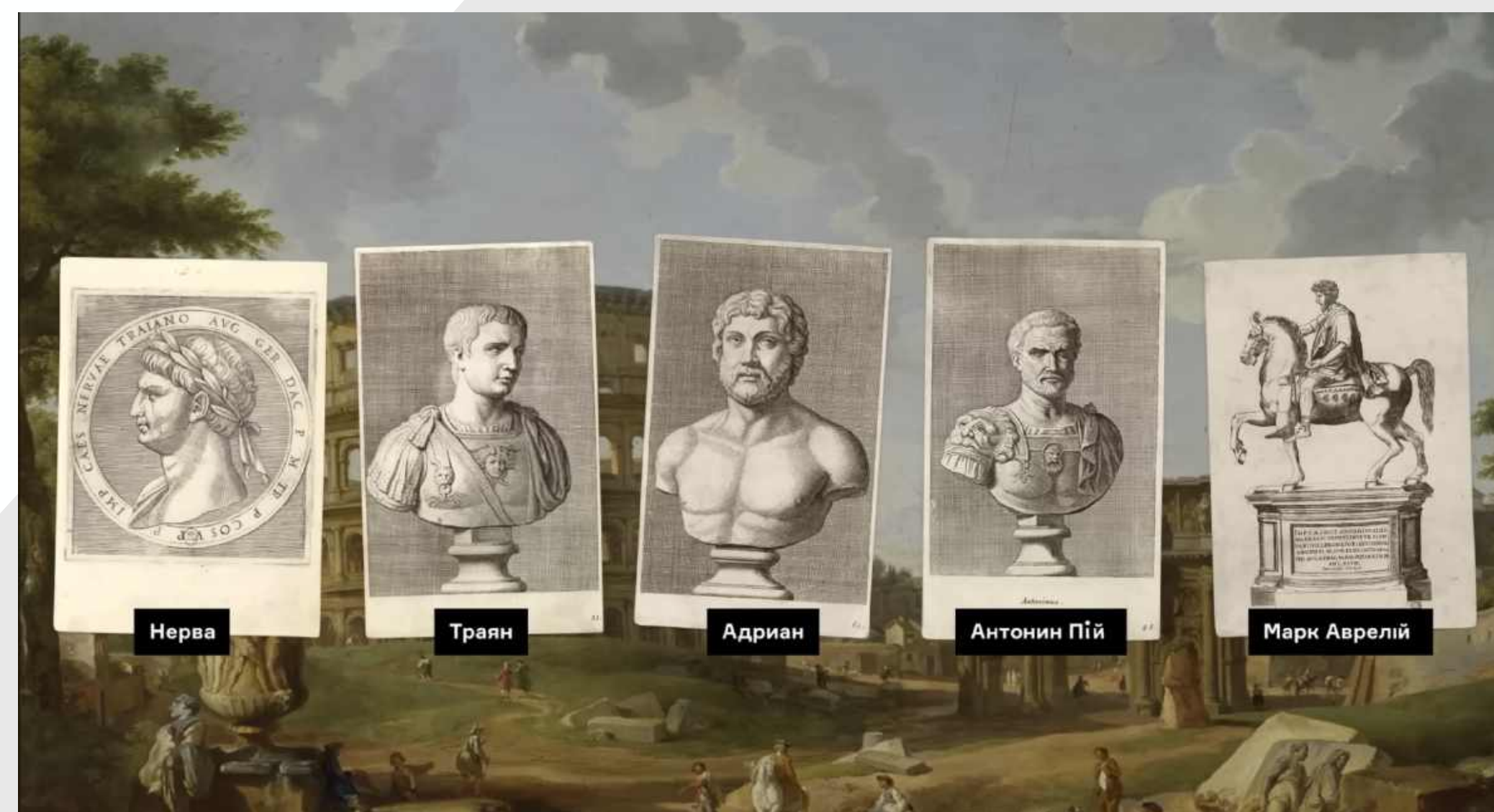
Розквіт Імперії. 96 н.е. 180 н.е. **Траян** робить Імперію максимальною за розміром, 1м у Римі, будуються дороги з бруківки. **Адріан** будує пантеон для всіх богів. **Аврелій** напише маніфест Стоїків «на одинці із собою» і буде воювати далі.

Криза імперії 180 н.е. 305 н.е.

Кінець Pax Romana. 100 років зміни Імператорів аби ким... 212 році імпераор Каракалла роздає громадянство — ти можеш бути римлянином поза межами держави. Рим у кризі і починає сипатись... Деклітіан ділить Рим на 4 частини і Рим втрачає силу центру. Складає сам повноваження і повертається у маєток вирощувати капусту.

Кінець імперії 305 н.е. 476 н.е.

Після довгих гойдань імператором стає Константин. Визнає християнство і переносить столицю з Риму до Константинополю (Візантія). А далі Феодосій I (останній імператор) робить християнство офіційною державною релігією. Його сини розділять імперію на західну і східну. Останній правитель Риму буде Ромул.

КУЛЬТУРА ВІЗАНТІЇ

Константинопіль або Візантія або **Новий Рим** проіснує до 1453 року (Візантій). Склали східні провінції Римської імперії: Балканський півострів, Мала Азія, частина Закавказзя, Сирія, Іудея, Єгипет. Хоч римлян проживало у Візантії небагато, державною мовою в IV-VI ст. була латинська, а з VII ст. і до кінця існування Візантії – грецька.

Культура Візантії – це своєрідний синтез західних і східних культур, переплетіння європейських та азіатських впливів, греко-римських і східних традицій.

Світоглядною основою візантійської культури стало християнство (бороться з міфологічним світоглядом). Візантійській культурі була притаманна розкішна видовищність, розкіш церковної служби. Сучасники називали візантійську церкву «безтілесним і духовним театром». Але князя Володимира це сильно вразило «...не знали на небі чи на землі ми...» Саме тут княгиня Ольга зустрічалася з Константинопольським патріархом, який, згідно з літописом, благословив і хрестив княгиню (легенда про Константина).

До 7 ст. освіта ґрунтувалась не тільки на Святому Письмі, а й на античних творах. У 9-8 ст починається протистояння між іконоборцями та іконошанувальниками. Перемога іконошанувальників означала поразку художнього вільнодумства і дальшого підкорення мистецтва церкві. Тепер православна церква – головний носій культури Візантії, а монастирі – центри освіченості. Перший в Європі Константинопольський університет, заснований у 425 р. при імператорі Феодосії II. У Візантії змінилась форма книги від античного сувою – до зшитих аркушів паперу. **1054 р** «Велика схизма» – розкол християнської церкви на католицьку під проводом Папи Римського та православну, де рішення приймаються соборно, помісними церквами на чолі з патріархами.

29 травня 1453 р. після тривалої облоги і героїчного опору захисників впав Константинополь. Він був взятий штурмом військами султана Мехмеда II. Константинополь перетворився в турецьке місто Стамбул, православний храм святої Софії – в мусульманську мечеть Айя-Софія. Під ударами турків сьєджуків Візантія загинула.

Тест. Модуль 1.

Питання для підготовки.

Вступ до культури.

- Що таке культура? Які її головні риси?
- На які три основні напрями поділяється культура? Дайте визначення кожному.
- У чому різниця між поняттями «українська культура» і «культура України»?
- Що таке етнос і що таке народ? Яка роль держави у розвитку культури?
- Який взаємозв'язок між культурою та економікою?
- У чому різниця між культурою та натурою?
- Назвіть п'ять головних концепцій етногенезу, розглянутих у межах курсу.
- Хто є авторами цих концепцій, і яка головна ідея кожної з них?
- Вернадський і його бачення балансу між культурою і природою.

Первісна культура.

- Назвіть основні періоди кам'яної доби.
- Які головні культурні «прориви» або важливі події відбулися в кожному період кам'яної доби?
- Що таке неолітична революція?
- Які причини виникнення неолітичної революції? Які зміни відбулися у суспільному устрої?
- Назвіть основні знаряддя праці первісної людини на кожному етапі кам'яної доби.
- Як називаються стародавні зображення тварин, птахів, людей і знаків на скелях, каменях, стінах печер? Які основні етапи розвитку письма? Наведіть приклади.
- Які причини виникнення релігії у первісному суспільстві?
- Які найдавніші форми поклоніння та вірувань існували?

Культура історичних предків.

- Яке значення має культурна спадковість для сучасної України та українців?
- Яке походження має трипільська культура?
- Який рівень соціально-економічного розвитку мали племена трипільської культури?
- Які характерні особливості киммерійців? Звідки вони прийшли, що дали світовій культурі та як зникли?
- Які характерні особливості скіфської культури, а також культур народів Північного Причорномор'я та Криму?
- Які характерні особливості сарматів? Яку роль вони відіграли у світовій історії, і яке їхнє значення для Риму?
- Чому греки з'явилися у Криму? Чому вони зникли і що залишили в українській культурі?
- Який вплив має культура історичних предків на українську культуру?

Мінойська і Крито-Мікенська цивілізації. Гомерівський період.

- Що означає термін «античність»? Яка її періодизація?
- Що таке таласокартія? Її значення для Мінойської культури?
- Які причини занепаду крито-мікенської цивілізації?
- Що крито-мікенська цивілізація згодом дала культурі Стародавньої Греції?
- Яке головне культурне надбання Гомерівського періоду?
- Чому твори Гомера є настільки важливими та феноменальними?
- Хто такий Ахілл і яка його історія?
- Хто такий Одисей і яка його історія?

Осьовий час

- Хто є автором теорії осьового часу? Які роки охоплює осьовий час?
- Назвіть основні осередки та території осьового часу.
- Які основні передумови виникнення осьового часу: кризи давніх цивілізацій, релігійні та суспільні зміни?
- Які нові релігії та філософські течії виникають у цей період?
- Поясніть головні зміни осьового часу: відокремлення магії від релігії, політична секуляризація, формування торгових шляхів.

Класичний і елліністичний періоди

- Яку роль відігравали жінки та чоловіки у суспільстві?
- Що означає «феномен агори»? Як виглядав демократичний устрій в Афінах?
- Що таке «гібрис» і як це поняття впливало на мистецтво та філософію?
- Що таке ордерна архітектура? З головні архітектори стародавньої Греції?
- Як релігія Стародавньої Греції вплинула на саму Грецію та майбутню Європу?
- З іменами яких афінських поетів пов'язаний розвиток трагічного жанру в літературі?
- Де зберігся останній прихисток елліністичної культури після розпаду імперії Олександра Македонського?
- Що таке Мусейон, Академія, Школа, Симпозій, Остракізм, філіппіка, історія? Хто такі педагог, ідіот, демагог, тиран, гімназія, цинік, Гіпокрит?
- Де знаходилася найбільша бібліотека стародавнього світу? Які грецькі вчені жили та працювали там?
- Яка пам'ятка елліністичної культури вважалася одним із семи чудес світу?
- Три головні філософи Греції та їх основні ідеї?
- Назвіть 4 основні філософські школи елліністичного періоду. Про що вони?

Римська імперія

- Що таке етрусська культура? Який її вплив на культуру Стародавнього Риму?
- Який зв'язок між культурою Стародавнього Риму та культурою Стародавньої Греції?
- Поясніть вислів «Великі діяння були здійснені римлянами, але серед них не було великих людей».
- Яким чином давньоримська культура стала джерелом і основою подальшого культурного розвитку Європи?
- Яким був державний устрій Риму доби Республіки та як він сформувався?
- Як називається період найвищого розквіту культури Стародавнього Риму? Хто був імператором у цей період і що відбувалось у культурному житті риму цього часу?
- Назвіть перший переклад у європейській літературі. Хто його зробив і як ця робота згодом надихнула Вергілія і Рим, як наслідок?
- Головні досягнення римлян у науці і культурі?
- Як Рим змінив календар і систему відліку років?
- Що мав на увазі поет Горацій, коли писав: «Полонена Греція перемогла некультурного переможця»?